

[Erdélyi Magyar Adatbank]

KÉT NAP KALOTASZEGEN

KÉT NAP KALOTASZEGEN

KÉT NAP KALOTASZEGEN

A KOLOZSVÁRI REFORMÁTUS KOLLÉGIUM
VIII. OSZTÁLYOS DIÁKJAINAK BESZÁMOLÓI
KÖRÖSFŐI TANULMÁNYI KIRÁNDULÁSUKRÓL,
1943 DECEMBER 18–19.

Szerkesztették:
Kovács András és Feszt György

Mentor Kiadó,
Marosvásárhely, 2009

Felejtethetlen tanárunk, Nagy Géza emlékének
tisztelőére közzéteszik a Kollégium 1944-ben
érettségizett öregdiákjai, néhai dr. Feszt Tibor
anyagi támogatásával.

Összeállította Dr. Feszt György

© Benkő Samu, 2009
© Kovács András, 2009
© Mentor Kiadó, 2009

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Két nap Kalotászegen. - Târgu-Mureș
(Marosvásárhely): Mentor, 2009
178 p.; 20 cm.
Index
ISBN 978-973-599-373-3

821.511.141-992

ELŐSZÓ

Iskolai tanulmányi kirándulások élménybeszámolóit nem szokás könyvben kiadni. Ez a könyv mégis kivétel, és indokoltan az. Az érettségi előtt álló egyik nyolcadikos gimnazista ezt írja dolgozatában: „Az egyén belső életében mennyire nem abszolút egyenletes az idő! Két nap egyaránt 48 óra, akár átalussza, akár végigéli az ember; mégis mennyivel többet jelent az emberi életben két ilyen élményanyagú nap, mint két közömbösen eltöltött 24 óra.” Ez a huszonkét dolgozat huszonkét fiatalember sűrített élményét hozza felszínre 65 esztendő történelmi mélyéből, 1943 decemberének végéről. Az idő, a helyszín és a szereplők teszik különlegessé őket. Az idő a legfontosabb: az esemény pontosan megtervezett ideje arra a kevesebb mint 48 órára, a szombati indulástól a vasárnap késő esti érkezésig; a huszonkét fiatalember szubjektív, személyes ideje, életkora, a fiatal- és a felnőttkor határán, az érettségi előtt; a személyes életidőnek ez az átmenete a szokásosnál is bizonytalanabb az éppen zajló háború miatt; maga a történelmi idő, a történelem ideje, amely átmeneti epizódnak bizonyult a kétféle államiság között; a naptári év ideje, a téli napforduló, a vele járó dérről, zúzmarával, köddel, de még a téli hó nélkül; az ünnepek megszentelt ideje, advent utolsó vasárnapja, karácsony közeledte; a téli népszokások ideje. A helyszín: Kalotaszeg, amelyet három évvel korábban megcsonkítva ugyan, de új államiságba juttatott az európai nagypolitika, a néprajzi táj két települése, Bánffy-hunyad és Körösfő, amely már a századforduló idején az erdélyi magyar világ centrumának gondolhatta magát, és ahol abban az évben forgatták a romantikus idillt sugárzó *Kalotaszegi madonnát*. A szereplők: a huszonkét kiránduló

diákon kívül Nagy Géza tanár úr, aki a háborús idők ellenére békebeli pontossággal készíti fel tanítványait a népköltészet, a népi kultúra, a népi élet megfigyelésére, és be is számoltatja őket; Tulogdi János tanár úr, aki már a vonatból a földrajz tudósaként mutatja meg a tájat, rohan fel a fiúkkal a vasárnap reggeli fagyban a *Ríszeg-tetőre*, ahonnan a völgyben leülepedett reggeli köd fölött száz kilométerekre lehet ellátni; Balázs István tanár úr, aki körösfőiként házigazdája, szervezője a kiránduló seregeknek. Mind fiatalok még, a tanárok is alig túl a harmincon, csak az őket fogadó körösfőiek tűnnek öregnek, már negyven-ötven évesen is.

Nem kerülhetem meg azt a szubjektív vallomást, hogy körösfői lévén, a dolgozatírók kivételével szinte mindenki személyes ismerősöm, akiről szó esik a könyvben. A falumbeli-eket nem nehéz azonosítanom, ragadványnevéükkel, szinte pontos lakcímmel sorjáznak elő, köztük rokonaim és hajdani szomszédaim is, aszerint, hogy a tanulók közül kit melyik családdhoz osztott be Balázs tanár úr, aki az otthoni elemi iskolában osztálytársa volt édesanyámnak. Egészen kicsi gyermekként ott voltam már én is, de még előtte voltam bárminek, ami a legkorábbi emlékem lehetne. Emlékfoszlányaim csak a következő évtől vannak, az országúton a házunk előtt elvonuló németekről, oroszokról, hadifoglyokról, aztán a következő évben a háborúból hazatérő apámról.

De 1943 végén még a háború átvonulása előtt vagyunk, és csak egy-két meggondolatlan parasztember mondhat olyat, hogy a németek oldalán elveszíthetjük a háborút. A kolozsvári gimnazisták is érzik, hogy ebben a faluban gyakran fordulnak meg városiak, akik a helybeliek számára sohasem idegenek, megjelenésük szinte rendszeres, és majdnem minden családban azt tapasztalhatják, hogy a családfő vagy valaki más rendszeresen járja a világot kézműipari termékeivel. Ak-

kor többnyire Magyarország, Budapest jelentette a bejárható világot, délen ott volt a falu határában az országhatár, keleten a még távoli, de egyre közeledő front.

Mi volt az, ami az iskolai tananyaghoz is köthető népköltészetet, népszokásokat jelentette ebben a nevezetes, de nem tipikus faluban? A szombat esti varróház (amit máshol inkább fonóként ismernek), lányok, legények találkozási alkalma a városi fiúkat zavarba hozó játékokkal, a ritkán megszólaló népdallal, népballadával. Elmondják a lakodalmi szokásokat is, a lejegyzett szövegek szerint nem fukarkodnak a lakodalmak legelőbb „műfajával”, az alkalmyszerűen rögtönzött, többnyire erotikus csujogatásokkal. Egy héttel karácsony előtt gyakran kerülnek szóba az ünnepi előkészületek, a karácsonyi szokások (az pl., hogy ebben a faluban karácsony első napján van a kántálás, az is, hogy a legények már szervezik a karácsonyi táncot), az előkészülethez tartozó disznóvágás. Az étkezés szinte minden dolgozatban szóba kerül, az is pl., hogy férj és feleség egy tálból eszik, az is, hogy melyek a szokásos ételek reggel, délben és este. Szinte valamennyi diák szét-néz házigazdájá udvarán, megnézi a háziállatokat, a bivalyokat, ír a gazdasági épületek elhelyezkedéséről, a házakról és a lakásbelsőkről, a tulipános ládák kincseiről. Vasárnap a kora reggeli „hegymászás” után a templom és az istentisztelet jelenti az élményt: a templom előtti gyülekezési rend, az ünnepi viselet, az ülésrend, a templomi éneklés módja, Nagy Géza tanár úr prédikációja. A két nap elteltével mind érzik, hogy amit láttak, amit leírtak, amit a helybeliektől hallottak, csak jelzés a mindennapokról, a hagyományokról, a családi, rokoni kötelékekről. Az életet átfogó és meghatározó „népi kultúra” mélyebben van annál a felszínnél, amellyel ők ott megismerkedhettek.

Nem tudom, ki mindenkinek volt része abban, hogy ezek a dolgozatok nem szóródtak szét, nem enyésztek el, mint ahogy történni szokott az iskolai dolgozatokkal. A szerkesztők szándéka szerint a hűen megőrzött beszámolóknak ez a mostani közzététele tisztelgés hajtani tanáruk, Nagy Géza emléke előtt. Nagy Gézáról köztudomású, hogy karizmatikus tanár, karizmatikus nevelő és karizmatikus ember volt. Ennek a tanulmányi kirándulásnak a tervében nemcsak az volt benne feladatként, hogy a gimnazisták ismerjék meg a tananyagban is szereplő népköltészetet, hanem az is, hogy kerüljenek emberi kapcsolatba a falu népével, a vendéglátó családokkal, és hogy ők maguk is adjanak valamit át saját tudásukból, saját műveltségükből. Bánffyhunyadi, ahová szombat reggel megérkeztek, tanulságos volt látniuk a helyi polgári iskola tehetségápoló szerepét, az öntevékeny iskolai szövetkezetet. A kolozsvári diákoknak sem ismeretlen ez a tenni akaró buzgalom. Nagy Géza tanár úr az előző években tanítványaival együtt szegény sorsú tehetséges gyermekeket keresett meg és vitt be a kollégiumba, például a később neves íróvá vált Bálint Tibort. És ezt nem azért tette, mert a tehetségmentés, a tehetségtámogatás éppen ezekben a háborús években az oktatási hatóságnak is hivatalos, nemzeti programja volt.

Magam jóval később, a hetvenes években kerülhettem közelebbi kapcsolatba Nagy Géza tanár úrral, amikor meghurcoltatások és több évtizedes mellőzés után újra tanár lehetett, sőt a magyar szakosok módszertanosaként a tanárságot tanuló tanára az egyetemen. Ebben a tanári képzésben akkor még fontosnak tartották az iskolai gyakorlatot, a tanítási gyakorlatot, meglehetősen nagy óraszámban. És Nagy Géza tanár úr úgy vélte természetesnek és célszerűnek, hogy a tanárjelölteket falura is elvigye, éppen kalotaszegi iskolákba. Ebben már nem volt semmi romantika, ellenkezőleg, azzal a realitással

számolt, hogy végzős hallgatóink falusi iskolák tanárai lesznek. Vele tartottam néhány alkalommal Kalotaszentkirályra és újra Körösfőre. Újra elemében volt, talán mint fiatalkorában, élvezte a falusi környezetet, a tanárjelöltek megtanulhatták tőle a tanítás örömet. Ezekről az alkalmakról tudomásom szerint nem maradtak fenn publikálható beszámolók, de bizonyára szintén életre szóló élményt jelentettek azoknak, akik résztvevői lehettek.

Nagy Gézá a tanári, az emberi felelősség tette naggyá már fiatalon, és – ha jól ítélem meg – éppen emberi példája az, ami akkori gimnazista tanítványai közül a ma is élőket elismerésre és hálára kötelezi.

Kolozsvár, 2008. szeptember 11.

Péntek János

BEVEZETÉS HELYETT

A KOLOZSVÁRI REFORMÁTUS KOLLÉGIUM ÉVKÖNYVE AZ 1943–1944. ISKOLAI ÉVRŐL

Az iskola fennállásának CCCLXXXVII. évében
szerkesztette Gönczi László igazgató

– Részlet –

Tanulmányi kirándulások... December 18–19. napján a VIII. o. tanulói Nagy Géza tanár vezetésével Bánffyhunyadiot és Körösfőt látogatták meg. E kétnapos kirándulás alatt táj- és néprajzi tanulmányokat végeztek, népköltési termékeket gyűjtöttek. A kirándulásra a VIII. o. külön órákon készült elő. Együtt dolgozták fel az általános szempontokat, állították össze a közös tervet, és osztották szét a külön feladatokat. A kirándulásról mindegyik tanuló részletes beszámolót készített, gondosan letisztázva Körösfő népi életére vonatkozó megfigyeléseit, valamint a feljegyzett szellemi és tárgyi néprajzi anyagot. A beszámolók tanulsága szerint kirándulásunk sikeresen oldotta meg feladatait. A lehetőségig tervszerű előkészületek folytán diákjaink tudatosan figyelték meg a falu életmegnyilvánulásait, sokan meglepően gazdag néprajzi anyagot jegyeztek le, a városi fiúk úgy érezték magukat a falusi családok körében, mintha hosszú távollét után *hazatértek* volna az ősi otthonba, a falusi származásúak tanulságos összehasonlításokat tettek Körösfő és saját falujuk közt, a vasárnapi iskolai vezetők és a bibliakörösök hitükben megerősödtek, tanárok és diákok pedig együttesen élték át egy a polgáriassulás

útján haladó, de hitében és népi műveltségében biztatóan erőteljes falusi gyülekezet életérzéseit. – A kirándulás szervezésében és vezetésében részt vett tanárok azzal a meggyőződéssel gondolnak vissza a Körösfőn töltött másfél napra, hogy csakis a tervszerűen előkészített tanulmányi kirándulások lehetnek igazán eredményesek nemcsak az ifjúságra, hanem a kiszemelt falura nézve is. Tanulók és tanárok e helyről is őszinte köszönetet mondunk Tókés Tibor tiszteletes úrnak és Körösfő gyülekezetének a körükben töltött másfél nap lelki és szellemi áldásaiért.

BENKŐ SAMU

NAGY GÉZA, A LITERÁTOR ÉS MŰVELŐDÉSÜNK MINDENESE

– Részletek –

Az apja nevét öröklő ifjabb Nagy Géza Székelyszenterzsébeten született 1914. szeptember 1-én. A református papi családban nyert eszmei, erkölcsi és intellektuális alapokra támaszkodva a székelyudvarhelyi, majd a kolozsvári kálvinista kollégium nevelt belőle olyan férfit, aki élete minden szakaszában rendületlenül kitartott az egyetemes kereszténység eszméi mellett, és soha meg nem szűnt hűségese tagja maradni a református egyháznak. De vallásossága mentes volt minden vakbuzgóságtól és felekezeti elfogultságtól. Jellemző módon kortársai közül a katolicizmusához következetesen hű Venczel Józsefhez és az unitárius értékek felett féltőn őrködő Mikó Imréhez fűzték igen meleg baráti szálak. A vallásos elkötelezettség e férfiak egyikét sem gátolták meg abban, hogy meg ne ismerkedjenek koruk legkülönbözőbb szellemi áramlataival, és ne fogadják el belőlük mindazt, amit értéknek, humánumnak és a közjóra hasznosnak találtak.

Nagy Géza a kolozsvári I. Ferdinánd Tudományegyetemen, valamint svájci (1933) és magyarországi (1935) tanulmányútjain tudatosan készült a tanári pályára, s ehhez megvolt a született tehetsége és a megszerzett széles körű műveltsége. Hogy ez az oktatói pálya már az elején milyen sikeres volt, arról a zilahi Wesselényi Kollégium és a Kolozsvári Református Kollégium nyomtatásban megjelent évkönyvei tanúskodnak. Diákjai követésre méltó férfit fedeztek fel benne.

Magával ragadó egyénisége, ellenállhatatlan hatású kedvesége az iskolai élet tarka fogatagában mindenütt jelen volt: a tanórákon az érzelmi és értelmi ráhatás ezernyi mesterfogásával szerettette meg tantárgyait, internátusi felügyelőként szombat esti fürdés után kis tanítványaival pokrócra heveredve arról faggatta őket, ki tud több mesét, népdalt, találós kérdést. Így fedezte fel a válaszüti Kallós Zoltánt, aki több nyilatkozatában is megvallotta, hogy a Nagy Gézától kapott biztatás nyomán kezdte el módszeresen gyűjteni előbb szülőföldje, majd az egész keleti magyarság népköltészeti kincseit.

Tanári működése első tíz évét Nagy Géza a felekezeti oktatás keretében, református kollégiumi tanárként élte meg, a rövid ideig tartó adminisztratív (egyetemi tanácsjegyzői) szolgálatból visszatérve jövőjét is a Farkas utcai kollégium falai között képzelte el. Apáczai Csere János scholáját az erdélyi magyar reformátusok bevehetetlen várának tartotta.

Munkabírása, szervezőkészsége, vezetésre való rátermettsége már tanári munkássága elején közismertté vált, és egyházi felettesei benne látják az erdélyi református iskolaügyek eljövendő organizátorát: ezért azzal az indoklással, hogy megismerhesse a tanügyigazgatás korszerű módszereit, és országos méretekben láthassa a nevelés egész problematikáját, 1940 decemberében berendelik szolgálattételre a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumba az erdélyi ügyosztályhoz. Felfokozott várakozását itt nagy csalódás követte. Öt évvel később – egy, az alábbiakban még részletesebben megtárgyalandó önvallomásában – így ír a budapesti minisztériumban tapasztaltakról: „Nagy kilátásokkal kecsegtettek, valójában azonban az iskolaszervezési ügyek már eldőlték, a besorolások folyamatban voltak, de ez utóbbiból is, mint minden lényeges ügyből, kihagytak. Az ügyosztály egyes tisztviselői részéről megdöbbentő sovinizmust, hivatali felelőtlenséget,

vallási elfogultságot és antiszociális gondolkozást tapasztaltam. Munkaköröm nehezen alakult ki, s végül az erdélyi különbözeti és magánvizsgálatok engedélyeinek intézéseinél álapodtam meg.”

Néhány hónapi minisztériumi szolgálat után tanítványai nagy örömeire visszatér kolozsvári katedrájára. Iskolai munkája mellett elvállalja az EMKE közművelődési szakosztályában a titkári tiszte, azzal a reménnyel, hogy városon és falun közművelődési otthonokat szervezhet, olvasóköroökkel, énekkarokkal, műkedvelő csoportokkal. De csakhamar tapasztalnia kell, hogy a vezetőség nem rokonszenvezik elképzeléseivel, sőt gáncsolja azok keresztülvitelét, ezért megválnak az EMKE-től.

Feltehetően antimilitarista beállítottsága következtében nem vállalt az iskolában olyan tevékenységet, amely akár játékos formában is a katonaságra emlékeztetett, vagy azzal összefüggött azzal. Nem volt levanteoktató, de még cserkésztsízt sem. Politikai pártba 1944 előtt nem lépett be, így nem volt tagja az Erdélyi Pártnak sem. Viszont élnek még jó néhányan Kolozsváron, akik szem- és fültanúi voltak annak, hogy Nagy Géza miként lépett fel nyilvánosan a sovíniszta uszítással szemben. A már említett önvallomásából idézek: „1943 őszén a Lombi tetőn férficserkész táborozás volt, ahol többek között Almay Béla vezérkari tisztt arról az abszurd tételről tartott előadást, hogy a magyarság mindig önvédelmi és magyar érdekű háborúkat folytatott, és sohasem harcolt idegen érdekért. Már maga az előadás is visszatetszést keltett bennünk, de még inkább azt keltett báró Aczél Ede románellenes uszító hozzászólása. Természetesen az erdélyi románság megsemmisítésének saját elgondolás szerinti programját fejtette. Mindenki fészkelődött, egy-egy csendes tiltakozó megjegyzés hangzott el, míg végre felálltam és kijelentettem:

»Nem vagyunk hajlandók tovább hallgatni ezt az ember-telen programodat, amely egész emberségünkkel, népünk er-kölcsi jelleméről alkotott felfogásunkkal és istenhitünkkel el-lenkezik.«

Szavaimra egyszerre kirobbant az addigi csendes tiltako-zás, s a hallgatóság egy emberként fordult szembe mind-azzal, amit az előadásban és a hozzászólásban hallottunk.”

A kollégium Gyulai Pálról elnevezett önképzőkörének munkássága az ő vezető tanársága idején kapott új lendületet. Szakított azzal a korábbi gyakorlattal, hogy itt a becsvágyóbb diákok a maguk – legtöbbször gyarló – verseit és elbeszéléseit olvassák fel, ehelyett a modern irodalom főbb irányainak be-mutatását, egyes írói, életművek megvitatását helyezte az összejövetellek központjába. Nem hiányoztak olykor az éles viták, vagy éppen a fiatalság társadalmi felelősségére apel-láló következtetések sem. Az önképzőkör 1941/42. évi mun-kájáról ezeket írta Nagy Géza a Kolozsvári Református Kol-légium Évkönyvébe: „A tagok egyre világosabban látták, hogy az eddigi önképzőkori keretek és módszerek elavultak... Az önképzőkör munkájának lényegét és hivatását kutattuk, kerestük egész éven át, s ha sokra nem jutottunk is, mégis megvan az az eredmény, hogy legalább elindultunk a keresés útján.” A keresést hamarosan cselekedetek követték. Így ami-kor az 1942/43-as tanévben a munkásirodalom, a munkás irodalmi ábrázolása került terítékre, az önképzőkör tagsága a vezető tanár sugalmazására azt a határozatot hozta, hogy a nehéz munkássorssal való szolidaritás bizonyságául felkutat-ja azt a sokgyermekes munkáscsaládból származó tehetséges kolozsvári fiataalt, akinek az elemi iskola padjaiból éppen most kellene gimnáziumba lépnie, de családi körülményei ezt lehetetlenné teszik. A határozatot tett követte: az önkép-zőkör tagjai végiglátogatták a kolozsvári elemi iskolákat, és

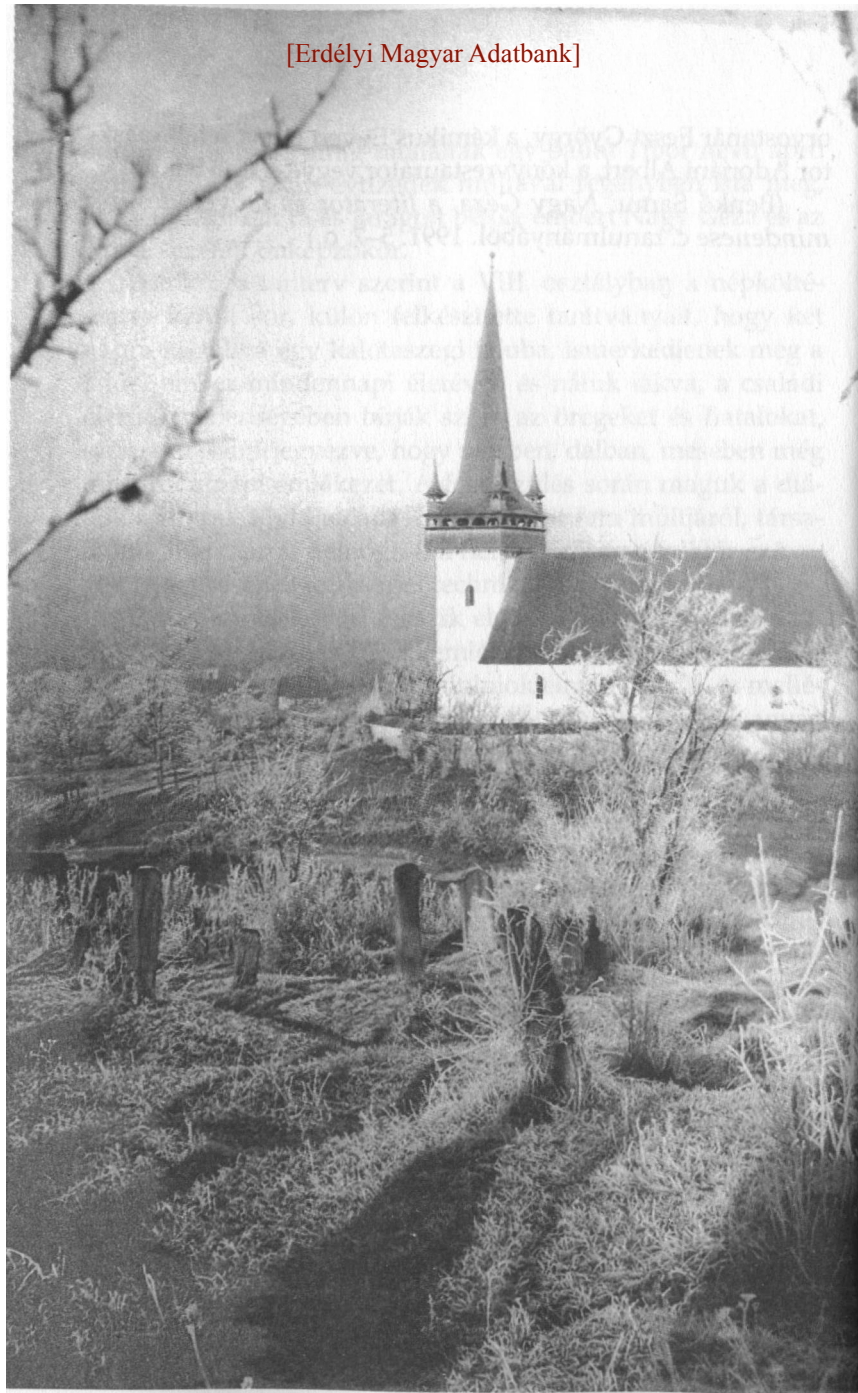
addig válogattak, amíg rátaláltak egy Bálint Tibor nevű apró gyerekre, aki aztán évtizedek múltával regényben írta meg, hogy miként lelt rá és faragott belőle embert Nagy Géza és az általa vezetett önképzőkör.

Amikor a tanterv szerint a VIII. osztályban a népköltészetre került sor, külön felkészítette tanítványait, hogy két napra kiszállva egy kalotaszegi faluba, ismerkedjenek meg a falusi ember mindennapi életével, és náluk lakva, a családi élet közvetlenségében bírják szóra az öregeket és fiatalokat, szorgalmasan lejegyezve, hogy versben, dalban, mesében még mit őriz a népi emlékezet. A felkészülés során maguk a diákok tartottak rövid előadást a kiszemelt falu múltjáról, társadalmi állapotáról, demográfiai helyzetéről és a folklór-szövegek lejegyzéséhez szükséges technikai tudnivalókról.

E sorok írásakor itt fekszik előttem a testes mappa a tanulmányi kirándulás írásos emlékeivel, minthogy a diákoknak részletesen be kellett számolniuk élményeikről, és mellékelniük kellett a lejegyzett folklór-szövegeket. Maga az anyag megérne egy külön tanulmányt, hiszen általa megragadható a népi hagyományápolás és a pedagógia egymásra találásának különös pillanata; talán az is megállapítható lenne, hogy már akkoriban, de különösen a következő időkben a folkloristák, etnográfusok és a nagyközönség részéről felkapott és lassan elüzletiesedő körösfői népi kultúrának 1943-ban milyen volt a jellege. Az meg egyenesen szépliteratúrai tanulmány tárgya lehetne, ahogy a városról érkezett 18–19 éves kollégiumi diákokat főleg sikamlós lakodalmi versekkel és csujogatásokkal traktálták falusi házigazdáik. Megjegyezzük, hogy a Körösfőre látogató diákok között jó néhányan voltak olyanok, akik aztán jeles emberei lettek a tudománynak, a művészetnek és a közéletnek (a filmrendező Kovács András, az

orvostanár Feszt György, a kémikus Egyed János, a lelkipásztor Adorjáni Albert, a könyvrestaurátor vegyész Kali Sándor).

(Benkő Samu: *Nagy Géza, a literátor és művelődésünk mindenese* c. tanulmányából. 1991. 5–7. o.)

A DIÁKOK BESZÁMOLÓ DOLGOZATAI*

ALÁÍRÁS NÉLKÜL

KÉT NAP KALOTASZEGEN

1943. december 14-én lettem a kolozsvári ref. Főgimnázium diákja. Nagyon örvendtem, hogy végre a pár hónapos „kényszervakáció” után ismét iskolába kerülhettem. Még nagyobb örömöm volt akkor, amikor tudomásomra jutott, hogy rövidesen egy szép kirándulást rendezünk az általunk eddig ismeretlen Kalotaszegre. Osztálytársaim nem említették ezt nekem, hanem 15-én a magyarórán beszélt erről a tanár úr.

Ezután érdeklődni kezdtem a fiúktól a dolog részletei felől, és szinte félénken kérdeztem őket, hogy vajon én részt vehetek-e a kiránduláson. Meggyőztek, hogy nem hiányozhatom, mert az osztály megy és nem egyesek. Látogatásunk célját a tanár úr a következőkben állapította meg: 1. Megismerkedni a körösfői népköltészet termékeivel. 2. Lélekben találkozni a körösfői néppel, közelebbről a vendéglátó családdal. 3. Ne csak gyűjtsünk, hanem mi is adjunk valamit a körösfőieknek, azaz mi is tanítsuk őket valamire. Ezenkívül az egyénekre volt bízva, hogy ki-ki följegyezze azt, amit érdekesnek tart, a kirándulás alkalmával.

A kirándulásra való előkészületek részéről 15-én szerdán kezdődtek. Reggelire korábban mentünk, mint rendesen, utána pedig az osztályban gyülekeztünk. Figyelemmel hall-

* A két dokumentum jellegű fejezet egykori helyesírásának korrektúrájától a kiadó eltekintett.

gattam a tanár úrnak útbaigazításait a szellemi néprajzi anyag gyűjtésére vonatkozóan. Hangsúlyozta, hogy fonetikusan írjunk és mellőzzük a természetes szavak lejegyzését. Nagyon kényelmesnek tűnt nekem az egész előkészület. Otthon, ha kirándulásról volt szó, én kellett mindent elintézzek, ennivalóról gondoskodjam, engedélyt kérjek stb. Ezen kérdések nem zavartak, mert mindent elintézték, csupán élni kellett vele.

Szombaton korán reggel megébredtem. Jellemző reám, hogy pontosan megébredek, ha arról van szó, hogy korán kell fölkelni. Fél hat órákor talpon voltam, hat előtt 10 perccel már a reggelizőasztalnál ültem. Siettem elfogyasztani a kávé és a kenyeret egy karaj szalonnával, hogy azután gyalog menve idejében az állomáshoz érjek.

Vonatunk 6.55-kor indult. Tulogdy tanár úr beszélt menet közben a Kolozsvár – Nagyvárad közötti vasútvonalról. Sajnos én nem jegyeztem semmit, mert egyfelől fáj a fejem, másfelől inkább a tájat volt kedvem szemlélni. Első alkalommal utaztam azon a vonalon. Igen tetszett a félig ködbe burkolt vidék, mert az amatőr fényképész szemén keresztül figyeltem meg mindent. Igen sajnáltam, hogy nincs fényképezőgépem, de ott a vonatban megerősödött bennem az a vágy, hogy mihelyt tehetem, egy gépet vegyek.

A táj először kissé egyhangúnak tűnt. Csupán egy-egy száraz bokor vagy levéltől megfosztott fa emelkedett ki a kietlen és csak néhol felszántott földből. Bánffyhunyadihoz közeledve, a táj karaktere megváltozott. A kopár, fátlan hegyoldal helyett szép, magas fákkal díszített domboldalak tűntek elő, a völgyekben pedig a sűrű köd csak sejteni engedte a falvakat. Egyik-másik barátom néha felkiáltott az örömtől vagy az elragadtatástól. Úgy 9 óra tájban érkeztünk Bánffyhunyadi-ra. Az állomásról gyalog mentünk el a polgári vegyes (fiú-leány) iskolába. Egy játékkerembe vezettek bennünket, és

már-már azt gondoltam, hogy ott felejtene bennünket, mert kb. 10 percig magunkra maradtunk. Annál nagyobb volt a meglepetésem, midőn bejött a tanár úr és bejelentette, hogy „kajára” van kilátás. Az udvaron jól mulattunk a fiúkkal, és nagyokat neveltünk az ablakok mögül lenéző lányok féltékenységén. Az előírányzott tízórai tényleg beköszöntött. A polgárista lányok tálcákon párolgó teát hoztak. Melléje vajas, illetve ízes zsemlet tálaltak. Kitűnő volt a tízórai. Evés közben a kiszolgáló kisasszonnyal beszélgettem, aki nagyon örvendett, hogy miattunk megmenekültek egy izgalmas órától.

Az iskola igazgatója, Demeter László rövid beszámolójából következtetni lehetett az iskola céljára. Az iskola olyan egyéneket igyekszik nevelni, akik idővel faluvezetők lehetnek. Ilyen módon megóvják a falut az idegen elemektől. Az iskola tanulói Bánffyhungyadról és a közeli falvakból kerülnek ki, közöttük kiváló képességűek is vannak. Ezek továbbképzésének ügyét az igazgató szívesen pártfogolja. Egyik kedves foglalkozása a tehetségkutatás. Dicséretre méltó a munkája, melyet nem kényszerből, hanem a kalotaszegi nép iránti szeretetből végez, és mellyel a haza ügyét szolgálja. A Vöröskereszt női alakulatának kedves beszámolója igen meglepett. Nem akartam elhinni, hogy azok a kicsi, de csillogó szemű lányok olyan nagy és nemes munkát tudjanak elvégezni, mint a gyógynövénygyűjtés, csalánszedés, takarítás, virágöntözés, panusagyűjtés stb. Munkájuk eredménye pedig fényesen igazolja beszámolójuk valóságát. Kétezer pengő tőkéjük van! Sokat tettek ezenkívül a Haza javára. Bátor katonáink részére szeretetsomagokat, szivarkát stb. küldtek. Hasonlóan a Kalotaszegi Méhek iskolaszövetkezet munkájának eredménye is meglepett. Kedves és kellemes volt az a kis iskolaszövetkezet. Falait kalotaszegi varrottasok, tányérok, térképek, statisztikák stb. díszítik. A vezető tanár, Péter István megval-

lotta, hogy ő mint hozzá nem értő kezdő vette kezeibe a vezetést. Szép kis szövetkezeti könyvtár és egy kisebb tőke jelzi, hogy szorgos munkát végeznek. Nagyon élelmesek, könyvnapokat rendeznek, népművelődési előadásokat tartanak. Ami legjobban megragadott, az volt, amit a vezető tanár is hangsúlyozott, hogy ők nem csak kereskedni akarnak. Céljuk a kalotaszegi népművészet megőrzése, védelme és továbbfejlesztése. Vannak lelkiismeretlen egyének, akik nem eredeti kalotaszegi tárgyakat árusítanak nagy összegért. Ez ellen is küzdenek.

Az iskolát elhagyva, a református templomhoz sétáltunk. Bokor Márton református lelkész beszélt néhány szót a templomról. A templom építésének ideje az 1483. esztendő. Valószínűleg csak az egyik hajó származik ebből az időből. A másik hajó (nyugati rész) újabb keletű. A torony az Árpád-háziak idejében már megvolt, a körülötte lévő négy kis torony valószínűleg a négy evangélistát jelképezi. Mindkét hajó mennyezete kézfestmény. A keleti hajó mennyezetének festését 1780-ban a hunyadi ref. ecclesia csináltatta, Lőrincz János kolozsvári mester által. Egy szép mondás ékesíti a szépen kidolgozott, külön lapokból álló mennyezetet: „Haszontalan reád nézve, te ember, a megéktelenített szép templom, ha te magad belől ékes nem vagy Szent léleknek kegyelmével és az keresztyéni virtusokkal.” A hálás hunyadiak a türelmi rendelet elnyeréséért még ma is őrzik templomukban a Habsburg-ház családi címerét, a kétfejű sast. A szószerk gazdag terítői időrendi sorrendben következnek. Legalól van az, amelyiket legelőbb ajándékoztak az egyháznak. A legkülső terítőn egy nevet láttam: „Gyarmati Zsigmondné.” A tiszteletes úr beszédében kiemelte, hogy Gyarmati Zsigmondné igen sok jót tett Kalotaszegnek. Különben ő igen jó nevű író, akinek az az érdeme, hogy műveivel Kalotaszeg iránt felkeltette az érdek-

lődést. Sajnos a toronyba nem mehettünk fel, mert nem volt reá idő. Gyors léptekkel igyekeztünk a kalotaszegi, illetve bánffyhungyadi múzeumhoz. Két kis teremből áll a múzeum, szép varrottasok, dísz tárgyak, a földműveléshez stb. használatos tárgyak díszítik mindkét termet. Furcsának tűnt nekem a sok színes tárgy között a termeket megvilágító két modern csillár, melyek igen elütöttek azoktól. Nem maradhattunk sokáig ott sem. A lábomat szorította a bakancs, ezért a menet végén ügettem. Borcsiczky mind nógatott, hogy meséljek Romániáról és a románokról. Hogyan viselkedtek velünk szemben. Egy esetet említettem neki, mely éppen a házunk előtt történt. Egy reggel egy ismerős román úr haladt el a kapunk előtt. Közben egy szegény kifliárus asszony hangja hangzott fel: „Friss kiflit és peracet vegyenek.” A román „úr” hozzálépett, és két hatalmas pofont adott a szegény asszonynak. „Itt Románia van – ordította románul. – Vagy beszélj románul, vagy menj Budapestre.” Azzal elment, Az asszony pedig sírva nézett utána. Közben a sárvásári templomhoz érkeztünk. A haranglábban 1841-et olvastam. A harangláb kb. 30 lépésnyire van a templomtól, melynek falába egy római síremlék van beépítve. Nagyon keveset időztünk a templomban, melynek mennyezetét és karzatát szintén festették, de ezen festések újabb keletűek, nem eredetiek.

Fél három órakor érkeztünk Körösfőre. Balázs István kolégiumi tanár úr várt a falu végén. Ő jelölte ki a gazdákat, ahová minket elszállásoltak. Albert Albert Miniszterhez kerültem, a Hóstát utcába. A levante aki odavezetett, fülembé súgta, hogy egy szép lány van a családnál. Tényleg úgy volt. A leány, Margit éppen varrt, mikor beléptem a konyhába. Egyedül volt. Rövid idő múlva az édesanyja, azaz a háziasszony is hazaérkezett. Bemutakoztam és átadtam az élelmet. Nem vonakodott, hanem elvette. Majd megkérdezte, hogy ebédel-

tem-e. Azt válaszoltam, hogy „hát részben”. Erre megkínált kávéval. Ismét elment. Egyedül maradtam a leánnyal, aki nagyon gyorsan varrt, de annál lassabban és ritkábban válaszoltatott kérdéseimre. Éppen a kelengyéjét varrta. Főleg a fekete, sárga, piros (veres) színeket használta. Anyagot Pestről szoktak hozatni. Nem volt hajlandó sem énekelni, sem pedig más kérdésre egyenesen válaszolni, mindent kerülő úton igyekezett megmagyarázni, mintha féltett titkait akartam volna kifürkészni. Az édesanyja pedig engem ostromolt kérdéseivel. (Hány éves vagyok, hová való, mikor jöttem át, szüleim hol vannak, van-e testvérem stb.) A házigazda Pestre ment kb. 3 hétre. Már kellett volna érkezzen, de még nem sietett. Hat órakor egy fiatal menyecske ment, azaz jött oda, egy kis 2 éves Alberttel a karján. A kisfiút levetkőztette és játszani küldte. Ám a kicsike szörnyen megijedt tőlem és sírni kezdett. Elővettem a csalétket, egy kis cukorkát. A gyerek szeme megcsillant, de nem szűnt meg sírni. Elővettem egy pár darab fillért, arra már odajött a gyermek. Előbb a pénzt vette el, azután a cukorkát. A pénzt a „bugyiláris”-ba tette és zörgetni kezdte. Apó tanította meg erre a játékra őt. Azonban a pénz kihullott a bugyilárisból. Erre a kis Albert a seprűvel kezdte kotorni az ágy alját, s közben egyre hajtogatta: „Ebújt a büdös, ebújt.” Anyó is megérkezett úgy 7 óra tájban. Megkérdezte Alberttől, hogy honnan van a pénz meg a cukorka. „A katona bácsitól” – felelte a gyermek.

– Nekem adsz-e belőle? – Anyó félkótya – felelte a gyermek. – Az ördög büntessen meg, gaz kölyke! – bosszankodott anyó. Mérge hamar elmúlt, mert a kis csibész hozzásompolygott és az ölébe ült. A nevét „Albejt minyisztej” – mindenkinek eldicsekedte, sőt egyedül el mert menni a szomszédba, apóhoz. Vacsora után a leventeotthonba mentünk. A társaság nehezen, de mégis egybegyűlt. Balázs tanár úr rögtön a

vendéglátó családok viselkedése felől érdeklődött, és büszke volt, mert nem panaszkodott senki sem.

Legjobban a varróházaknál mulattunk. A Hóstát utcában lévő varróházakat sorban fölkerestük. A legidősebb lányok külön házban gyülekeztek, odamentünk el legelőbb. Unalmas volt, mert beszélni sem akartak, énekelni sem, mesélni sem, ezért hamar búcsúzkodtunk. A másikban már jobban telt, ott a lányok barátságosabbak voltak, önként énekeltek és vicceltek. Sok ismerős éneket énekeltek. Semmit nem jegyeztem, hanem élveztem őket hallgatni és velük énekelgetni olykor-olykor. A harmadik varróházban – ahol a legfiatalabb leányok voltak – telt a legjobban. Sok legény volt ott, de diák is sok volt. Itt már énekelve találtuk a társaságot. Mi is énekelünk velük. A lányok kb. minden 10–15 percben kendőkre csavarták a varrnivalójukat, és a legényeknek, illetve közöttünk szétosztották. A lányok azokat ki kellett hogy váltsák. Nekem is jutott egyszer egy kézimunka. Tulajdonosa éppen a házigazda leánya volt. Rögtön alkudozni kezdtünk. Ő ingyen akarta visszavenni a kézimunkát, de én nem adtam. Megkérdeztem egy legénytől, hogy mi az ára a kiváltásnak. Azt válaszolta, hogy ne adjam oda 5 csókon és 3 ölelésen alul. A lány hallani sem akart róla. – Akkor egy szép kézimunkát viszek haza – feleltem neki. Végül mégis megegyeztünk. Ő megölel, én pedig megcsókolom, és visszakapja a holmiját. Sajnos az idő már fél 11-re járt, ezért elbúcsúztam a társaságtól és hazaindultam. Meleg volt a vendégszobában, ahova nekem ágyat vetettek. Három vastag pokróccal takaróztam, nem is fáztam!

Reggelre a család két személlyel szaporodott. Megérkezett a házigazda és a menyecske férje, a családban a legnagyobb fiú. A gazda rögtön pálinkát vett elé, és sajnálatát fejezte ki, hogy nem lehetett hamarabb otthon. Egy kiadós

(vajból, szalonnából és kávéból álló) reggeli után a Riszegre mentem én is a többiekkel. Jó csípős volt az idő, de Tulogdi tanár úr szinte korát meghaladó fürgeséggel mászta a kissé emelkedő oldalt, nekünk loholnunk kellett utána, ezért nem fáztunk. Menet közben felhívta figyelmünket a mindenfelől előbukkanó gyönyörű tájra. Fenn a tetőn elmondta a körülöttünk végighúzóódó hegycsúcsok neveit, nevezetességeit. Ott sem jegyeztem, hanem az egyik ott lévő katonával beszélgettem. Körülöttünk egy gyönyörű nagy és réteges alkatú ködtenger terült el. A magasabb hegyeknek is csak a csúcsa látszott ki a ködfátyolból. Közben a Nap is felkelt, azaz előbújt a hegy mögül, és gyönyörű vörös kárpittal ékesítette a vele szemben fekvő Kalota csúcsát. Keveset időztünk ott. Indulni kellett haza. Egy kissé megfázott a fülem, mikor lefelé jöttünk. Majdnem mindenik fázott, ezért erőltetett menetben mentünk lefelé. Istentisztelet előtt Albert bátyámmal beszélgettem. Elmondta, hogy szeret ide-oda utazgatni, de mégis mindig hazavágyik, nem tud sokáig elmaradni az övéitől. Az én szülőfalumban is volt már, de régen. Ő nem farag, az eladás az övé csupán. A fia készíti a kazettákat, díszes sétatokat, asztalokat, székeket, képrámákat stb. Nem szállodába („mer az drága”), hanem „a jó embereknel” hál, azaz alszik el. Mikor elindul otthonról, feltarisznyál jól, de ha elfogy a koszt, az sem baj, mert ő tudja, hol kell mást keresni. Nagyon álmos volt, még a templomba sem ment. Fia, aki egy kissé szótlan természetű volt, a hátam mögött ült a templomban. Szép hangon énekelt, de valami sajátos színezetet vegyített az éneklésbe. Nagyon meg voltak elégedve a prédikációval úgy a gazdasszony, mint a fia meg a leánya.

Délben az ajándékokat is átadtam a háziasszonynak, aki egy „köszönjük”-öt mondott és rögtön a naptár olvasásához fogott. Jó ebédünk volt. Az öregek egy tányérból, a fiatalok

szintén együtt ettek. A leány és én külön-külön. Délután a gazdaságot néztem meg. Két ló volt az istállójukban, egy bivaly, két nagy hízott disznó rőfögött az ételért az ólban. Juh is volt vagy 20 darab egy elkerített helyen. A csűr tele volt rakva szénával, és mégis panaszkodtak, hogy nincs szénájuk, elvitték a katonaság lovainak. Azután az utcára mentem szétnézni. Lassan elindultam a Hostát utcán fölfelé. Egyik kapuban egy leány állt. Megkérdeztem, hogy kire vár. Azt felelte nevetve, hogy „Éppen magát vártam”! Beszélgetni kezdtünk, és a házba hívolt végül, mert fázott. Benn még volt egy lány. Ketten aztán kérésre olyan éneklét csaptak, hogy gyönyörűség volt hallgatni őket. Egypár nótát, azaz dúdot le is jegyeztem. Közben elkéstünk a délutáni istentiszteletről. A lányok azt mondták, hogy ha már késő van, nem is érdemes elmenni, mert a templomajtó zárva van!? Ott maradtam fél négy óráig. Együtt indultunk a vallásos estélyre. Mivel nem volt helyük, padokat vittünk be a terembe Vásárhelyi Boldival. Kovács, a rendező, rettentően drukolt az egyik szereplőért, mert az nem érkezett idejében a próbára. Én Vásárhelyit bosszantottam úgy, hogy mindegyre elfújtam a gyufáját s nem tudta meggyújtani a szivarkáját. A közönség egyre gyűlt, a terem zsúfolásig megtelt a kíváncsi emberekkel és gyermekekkel. Sajnos a fiatalok (legények, lányok) szörnyű zajt csaptak a terem végében. Igazán nem volt szép tőlük az a viselkedés. Többször megszólították őket, de falra hányt borsó volt a felszólamlás mindannyiszor. Nagyon haragudtam rájuk! A vallásos est befejezése után a házigazdámhoz mentem. Megvacsoráztam, majd búcsút vettem a háziaktól, megköszönve szívességüket és jóságukat. A gépkocsi közvetlen a ház előtt állott, úgy hogy nem sokat kellett keresnem. Kevés idő múlva indultunk. körösfői lányok Isten veletekkel búcsúzkodtunk. Majdnem hazáig énekeltünk, nem csoda tehát,

hogy egy kicsit berekedtem. Sebaj! Jelenleg semmi bajom! Szerencsésen, minden baj nélkül hazaérkeztünk. A konviktuson nagyon kedvesek voltak, korlátlan mennyiségben szolgáltak teával, ami igen jól fogott egy elég hosszú és fárasztó út után.

A család, ahol voltam, meddő volt a népköltészeti anyag gyűjtésem szempontjából. A leány, akitől legtöbbet reméltem, azt mondta, hogy nem tud sem énekelni (pedig a varróházban nagyszerűen énekelt!), azaz éneket sem tud, helynevet egyet sem. A gazdasszony azzal mentegetőzött, hogy sohasem szokott énekelni. Keveset tudtam gyűjteni, de valamit mégis gyűjtöttem. A gazdasszony szívesen elmondta, hogy mit főzött péntektől hétfőig. Minden reggel puliszkát esznek, azaz csak ennének, de nem mindig van tejük. Ha nincs tej, akkor szalonnát esznek. Péntek délből paszulyleves volt hússal, estére pedig krumplipaprikás. Szombaton az ebéd zöldségleves volt palacsintával. Sajnos énnekem már nem maradt az ebédből, helyette kávé t kaptam. Estére szintén kávé t vacsoráltunk. Vasárnap nem puliszka, hanem bivalytej volt a reggeli. Délből paradicsomleves ebédeltünk galuskával, hússal, utána pirított krumplit rántott hússal. Nagyon ízlett az ebéd. Az egész nap három pohár pálinka előzte meg. A végén pedig 1 liter bort ittunk meg közösen. Hétfőre a disznót (az egyiket) számították levágni! Tehát finom eledelem lett volna délre is, estére is. Korhely levest és sült húst számított készíteni az asszony. A család kedvenc étele a töltött káposzta és a húsleves. Azonban nincsen hús a faluban, ezért nem sokat fogyasztanak belőle. A gazdának elég rendes darab földje van, azt dolgozza. A leány elemibe jár, VIII.-os, nemigen szereti az iskolába való járást, inkább varrna és táncolna mindennap. A tanítóval és tiszteletessel megvannak, nem is gyűlölik őket, de nem is igen szeretik. Egyszerűen közömbösek irántuk. Haragosuk nincs a faluban. Előbb gyanakvoán

néztek reám. Mint vendéget kezeltek, és igen érdeklődtek irántam, családom foglalkozása, holléte, fogyléte stb. iránt. Aztán a ruhaneműek felől kérdezősködtek. Van-e vászon és cérna Romániában?

A kirándulás úgy részleteiben, mint általában nagyszerű volt. Már a vonattal való utazást – mert általam ismeretlen helyen történt – nagyon élveztem. A kesztyűmet is feláldoztam, hogy megtisztítsam vele az ablakot. A gyaloglás is tet-szett, bár egy kissé fájt a lábam. Csupán az volt a baj, hogy kevés ideig voltunk ott Körösfőn. Remélem, hogy majd lesz még alkalmam elmenni arrafelé, s akkor többet fogok látni, hallani, és több időt fogok majd a varróházaknál is tölteni.

ADORJÁNI ALBERT

KÉT NAP KALOTASZEGEN

(...) Sárvásár határát elhagyva, egyszer csak – amint Balázs I. tanár úr mondotta – legelőször a református templom tornya tűnt fel. Rögtön arra gondoltam, nehogy egy sötétlelkű emberhez kerüljek és ez a rövid két nap gyötrődés legyen számomra. Lassan a falu végére értem, ahol Balázs István tanár úr várt és társaimmal együtt a Kultúrházba vezetett, hogy mindnyájunknak átadja a beosztást, névleg melyik családdhoz kerültünk. Ahogy haladtam a Kultúrház felé, azon gondolkodtam, nem nézik-e le a nadrágos embert, jól érzik-e magukat a nadrágos ember társaságában.

Egyszer csak egy díszes, újonnan készített, „Áldás a bejövőre, Béke a kimenőre” felirattal ellátott kapuhoz értem. Ez

volt a Kultúrház bejárata. Miután a beosztást megkaptam, a vendéglátó gazdámhoz indultam, mégpedig a Hóstát utcába.

Egy újonnan épült ház tárult a szemeim elé, bemegyek udvarára, mely első pillantásra rendezetlennek látszik. Az udvar egyik részén felfűrészelt fa összevissza hányva, úgy látszik, csak most fűrészelhette fel a gazda, a másik részén egy rozoga disznóól és rendezetlen környéke. Gazda és felesége sehol.

Balázs tanár úr kiáltott egyet-kettőt: Anna, János, de senki sem jelentkezett. Így kezdődött. Hova kerültem, gondoltam magamban, nem vár senki, a gazda bizonyára nem szívesen fogad. Teher leszek számára. Miért is kellett ide kerülnöm? Így töprengtem. Egyszer csak két malac szaladt be a kapun s utána egy közepesen öltözött gazdaember. Balázs tanár úr bemutatott a gazdának, aki nem volt más, mint az én vendéglátó gazdám. Bódis János vagy teljes nevén Bodis János lider.

Bevezetett a lakásba, de már nagyban beszéltem, magyaráztam neki mindenről, ami csak hirtelen eszembe jutott. Nagy nehezen az én gazdám is megszólalt, de csak annyit mondott, tessék helyet foglalni és érezze otthon magát, mert én kimegyek ellátni a jószágokat. Természetesen én is kimentem vele az istállóba, és teljes erővel hozzáálltam, hogy megnyerjem a gazdám bizalmát. Elpanaszolta, hogy most vásárolt négy juhot és miután a disztolt (métely elleni orvosság) beadta, az egyik megbetegedett. A gazdasági dolgokban teljesen otthon érezve magam, megvigasztaltam gazdámot azal, hogy a disztol beadása után legtöbbször a juh egy vagy két napig még beteg, de aztán jobban lesz és megjavul.

Elmondtam, hogy én is gazdálkodom apámmal és testvéreimmal együtt, hogyan szoktunk gyűjteni, szántani meg kaszával aratni. Ekkor az öreg, de nem is olyan öreg János bácsi

mintha fellélegzett volna, elkezdett beszélni. Közben dicsértem a bivalyait, és még fát is segítettem behordani.

Nagy nehezen a háziasszonyom is hazakerült, és hozta a kis örökbe fogadott Pista nevű kisfiát. Rögtön jó disznóságokkal megkínált, s miután jól belakmároztam, mert bizony egy kissé éhes voltam, elkezdtem vele bizalmasan beszélgetni. Az asszonynak tetszett az, hogy én otthon találok magam, és állandóan dicsért. Nekem sem kellett több, én is a falusi emberek pártjára álltam, jólesett neki az is, hogy nagyban elleneztem azt az ellentétet, ami a mostani városi és falusi ember között kiéleződött. Pártoltam, mert magamnak is volt okom rá. Nekem is sokszor szememre hányták, hogy falusi vagyok. Nem is hittem volna, hogy ilyen rövid idő alatt megnyerjem a gazdám bizalmát. Ekkor már be merészkedtem nézni a családi életükbe.

Gazdám nagyon szereti a gyerekeket, de sajnos az Isten nem áldotta meg gyerekkel. Egy sokgyermekes rokonán úgy segített, hogy az egyik gyereket örökbe fogadta, a kis Pistát, akit halálosan szeret is. Ottlétem alatt állandóan dédelgette, ölelgette meg csókolgatta. A kis Pistát én is megszerettem, értelmes, okos gyerek, mesét mondott. Fáradtságát cukorkával fizettem. Szülei ezt látták, és nagyon megkedveltek.

Az idő már estére járt, és egy körösfői legény vezetésével ellátogattam több társammal együtt a varróházba, a mifelénk szokásos fonóba.

(...) A varróház mindig leányos háznál van, és hetenként változik. Minden utcában van külön varróház, ahová az ottan lakó fiúk meg leányok összegyűlnek. A legények csak meghatározott napokon és időben látogathatják a fonóházat, hetenként kétszer-háromszor, és inkább szerdán és szombaton, de csak 10 óra után.

Már a varróházban vagyok.

Az egyik legény varrókat tűret. Ez a következőképpen megy végbe:

Legény: – Lányok, nem tűritek össze a varrót? – Összetűrjük – feleik a lányok. Összetűrés után minden legénynek adnak egy-egy varrót, amelyet a lány ki kell hogy váltson. A kiváltás a következőképpen történik: Leány: – Add ide a varrásom! Legény: – Váltsd ki! Leány: – Kiváltom másodszor. Legény: – Miért nem most? Leány: – Most nem tudom. Legény: – Másodszor kiváltod? Leány: – Ki Legény: – Úgy, mint most? Leány: – Sokkal jobban. Legény: – Meg is ölelsz? Leány: – Meg.

E mondóka után legtöbbször a lámpát eloltják, és ekkor megtörténik a varró kiváltása, ölelgetés meg csók közepette.

A leányok a varróházban hímzett székeken ülnek, amelyeket legtöbbször a kedvese készített neki. Ezt a széket mindig a lány viszi a varróházba. A varrás 12 óráig tart, azután eloszlanak.

Én is meglátogattam egypár varróházat, ahol magam is végigjártszottam a varró kiváltását, de 11 órakor hazamentem. Így a varróház eloszlását nem láthattam.

Külön szobában aludtam, fűtetlen volt, de azért jól éreztem magam, és úgy aludtam, mint a bunda. Lefekvés előtt jól megnézegettem a lakás berendezését. A bútornak egyáltalában nem kalotaszegi. Modern bútordarabok váltották fel a régi bútordarabokat, de a falat díszítik a sok varrottas falvédők meg a sok díszes tál és kancsó úgyannyira, hogy a fehér fal talán nem is látszik a sok díszről. A konyha falát a sok rikító színű papírdísz (faldísz) díszíti.

Elalvás előtt még egyszer végiggondoltam mindazt, amit aznap véghezvittem.

Vasárnap reggel hat órakor ébresztő volt. Tulogdi tanár vezetésével többen fölmentünk a Riszeg (Részeg) tetőre, mely Erdély egyik legszebb kilátása, 747 m magas. A tanár úr mint

kiváló természetismerő és kutató ismertette az onnan belátott tájat és a Riszeg tető elnevezését.

Ezen a dombtetőn virágzik egy riszeg nevű bokros virág. Mesélik, hogy egy részeg ember lefeküdt a virágok közé, és az erős illatától meghalt, de lehet az is, hogy az alkohol ölte meg a részeges embert.

Ezen az oldalon (hegyen) a földek részekbe vannak osztva, és innen is kaphatta a nevét. A részekből a könnyebb kiejtés végett riszeget csinált, formált a nép.

Egyszer csak megvilágosodik kelet felé, és íme, kel fel a nap csodálatos színekben. Mihelyt kidugta korongját a hegy alól, szép színekben világította meg a Kalota hegy keleti oldalát. A keletkezett kép leírhatatlan, azt csak látni lehetett, elmondani vagy leírni nem könnyű dolog.

A nap a Sátorhegy és a Magura között emelkedett. Midőn megvilágította a völgyben hömpölygő ködfelleget, az úgy nézett ki, mint egy hatalmas tenger. A hatalmas tengerből a magas Riszeg-tető és a messze körülötte kiemelkedő Kárpátok tűntek ki.

Kelet felől a Magura, Árpád-csúcs, Medvehegy, melyen medvéket vadásztak és innen kapta a nevét. Tovább a Gyerőfi szögтетő, mely onnan kapta a nevét, hogy az utolsó Gyerőfi lován vágatva egy szarvas után egy 15 m mély szakadékba zuhant. Ezt a helyet tehát róla nevezték el. Délebbre a Sátortető, majd pedig a Gyalui-havasok húzódnak, tovább a Kalota hegy foglal helyet, mely a Vlegyásza, Vigyázó nevet is viseli. Primits György kutató szerint itt egy őrház volt, s így lehetséges, hogy a vigyázó neve innen jöhet. Észak, majd északkelet felé a Bogdán hegyvonulat, Cibles és a Radnai-havasok.

Kalotaszeg múltjáról, felosztásáról és viseletéről is megemlékezett Tulogdi tanár úr.

Kalotaszeghez etnikailag 34–35 község tartozik, amit a körösfőiek nem ismernek el. Szerintük csak hat község tartozik ide, mely két részre oszlik: felszegre és a mélyebben fekvő alszegre. Népviselője ősi. A férfiruha legjellegzetesebb darabja a díszes kabát, az úgynevezett szűr. A nőknél pedig a muszuj. A muszuj alján van egy párkány, mely piros, vagy sárga, vagy valamilyen sötétebb színű, aszerint, hogy milyen idős a viselője. Hunyadon most is hordják a hátul lelógó tártarbojtot.

Kilenc óra felé lehetett, amikor a Riszeg tetőről hazajöttünk. Ekkor már gyorsan készülődtünk az istentiszteletre, amelyet Nagy Géza tanár úr tartott. Beszédében rámutatott arra, hogy az ünnep előtti két hét azért van, hogy előkészítsük szívünket az igazi ünnepre. Nem elég csupán házunk táját megtisztítani, hanem szükséges inkább szívünket.

Templomozás után a vendéglátó családhoz mentem meg ebédelni. Ebéd közben a háziasszonyom egy esküvő lefolyását mondotta el, melyet nem írok le, mert hosszadalmas és már több mozzanata előttünk ismeretes. A gazdával a földműves és a háziipari munkákról beszélgettem. Őt hold birtokán gazdálkodik, de téli időben háziiparral is foglalkozik, mert jövedelmező. A háziasszonyom inkább varrat és nem varr, mert szerinte így jobban jövedelmez. A kivarrt holmit régebben Pestre szállította, ahol jó áron értékesítette.

A háziasszonyom finom ételt készített. Jól belakmároztam, de közben érdeklődtem, milyen ételeket szokott általában készíteni. Ételei a hús, krumplicsusz, babcsusz és különböző főzelékek. A libalét is szokta készíteni, de nehogy rögtön a nevére libahúsról gondoljunk, mert a libának ehhez semmi köze. A leves elkészítése: forró vízbe tojást üt, hagymát, rántást és tejfölt tesz rá. Szerintem ez nem más, mint az általunk ismert hagyma vagy tojásosleves.

Délután két órára a Kultúrházba siettem, ahol előkészültünk az estéli előadásunkra, különösen a betlehemes játékunkra. Amíg mi nagyban készülődtünk, a többi társaim templomba mentek.

Körösfőn a betlehemezés nincs szokásban, inkább kántálni járnak. Krisztus urunknak áldott születésén és Szívünk vígsággal ma bétölt kezdetű egyházi éneket éneklük. Istvánózni is szoktak. A rokonok és jó szomszédok felkeresik és köszöntik az Istvánokat, nagyot mulatva.

Szilveszter estéjén a legények, leányok összegyűlnek és mulatnak.

Farsangkor a legények leányoknak, a leányok pedig legényeknek öltöznek, és minden rongyot magukra véve járnak. Este egy helyre összegyűlnek és táncolnak. Ezek lennének röviden a téli szokások.

Templomozás után megtartottuk előadásunkat, és előadás után visszasiettünk a vendéglátó gazdánkhoz az ajándék átadása és búcsúzkodás végett. A gazdám hidegen fogadta az ajándékot, lehet, kicsinyelte. Bizonyára nagyobb ajándékokat szoktak kapni az oda kijáró vendégektől. De annál érzékenyebb volt a búcsúzkodás. Ottlétem alatt nagyon megszerettek. Úgy éreztem magam a házuknál, mint otthon, és ők is úgy néztek, mint gyerekeket. Sajnálták, hogy olyan rövid ideig maradok. Bízattak, hogy szóljak a tanár úrnak, engedje meg még egypár napig ott maradnom.

Az autóbusz készen várt, társaimmal együtt gyorsan felültünk, és nótázva robogtunk haza, ahol szokástól eltérően dupla vacsora várt. Otthon egymásnak mondogattuk: bánhatja az, aki nem jött el, nagyon jó kirándulás volt.

Célom csak részben valósíthattam meg. A néphagyományok, népköltészet megtapasztalása csak részben történhetett, hiszen, fájdalom, a körösfőiek már kezdik elhagyni a régi

érdekességeket, szépségeket, és a régi szokások már csak részben élnek. A mesélés, mely inkább az öregebb emberek és asszonyok körében történt, már azt lehet mondani, kihalt. Jelenleg a kisgyerekek mesélnek, olyan meséket, amelyeket az iskolában vagy óvodában tanulnak.

A fiatalok a dalaik, dúdjaik közé kezdik beiktatni a városon hallott slágereket, és ezzel elcsúfítják, kitekerik szép dúdjaik formáját. Mindinkább újabb elemek vegyülnek bele népköltészetükbe. Tehát a népköltészet nem él úgy, mint ahogy élnie kellene.

A kalotaszegi kirándulásunk új munkára ösztönöz. A látott dolgok arra serkentenek, hogy igyekezzünk mi is falunkban, városunkban megvalósítani a látottakat. A hunyadi Polgári munkája példát mutat, hogyan kell szolgálni a nemzeti érdeket.

Nagyon meglepett a körösfői fiatalság IKE-egyesülete és az, hogy odafejlődtek már, hogy a vasárnapi iskolát lelkes falusi legények vezessék. Ezt nem sok helyen lehet látni.

Rövid ottani tartózkodásom alatt sok jó tulajdonságát ismertem meg a gazdáknak, de nem tudhatom, hogy a jó oldaluk mellett milyen rossz oldalak lappanganak, mert ilyen rövid látogatás alatt a gazdák csak jó oldalukat mutatják.

A kirándulás értéke részemről nagy, mert amellet, hogy gyűjtünk, tapasztalunk is. Megszemlélhetjük is ilyen kirándulások alkalmával a különböző vidékek társadalmi helyzetét, életét, szokásaikat és viseletüket.

BARTHA JENŐ

KÉT NAP KALOTASZEGEN

(...) Miután mindenki megkapta a beosztását, utcánként egy-egy levente vezetett be a kijelölt házba. Én a Templom utcában lakó vitéz Bódis István házába kerültem. Eleinte bizony nagyon hidegen fogadtak, de én mit sem törődve mindezekkel, a legnyájasabb szavakkal kezdtem barátságossá tenni őket. Mikor beléptem a házba, a férj és a feleség a kályha melegét élvezve beszélgettek a mindennapi kérdésekről. Miután már én is leültem a kályha mellé, vonakodva kezdtek kérdezősködni kirándulásunk céljáról. Azonban alig, hogy beszélgetni kezdtem velük, megnyílik az ajtó és egy kisfiú állított be nővérével, akik szintén ehhez a házhoz tartoztak. Nemsokára a gazda felállt, és bocsánatot kérve eltávozott, hogy a gazdaságba elintézzze a szükséges dolgokat. Egy néhány perc után a asszony is hozzáfogott a vacsora elkészítéséhez, és ekkor kihasználva az alkalmat, kimentem az udvarra, ahol elkészítettem az udvar, ház és telek tervrajzát. Mikor bementem, magam mellé ültettem a menyecskét, aki elég gazdagon énekelt és diktált le dúdokat nekem. Nemsokára visszatért a gazda, aki szintén leülve mellém, hozzáfogott egy csomó helynév és ének lediktálásához.

A vacsora után, ami pirított tejfölös- és vajaskenyérből és valódi szemeskávéból állott, elindultam a kultúrház felé, ahová gazdám elkísért. Mikor beléptem a terembe, a társaság nagy része már össze volt gyűlve, és Balázs tanár úr vezetésével vidáman nótáztak. Nemsokára mindnyájan csoportokba verődve, szétszéledtünk ki-ki a saját utcájába levő varróba.

(...) A templom előtt érdekes megfigyelésben volt részem. A lányok a templom előterén utcák szerint gyülekeztek. Viseletükre jellemző volt, hogy pártá helyett színes fejkendőt és nagy gyapjúkendőt viseltek. A férfiak közül csak egyik vette fel a fehér szűrét, valószínűleg a mi jelenlétünkért. Az ígét Nagy Gáza tanár úr hirdette, amit a gyülekezet nagy áhítattal hallgatott.

(...) Az istentisztelet után társaimmal Balázs tanár úrhoz mentem, ahol átvettem az ajándéku szánt református nap-tárt és a két ifjúsági folyóiratot. Mikor hazaérkeztem, átadtam gazdám-nak az ajándékokat, aki, miután megköszönte, ebéd-hez hívott. Az ebéd három fogású volt. Az első fogás tész-tacsigás csirke húslevesből állt. A második pedig paprikásból és krumpli körítésből. Végül egy egész nagy tál csörögét kap-tam, amelyből csak úgy folyt a cukros zsír, amikor haraptam belőle.

(...) A körösfői népköltészet inkább a lírai terén gazda-gabb, mivel a vers sokkal maradandóbb az emlékezetben, mint pl. a próza. Sajnos azonban már kezdenek beszivárogni a vá-rosi elemek is, ugyanis több helyen nemcsak katonanótát, ha-nem slágert is énekelnek. Ezt leginkább az okozza, hogy a há-ziiparuk által termelt cikkeket Budapesten adják el, ahonnan a visszajövő legények és lányok, sajnos eléggé gazdagon árasz-zák el a falut az új városi zenével.

A kalotaszegi kirándulás nagyon sokat jelentett számom-ra. Először is megtudtam, miben rejlik a polgári iskola hiva-tottsága, azután a szövetkezettel kapcsolatban, hogy szorgal-mas munkával semmiből bizony sokat lehet csinálni. De a leg-többet jelentett számomra e nép lelki világának a megisme-rése. Felfedeztem az általuk alkotott dúdoknak az értékét, és ezért küzdeni fogok ezeknek a megismertetéséért és életben tartásáért. E kirándulás alkalmából jöttem rá arra, hogy a

legtisztább magyarság, az igazi keresztyéni hit, a jóság, a szeretet, a békeesség és a tisztaság a falun lakozik. Számomra szinte lelki megnyugvást és pihenést jelentett ez a kirándulás.

Mi bizony nem valami sokat jelentettünk számukra. Esetleg látták, bennünk azt a törekvést, amely arra irányult, hogy velük egy közösségben éljünk, és nem zárkózunk el előlük. Nekem az a benyomásom, hogy sokan a körösfőiek közül hozzájuk képest alábbvalóknak, városi romlott embereknek tekintettek. Azonban a kirándulás végén már annyira az ők közösségükbe tartozóknak képzeltek minket, hogy mikor elmentünk, úgy búcsúztattak el, mint saját kebelükből kiszakadó fiaikat.

A kirándulással kapcsolatban az a megjegyzésem, hogy egy kissé rövid volt. Ezért ha az elvégzett munkánk egy kissé hiányos, akkor részben az volt az oka, mert oly rövid idő alatt bizony nem nagyon lehet megbarátkozni a néppel és testvéri viszonyba kerülni vele. A magyar ember rendszerint vonakodik az idegenektől és nem hajlandó csak hivatalos dolgokról beszélni velük. Amint már megírtam, engemet először a lehető legrosszabbul fogadtak, és már azon gondolkoztam, hogy átmenyek egy másik családhoz. Azonban mikor eljöttem, mintha saját gyermeküket tették volna útra, úgy búcsúztattak és láttak el jó tanácsokkal. Mindaddig nem akartak engedni, amíg meg nem ígértem nekik, hogy amint csak tehetem, leutazok hozzájuk.

BORCSICZKY BÉLA
KÉT NAP KALOTASZEGEN

– *Teljesen egyéni beszámoló* –

(...) Három óra felé érkeztünk Körösfő első házaihoz. Itt Balázs István tanár úr – ki maga is körösfői – üdvözölt bennünket. Ezután elmentünk a kultúrházba, ahol megkaptam a házhoz való beosztásom.

Szombat délután

Innen egy levente vezetett el gazdámhoz a falu legszebb utcájába. Gazdám nagy szeretettel fogadott s rögtön a vendégszobába vezetett, mely nagyon szép bútorokkal volt berendezve. A székeken különböző virágdíszek voltak kifaragva, mely azt bizonyítja, hogy a körösfői magyar ember ugyancsak ért az ilyesmihez. A szobában egy rokkát is találtam, mellyel téli napokon az asszonyok fonják a fonalat. A festői szép népviselet ebből a fonalból készül. Azonkívül találtam néhány tárgyat a szobában, ami azelőtt ismeretlen volt előttem. Igaz, a városi ember nem is ismerheti. Egy a szoba szépségét emelő rúdravaló és szuszik a holmik tartására. Ez olyan láda-féle. Míg a gazda magyarázott, felesége, Erzsi néni, kenyeret hozott szalonnával.

Elérkezett az etetés ideje. Első utunk a bivajokhoz vezetett. Három bivaj búslakodott és várt szénára. Miután ezeket megetettük, a juhokhoz mentünk, melyek egy kis karámban voltak becsukva. Rögtön feltűnt a juhok nagy szőre. Kérésre a gazda elmondta, hogy csak egyszer nyírják őket egy évben, nyáron, mert most kell nekik a nagy bunda. Az állatok megetetése után a csűrbe mentünk. A gazda elmondta,

hogy itt tartják a kocsit, ekét, boronát és más egyéb gazdasági felszereléseket. A csűr héján (padlás) szalmát, szénát, sarjút. Egyszerőval minden takarmányt itt helyeznek el. Az istálló padlását pajta héjának nevezik s itt is takarmányt tartanak.

Miután mindezeket megnéztük, bementünk a szobába, hol Erzsi néni már terített asztallal várt bennünket. Az asztal tele volt minden jóval, tejespuliszkától a véreshurkáig és te-áig. Falatozás közben megérkezett a család egyetlen fia, aki 9 nap szabadságot kapott. (...)

Istentisztelet előtt

Reggel midőn felébredtem, kimentem az utcára a házfedél-típusokat megfigyelni. Útközben talákoztam egyik osztálytársammal, akivel kimentünk a „pap kútjához” (paku-tya). Itt talákoztam egy öreg bácsival, aki elmondta, hogy ezt a csorgót azért nevezik pap kútjának, mert a templomhoz közel lévő paplaktól a pap ide járt vízért. Ezután osztálytársammal a kultúrházba mentem, ahol megvártuk a harmadik harangozást.

Az istentisztelet

Mikor a harmadikat kezdték harangozni, sorba álltunk és elindultunk a templomba. Megfigyeltem, hogy az emberek nem külön, egyenként mentek be a templomba, hanem csoportosan. A templom előtt külön csoportot alkottak a legények, az idősebb gazdák, az eladó lányok, a már konfirmált lányok és iskolás gyerekek.

Az istentisztelet egy kezdőénekekkel kezdődött, mielőtt a pap a szószékre ment volna. Az is feltűnt nekem, hogy az ot-tani gyülekezet nem úgy énekelte a zsoltárokat, mint ahogy nálunk szokás, hanem azokon bizonyos hajlítást alkalmaztak.

Nagy Géza tanár úr szép prédikációt tartott, melynek a tárgya az volt, hogy miként kell készülni a Jézus születésére. Az áldásosztás után elhagytuk a templomot. Kimenet közben

megfigyeltem, hogy a hívek ugyan olyan sorrendben hagyják el a templomot, mint ahogy bejöttek.

Istentisztelet után

Rögtön hazafelé vettem utamat, mivel tudtam, hogy falun korán van az ebéd. Útközben betértem Balázs István tanár úr házába a naptárért, ugyanis ide tettük be a magunkkal hozott ajándékokat, hogy az úton a hátizsákban össze ne törjön. Kétféle ajándék volt: református és EMGE naptár. Én véletlenül EMGE naptárt kaptam, melyet ebéd előtt adtam át gazdámnak, aki ennek nagyon megörvendett. Ezután ebédelni kezdtünk. Az ebéd ízletesnél ízletesebb fogásokból állott. Ebéd után gazdámékat megkértem, hogy mondjanak egy pár népdalt, azok nem is kérték magukat, hanem rögtön hozzáláttak a népdal mondáshoz.

Ezután a családról érdeklődtem, hogy milyen viszonyok közt élnek. Ők elmondták, hogy nehéz a megélhetés, mert a föld rossz a faragáshoz pedig anyagot nem kapnak elegendőt. (...)

Búcsúzkodás

Az általunk rendezett karácsonyi ünnepély végeztével rögtön gazdámhoz mentem. A finom vacsora után – mely hasonlóan bőséges volt, mint a tegnapi – búcsúzkodnom kellett. A gazda, amint megfigyeltem, úgy megszeretett, mintha csak tulajdon édes fia lettem volna. Elszorult mindkettőnknek a szíve, amikor ütött a búcsúzás pillanata. A meghatottságtól alig tudtam szólni és egy hosszú néma kézszorítással váltam el derék vendéglátómtól. Azzal is kimutatta Gyuri bátyám szeretetét, hogy megajándékozott gyönyörű kézifaragású bottal és képrámával. „Én faragtam” – mondta büszkén, s én boldog vagyok, mert már van tőlük emlékem. (...)

DABÓCZY ÖDÖN

KÉT NAP KALOTASZEGEN

Egyéni beszámoló a kétnapos kalotaszegi kirándulásról

(...) Egy héttel a kirándulás előtt kezdtük meg az előkészületeket. (...) Mi minden reggel ~8-ra mentünk iskolába, ahol a félórai idő alatt mindig valamelyik fiú tartott kalotaszegi vonatkozású kis előadást. Jankó János Kalotaszeg c. könyvéből vették ki a fontos fejezeteket, kivonatolták és felolvasták. Majdnem minden fiúnak jutott valami különleges megbízás. Kovács András a kalotaszegi templomokat kellett hogy ismertesse és a kirándulás alatt megfigyelje, Vásárhelyi Boldizsár a házat és berendezését, Feszt Gyurka a táplálkozást stb. (...) Elérkeztünk a faluhoz, itt (...) nagy volt az izgalom a fiúk között. Mindenki kérdezte magában, vajon hová kerülök. Balázs tanár úr olvasta a neveket, és mondta a házigazdák neveit. A Hóstatból kimaradok, kimaradok a főútiakból, a kőszirtiekből, végre a Bedecs utcaiak között hallom a nevem és utána a gazdámét: Péntek István Pistika.

Elindulunk felfelé a Bedecs utcán. A vezetőnk, aki ismer engem a lombi leventetáborból, megnyugtat, hogy jó helyre kerülök. Vajna Pali válik el először a csoporttól. Bevezeti a levente őt a házba. Mikor kijön, mondja, hogy most én következem. Csakugyan pár lépésre meg is állunk egy zöld kerítéssel kerített ház előtt. A többiek „jó szerencsét” kívánnak nekem, és elindulunk be a házba. Belépünk az ajtón. Kísérőm megmondja, hogy én vagyok ide beosztva, én pedig bemutatkozom. A család öttagú: a gazda, felesége, két gyermekük, egy leány és egy fiú, és a gazda apja. Levetkőzöm. Látom,

nagy munkában vannak, felvilágosítást is kapok: disznóölés volt a reggel. A beszélgetés nehezen indul meg, így én a fiúhoz fordulok, aki 15–16 éves lehet. Vele már könnyebben tudok beszélgetést kezdeni. Megtudom tőle, hogy Bánffyhunnyadon jár iskolába, csak most beteg volt, azért van itthon. Kérdezősködöm iskoláról, leventeségről. A fiú aztán felkel és kimegy. Újabb kínos csend. De feltalálom magam, és kimegyek a bapó után, aki kiment az istállóba. Ott már könnyebben megindulhat a beszélgetés. Érdeklődöm a vagyoni helyzetük iránt. Az öreg már beszédesebb, megmutatja az egész ház körüli gazdaságot. Szidja az állami előjáróságot, hogy annyit rekvirálnak tőlük, hogy alig tudnak megélni. De azért már látom, hogy anyagiak terén nincs baj, hiszen 15 hold földjük van, 8 bivaly és sok juh. Baromfi is akad, meg két disznó. Közben szemügyre veszem a teleket és elrendezését.

Lassan visszamegyünk a hátsó szobába. Végre megbarátkoznak velem. Jön Balázs tanár úr, azt mondja a gazdának, hogy belőlünk miniszterek meg hasonló emberek lesznek, és mi azért jöttünk ide, hogy a falu bajait megismerjük, hogy majd tudjunk segíteni azokon. Ezért mondjanak el nekem minden panaszt. A gazdáék nyelve ezután észrevehetőleg megoldódik. Érdeklődnek a kolozsvári életről és életkörülményeimről. Igyekszem áttekinteni a beszélgetést a politikára, mert látom, hogy újságot járatnak, ez lassan sikerül is. Az öreg beszélni kezd a háborúról, sóhajtozik, hogy milyen sokáig tart. Lassan áttér a maguk életére, beszélni kezd az ő szüleiéről. A beszélgetéssel eltelik az idő. Már hat óra van. Akkorra elkészül a vacsora is. Káposztaleves, ami disznóöléskor szokásos, és májas hurka. Hunnyadon ettem utoljára, és mikor itt a házba érkeztem, láttam, hogy rég túl vannak az ebéden. Nem akartam, hogy miattam munkájukat megszakítsák, és azt mondtam, hogy már ebédeltem. Mivel ezt a hazugságot a

hasam érezte legjobban, most igyekeztem az elmulasztottakat bepótolni, és jól megvacsoráztam. Vacsora után ismét beszélgetni kezdtünk, én elővettem a kislányt (aki 12–13 éves), és vele kezdtem beszélgetni. Megnéztem az iskolai füzeteit, érdeklődtem a tanulása iránt. Egészen megbarátkoztam vele.

Fél nyolckor megindultam a fiúval, Pistával le a Kultúrházba, ahol megbeszélés kellett hogy legyen a többi fiúkkal a vasárnapi dolgokról. Mikor leértünk, alig voltak még, nyolc óra lett, mire összegyülekeztünk. Ott aztán megkezdődött az eszmecsere, kicseréltük élményeinket. Mindenki elmondta, hogy milyen helyre került. Hallottam, hogy egyeseknél sűrű volt, úgyhogy egész délután a sarokban ültek. Áldottam a szerencsém, hogy engem ettől megkímélt a sors. A további programunk a fonóház volt. Minket már alig lehetett visszatartani. Nagy Géza tanár úr a lelkünkre kötötte, hogy 10 óránál ne maradjunk tovább, mert akkor reggel nem tudunk felkelni, hogy kimenjünk a Riszgre. Bántuk is mi akkor, hogy mit mondanak a tanár urak, csak már legyünk a fonóházban. (...) Kértem Pistát, hogy menjünk át a Bedecs utcai fonóházhoz. Nemhiába a mi utcánkban volt, de ott éreztem a legjobban magam. Ott is maradtunk aztán végig, nem mentünk onnan sehova. A szobában öt leányt találtunk és vagy hat fiút, köztük három osztálytársat. Megkezdődött a varráskiváltás, de a leányok nem akarták csak szóval kiváltani. Pár perc múlva felkerekedtek a fiúk, és mind elmentek. Csak hárman maradtunk, én, Simonffy Sanyi és Pista. Mi közéjük ültünk a leányoknak, és kértem, hogy énekeljenek. Erre inkább kaphatók voltak, mint varráskiváltásra. Először elmondattuk velük a szöveget, csak azután énekelgettük el, hogy tudjuk mi is dúdolni. De nemcsak ők énekeltek, hanem én is énekeltem nekik más vidékekről való népdalokat, mivel tudok jó sokat. Nagyon összebarátkoztunk a lányokkal, én különösen a mel-

lettem ülő leánnyal. Ez akkor mutatkozott meg legjobban, mikor megint jöttek fiúk és megkezdődött a varráskiváltás. Most már nem kellett kérni a leányokat, hogy ne csak szóval váltsák ki a varrásaikat, És hogy mi volt a lámpa elfújása után, arról nem is kell bővebben beszélni. Az idő nagyon hamar elrepült, és így 12 óra után reá kellett szánjuk magunkat, hogy hazainduljunk. A tízórai lefekvési parancs eszembe sem jutott.

(...) Hét óra felé indulunk el. Sietnünk kell, hogy a nap felkelését lássuk a tetőről. Felfelé menet jobbra látok egy völgyet, amely tiszta fehér. Mondom a mellettem levőnek, hogy nézze meg, milyen hó van. Nagyot nevetnek körülöttem a fiúk. Akkor nézem meg jobban és látom, hogy bizony nem hó, hanem szép tejfehér köd. Közben közeledünk a tetőhöz, már csak ötven méter választ el célunktól, mikor megállít egy katona. Akkor tudom meg, hogy légvédelmi figyelőőrs van a Riszeg-tetőn. Kijön az őrsparancsnok, és az ő engedélyével felmegyünk a tetőre. Csak azt köti ki, hogy a kunyhó felé ne fényképezzünk. Felmegyünk a háromszögelési ponthoz, ahol Tulogdi tanár úr magyarázni kezd a hegyről. A Riszeg hegy 747 méter magas. Nevét a részeg virágról vagy onnan kapta, hogy az oldalán lévő föld részekbe van felosztva (részek, riszek, riszeg). Aztán a környező hegyek neveit kezdi sorolni a tanár úr, de elvonja a magyarázatról a figyelmünket egy gyönyörű kép. A nap kel fel. Először csak a délre lévő Kalota hegy csúcsát világítja meg, majd vérpirosan előbukkan Kolozsvár irányában az Árpád-csúcs mellett. A Nádas völgyét köd takarja el, csak a láthatár szélén emelkedik a ködtenger fölé a Cibles és az ÉK-Kárpátok. A nap közben feltűnik teljesen, és most már minden ragyog körülöttünk. Még a Riszeg hegy is, mert elég vastag, szép fehér hóharmat fedi. A bokrok és fűszálak fehérén meredeznek az ég felé.

Most már körülnézek a hegyről, figyelem az elem tároló képet, és hallgatom a tanár úr ismertetését. Ezt a képet most megpróbálom szavakban visszaadni.

Keleti iránybarr ide látszanak a feleki hegyek és az Árpád-csúcs, a völgyben előttünk pedig tejfehér köd takarja el Kalotánadas községet. Dél felé haladva látszik a Gábortető, a Medve-hegy és a Gyerőffy-szöktető. A völgyben távolabb látszik Gyerővásárhely. Tovább az ég alján látszik a Körösfői-hágó és a Gyalui-havasok, amelyek egészen a Kalota hegyig tartanak, amely már déli irányban van. Alattunk a völgyben Körösfő, távolabb látszik Derite, Erdőfalva, Bedecs, Magyargyerőmonostor és Magyarvalkó. A Kalota hegy a legmagasabb a környéken, 1836 m magas. Régi nevén Vigyázó (Vlegyásza). A tetején hósipka van, amely csillog a napsütésben. Elszomorodik a szívünk, mert erre csak útlevéllal lehetne felmászni. A völgyben Marótlaka, Magyarókereke, Kalotaszentkirály, majd nyugat felé fordulva Sárvasár és Bánffyhunrad. Hátral az ég alján látszik a Rézhegység és az 586 m-es Királyhágó. Mellettük a Meszes hegység, lenn a völgyben pedig Magyarbikal és Ketesd. Észak felé fordulva, a köd fölött kiemelkedve csak a Cibles és az ÉK-Kárpátok látszanak. A völgyben, nem látjuk, csak halljuk a tanár úrtól, hogy Zsobok és Sztána van. Végül a radnai-havasok zárják be a körképet a Horthy-csúccsal, amely hazánk legmagasabb csúcsa (2305 m). Szomorúan tekintünk Körösfő felé, ahol az oláh határ vonul végig, és önkéntelenül is ököbe szorul a kezünk.

(...) Ebéd után átadtam az ajándékot a gazdának, aki nagyon örült neki. Nekifogott, és rögtön átlapozta. Hozzám jött a bopó, és mivel megtudta, hogy a fonóban dúdokat írtam le, ő is elénekelt néhányat. Később elolvastam az előadásomat, majd 2 órákor indultam le a Kultúrházba.

Délután istentiszteletre kellett volna menni, de mi néhányan összegyűltünk a Kultúrházban az ünnepélyt előkészíteni. A terem jéghideg volt, úgyhogy először tüzet kellett gyújtani, ami nehezen sikerült is. A betlehemesek akkor neki akartak fogni a próbához, de két fiú hiányzott. Mégis nekifogtak, úgy, hogy én felolvastam a hiányzók szerepét és sűgő is voltam. Az idő gyorsan telt, már a közönség is szállingózott, de az egyik fiú még mindig hiányzott. Már kijöttek a templomból is, és nagy közönség volt, mikor megkerült. Az utolsó pillanatban sikerült bundát is szerezni a betlehemes pásztoroknak. Fél 5-kor végül megkezdődött az ünnepély. Mivel vallásos ünnepély volt (mást nem lehet tartani karácsony előtt Kalotaszegen), énekkel, bibliaolvasással és imával kezdődött, amelyet Tőkés tiszteletes úr végzett el. Utána kezdődött a tulajdonképpeni műsor. Szavalattal kezdődött (Nagy Pali a János evangélistát), majd én tartottam meg előadásom Karácsony Kalotaszegen címmel. Kicsit hosszúra sikerült, bár nekem reményen felüli volt. Gödri szavalata után (Ady-vers) a fiúk a Bő kovács c. betlehemes játékot adták elő. Ez, mitől méltán féltünk (nem próbálták össze), szintén jól sikerült és nagy tapsot kaptak. A következő szám ismét szavalat: Nagy Pali szavalta el József Attila Karácsonyi ének c. versét. Balázs tanár úr ismertette aztán a kollégium, de különösen a bentlakás életét, bátorítva a gazdákat, hogy küldjék fiaikat a kollégiumba tanulni. Nagy Gáza tanár úr ezután megtanította a közönségnek a Csordapásztorok c. betlehemes éneket. A zárószavakat Tulogdi tanár úr mondotta el, megköszönve a gazdáknak a szállást és ételmet. A falu részéről Tőkés tiszteletes úr köszönte meg az ünnepélyt nekünk, amely a Himnusz eléneklésével fejeződött be. A perselyes adakozásból összegyűlt pénz az ottani IKE-munkára maradt.

Az ünnepély végén sietve mentem haza, mert már a katonai autó itt volt és csak háromnegyed óra volt az indulásig. Otthon vacsorával vártak. A búcsúzkodás már nehezen ment, annyira összebarátkoztunk. Meghívtak, hogy máskor is látogassak el hozzájuk, én is megmondtam a címemet, hogy ha Kolozsváron járnak, látogassanak el hozzánk. (...)

A népköltészet megfigyelésekor arra a megállapításra jutottam, hogy megtalálhatók benne a modern elemek, tehát a népköltészet nemcsak a hagyományokon alapszik, hanem mindig új anyaggal gyarapszik, tehát állandó fejlődésben van. Ez az új anyag pedig érték tekintetében nem szorul háttérbe az ősi anyag mögött. A varrónaházban pedig azt láttam, hogy a fiatalságot kielégíti a néphagyományokon és népszokásokon alapuló szórakozás teljesen. Nem törekedik másra. Sajnos azonban már találtam olyan dolgokat is, amelyeknek elterjesztése a rádiónak és a városnak róható fel bűnül. Vasárnap délután például, mikor bapó énekelt nekem, a népdalok mellett „magyar” nótákat (cigánynótákat) is énekelt, hogy jegyezzem le. Én meghallgattam, de az egyik fülelem beengedtem s a másikon ki. Egy másik fiú mondta nekem, hogy szombaton a rádió szólott és tánczene mellett jegyezték le a csújogatusokat. Csak ezt a kettőt említem a sok közül.

Hogy mi mit jelentettünk a Kalotaszegnek, arra csak ők tudnának feleletet adni. Talán egy kis megmaradó emléket az ünnepéllyel, talán megértő szíveket, akiknek el lehet mondani panaszait, habár úgysem tudunk segíteni rajta, de mégis. (...)

FESZT GYÖRGY

KÉT NAP KALOTASZEGEN

Ha most, a vakáció első napjaiban beszámolót készülok írni a Kalotaszegen eltöltött két napról, akkora élményanyag rohan meg egyszerre, hogy képtelenségnek látszik az eseményeket nem idő szerinti sorrendben elmesélni. De így egymás után ötlenek fel a képek, értelmi és hangulati tartalmukkal, s az ember nyomukban újból átéli az elmúlt két nap eseményeit. Az egyén belső életének mennyire nem abszolút egyenletes az idő! Két nap egyaránt 48 óra, akár átalussza, akár végigéli az ember; mégis mennyivel többet jelent az emberi életben két ilyen élményanyagú nap, mint két közömbösen eltöltött 24 óra.

(...) Nagy vígan mendegéltünk, amikor – úgy fél három tájában – egy kanyarodóban egyszerre csak feltűnt a körösfői templom tornya. Rendbe szedelőzködtünk, mert az első házak között feltűnik Balázs István tanár úr alakja. Körösfő Hóstát nevű főutcájának nyugati végénél értünk be a községre. Első benyomásom az, hogy milyen jó móddal megépítettek a házak. (Azt hiszem a Hóstátban laknak a tehetősebb gazdák.) Lekanyarodunk a műútról, be a papilak felé. A Kálvin-kultúrházban mindenki megkapta a vendéglátó gazda nevét. (Ahogy a neveket figyelem, főleg az Albert, Péntek, Kovács, Mihály vezetéknev tetszett gyakorinak.) A leventék vezetésével aztán ki-ki hazaindult; én a szép számú hóstáti csoporthoz tartoztam. Péntek Gyuri Jánosnál laktam, második ház Balázs tanár úréktól nyugatra. Köztünk az Adorjáni szállása.

Balázs tanár úrral megyünk be az udvarra éppen, amikor a telek hátuljából, a pajta tájáról előkerült Péntek Gyuri János

uram. Nagy testű, egészséges képű, bőbeszédű ember az öreg; olyan 50-esnek nézem. Rögtön mondja, hogy járt volt egyszer apámnál kezelésen; aztán meg a VI.-os Barabásról érdeklődik: kedves vendége volt a múlt kirándulás alkalmával. Bemegyünk a házba: nagyban folyik a súrlás. Olyan 40 éves asszony súrolja a padlót, egy 16 éves legény segít neki; a kanapén 3-4 esztendőös kislány sétálgat. Köszönök nagyot, leteszem a zsákot, s máris ültetnének le egy székre, amelyiket a kályha mellé állítottak. Éppen abba az irányba haladt az ügy, hogy úgy járok a súrlással, mint egy barátom. De szerencsére marhaetetés ideje volt: az öreg kiment, én meg utána. A bivalyokat itatta meg (Virágot meg Mariskát), majd bevezette őket a pajtába, ahol már két hatalmas ökör állott. Közben panaszkodott, hogy most is el fogják venni, mint a múlt háborúban. Elmondta, hogy szereti a bivalyt, mert az még gondolni is azt gondolja, amit ő; a fehérmarhát nem szereti, mert az akaratos. A múltkor is befordult velük az árokba; szinte oda veszett. Disznóetetés következett: vízzel kevert el kukoricalisztet hidegen, azt adta nekik. Segítettem, ahol tudtam. Meséli, hogy nemrég malacozott a kocája, azért is nem vágta még le a hatalmas állatot. Munka végeztével megjártuk a telket; vázlata a mellékletek között. A kapu nem volt díszítve.

Aztán bekerültünk a házba, ahol eközben végeztek a súrlással. Kávéval kínáltak meg; a két pohár bivalytejes kávé nagyon jólesett 5 órakor (úgy látszik, természetesnek vették, hogy már ebédeltem). A kislánnyal kezdtem foglalkozni: fejlett, szép gyerek, óvodába járt már (sajnos meg is tanult néhány tandalt). Ígértem neki cukrot, ha jól viseli magát (ez az öregnek láthatóan jólesett). János bácsi is leült a leánykával játszani (nagyon szeretheti), Erzsi néni a tejet melegítette. Lassanként belemelegedtünk a beszélgetésbe; politikával kezdtük:

szenvedélyes politikusnak bizonyult. Később aztán közelebbi vonatkozású tárgyakra tértünk át. Benyomásaimat a következőkben igyekszem egybefoglalni. Ő és a felesége vannak csak, gyerekekük nincs. A kislány felesége testvérének a gyereke, a középső a három közül. Náluk lakik, mert szeretik a gyereket, s ennek az apja is be van híva. A 16 éves legény, Ferenc Szilágyságból való cseléd. (A kalotaszegi nem cseléd.) Volt ugyan nekik egy fogadott leányuk, de férjhez ment a tavasszal. Van még egy fogadott fia, Bandi, aznap este érkezett váratlanul haza a katonaságból. Nagyon szeretik a gyereket; azt mondja, erre mindenki szereti, egyke kevés van. – Anyagi helyzetét tekintve gazdagnak tartom; fukarsága miatt szegényes a háza tája; 3 részben 15–15 hold szántója van. Mondja is, hogy a falu lakosságából alig 1/3 résznek van földje; a többi jórészt népművészeti iparral tartotta jó módban magát. – Táplálkozását tekintve ő jórészt önellátó. De még van, amit ő is vásárol. Disznóöléskor van hús elég a háznál, máskor – mint aznap is – Hunyadon veszi. A baromfiat az idén, mint a legtöbb helyen, elvitte a vásár. Van méhese. A termelt lisztből sok tésztafélét esznek, emellett kruplit, paszulyt. Általában táplálkozásuk kielégítő vegyeskoszt. Reggel kávéit isznak. Délben levest a laskatészta különböző formáival (csigás, hosszúlaska, kockás). Van zsíros lé és árvalé. Csínálják mindkettőt krumpliból, hagymából, paszulyból, káposztából; hússal ill. anélkül. Gyümölcsökből cibereleves készül. Kedvenc tésztájuk a pánkó és a csöröge. Alkoholt keveset fogyasztanak, mert nem termelnek, s drága.

Helyneveket, ha kérdeztem, az öreg legtöbbször már nem emlékezett. Azt még tudta, hogy a falu négy része a Hóstát, Kőszirt, Bedecs meg a Szegelet. A Riszeg szerint onnan kapta a nevét, hogy tavasszal részegítő illatú piros virágok nőnek rajta. A ház berendezése átalakulást mutat. Két szobája van: a

ház meg a konyha (és nem pitvar). A házban laknak. A falakon zsidóktól vásárolt olcsó, festett tányérok felaggatva, katonafényképek, óra, fogas. Modern vonalú, asztal alakú, zománcozott vaskályha melegít. A magas ágy még valamelyest kalotaszegi hangulatú, és a fal mellett elhelyezett kanapé is. Az asztal, székek: városból kikerült munka. A szokásokkal kapcsolatban azt fejtegette, mennyire helyes az, hogy Körösfőn karácsony első napja estéjén kántálnak, úrvacsora után vannak, nem vétek az ivás. Bár a kevés földtulajdonos közé tartozik, mégis merkantilista szelleműnek nézem. Szívesen és sokat beszél utazásairól az Alföldön, ahol ezt vett és azt árult. Panaszkodott, hogy Szegedről és Csongrádról jövet Félegyházán 2000 P. értékű „árúját” lopták el, amíg aludott az állomáson. A nyáron Hajdúszoboszlón fürdőzött.

Háromnegyed 7-re elkészült a vacsora: paradicsomleves és szilvaízes dereje. Közben vendég is jött: Perzsi néni a férjével. Így ahogy mondom. A férje öreg, hallgatag kis ember. Ő sem valami fiatal, de annál beszédesebb. Kolozsvári ismerősei után kérdezősködött (köztük Dóczyné, Berde prof. stb.); mesélte, hogy sokat járt varrottással a városban. Szóba kerültek a pletykák, s nagy garral újságolta Erzsi néninek, hogy az idén 11 lány lett terhes a faluban. Mikor fél 8-kor elbúcsúztam, hogy a Kálvin-házba menjek gyülekezőre, megjegyezte, tudja ő, hogy a varróba készülök, hát jó mulatságot kíván. A társaság már együtt volt nagyjában, mire megérkeztem, s a víg nótaszó volt a kedv fokmérője. Nemsokára aztán csoportokban szétszéledtünk; ki-ki ment az utcája szerinti varróba.

Hárman-négyen mentünk Béla barátunk vezetésével ugyanabba a hóstáti fonóba, azaz varróba. Öt lány ült körben az alacsonyra eresztett lámpa körül és szorgalmasan varrtak. Ahogy az ajtót benyitottam, mintha egy hangulatos fest-

ménybe léptem volna bele. Középen éles megvilágításban az előrehajolva varrogató öt lány; ruhájuk színes, de nem rikító (egyiké sötét volt, a többie mind világos: fehér, piros, kék mintás, sárga vagy fehér mintás fejkendővel). Gyors mozdulatokkal dolgoztak, s közben halkán szóltak egy-egy szót egymáshoz. A lámpa fényköre alig ért túl körberakott alacsony székeiken. A fénykörön már kívül volt, az egyik fal mellett, a kályhától az ajtóig húzódó pad, a kályhával átellenes sarokba tolt asztal, előtte székekkel. Az ajtóval szemben levő legbelső fal mellett megvetett ágy; kis leánygyermek aludt benne. Az asztal sarkánál két legény álldogált. Köszöntünk, s a barátságos melegben letesszük kabátainkat az ágyra. Én Bélával és Simonffy Jenővel a padra ülök; a többiek az asztal körüli székekre. Elég elfogódottak lehettünk mindnyájan; én nagy szakértelemmel nézegettem az előtttem ülő lány varrását, igyekeztem úgy tartani a fejem, hogy a lány minduntalan hátralenyúló jobb keze a túvel nehogy a szememet találja el. Közben legények mentek, legények jöttek. Egyszer csak egyikük, Albert Albert nótára gyűjt: Esik eső, szép csendesen csepereg, Rózsa Sándor a korcsmában kesereg... A mindenségét – nézek fel –, az lesz a ballada! De már késő volt; annyira még nem éreztem otthon magam, hogy jegyezhessem. A lámpa fénykörén kívül ültem, nem láttam volna különben sem írni. A ballada elhangzik; csend; megpendítjük a megjegyzést egymás között: né, a körösfőiek nem tudnak dúdolni. Hamis tekintetek, összesúgnak, és a végén dúd lesz belőle. Van olyan, amelyiket mi is tudjuk, beszélgetés lesz belőle. Neveik után érdeklődünk: három Erzsi, egy Anna, egy Ibolyka. Mi hárman vagyunk diákok és két legény. Egyszer aztán összesomagolják varrásaikat, egyik legény elveszi tőlük, s osztja ki nekünk. E szokásról hallottam, ha nem is ilyen formában, s várakozó álláspontra helyezkedve tekintek az események elé.

A rendező legény nem számított; én ültem a sarokban, nekem két batyu jutott. A lányok felállanak, hogy megkeressék, melyikünknel van a varrásuk, a rendezkedő elfújja a lámpát; hát kavarodás, az lett a hirtelen sötétben. Indulok vaktában előre; vagy kétszer is találkozom leányalakkal, nagy tömörülés közepén, de végül is az asztal mellett kötök ki, s amint hallom, két barátom szintén. A lányok pedig a padon nótára kezdenek. Legbölcsebb megoldásnak azt találtam, hogy a nótára figyeljek, annál is inkább, mert a sötétben a lányok bejöttek a nótázásba, gyönyörűen énekeltek. Jegyezni persze már a sötétség miatt sem lehetett. Jó idő múlva felgyúlt a lámpa; mi összenézünk, nagy nevetés. Most kezdődik a nyílt kiváltás. A leány olyasfélét mond, hogy adjam vissza a varrást. A szokásos szöveget nem tudom; marad hát a legközérthetőbb nyelv, a mosolygás meg holmi találónak vélt szófordulat. A két lány varrásával a markomban kissé oldalt sandítok: látom, hogy barátaim éppúgy meg vannak akadva. Nagyon elhúzódott ilyenformán a kiváltás, de hála a velem szemben álló egyik leány vállalkozókedvének, visszaváltották a varrást anélkül, hogy fél éjszakán keresztül kellett volna a fejemet új fordulatok kiagyalásával törnöm. Közben néztek be mások más varróból is, s mi is elköszöntünk. Átmentünk egy másikba, ezzel ferdén szemben, az út túlsó oldalán.

Itt nagyobb társaság lehetett, a víg zaj messzi kihallatszott. Ahogy benyitunk, éppen egy kiváltás utolsó mozzanatába cseppentünk bele. Ellestem a párbeszédet; de ahogy észrevettem, itteni barátaink is küzdöttek a kifejezés nehézségével. Egy legény, Egyed Janó falubelije, szájharmonikáján csárdásra gyújtott, s én nagy szemtelenül egy még alkudozó barátom párját felkérve, táncolni kezdtem. Közben volt időm szénézni. A legények sokkal számosabban voltak itt, mint odaát, bár a legénysereg – egynéhány kivételével – cserélődött.

Lányok is többen voltak (vagy 10-en) és szebbek; mind olyan 16 év körüliek. Már tánc közben feltűnt egyik-másik nemes vágású arca, értelmes és bájos kifejezésével. Tánc után az eddig itt időző társaság továbbállott; négyen maradtunk diákok: Kali, Simonffy, Egyed és én; velünk hú kísérőnk, Kovács Béla barátunk. A lányok varrásaik után mentek, székek kerültek középre, s mi is elhelyezkedtünk a lányok közé. Két ügyes leány közé húztam a székem (egyiknek egészen mongol típusú volt az arca), s most már el voltam szánva a jegyzésre. Nem hiába volt tíz óra, hamar alkalom is adódott a jegyzésre; jó volt a hangulat, nem fukarkodtak a sok szép dúddal. Amit tudtunk, velük dúdoltuk, és szorgalmasan jegyeztünk. Egy legénytől sikerült két balladát is szerezni, sajnos csak szöveget. Érdekes volt a lányok kiejtését és énektechnikáját figyelni: milyen kevésbé nyitják ki a szájukat énekléskor, eltérően a mi hangképzésunktól. (A Részeg szó kiejtését is megfigyeltem: Reészegnek ejtették.)

A hasznosan és kellemesen eltöltött idő után itt is varraskiváltás következett. Meg kell adni, a körben ülő legényeknek is van szemük, ismeretlen lány csomagját kaptam. De a párbeszédet megfigyeltem volt az előbb; most ment a kiváltás, szép szertartásosan. Még jegyeztem volna utána, de a Janó falubelije rázendített, kezdődött a tánc. Főleg csárdást jártunk, de egy valcert is fújt, amit itt a lányok saját ritmus-érzékük szerint táncoltak. – Nagyon jól telt az idő mindvégig, úgy tizenkettő felé hagytuk el egyszerre, a legjobb hangulatban a varrót, egy „sötét” csárdás után. Én éppen a Hóstát másik végében laktam, s a többiek mind itt a közelben, így hát magamban igyekeztem hazafelé. Megcsapott a hideg, ahogy kiléptem a tarka zúrzavarból, s a ködben még sokáig kísért a kiszűrődő jókedv hangja.

Felkapaszkodtam a menedékes telken a házhoz; mikor az ajtóban kopogtam, benn éppen akkor ütötte az óra a tizenkettőt. Nagy nehezen megértettem magam az öreggel, hogy én vagyok, erre bebocsátást nyertem. Bocsánatkérés (válasz rá: nem tesz semmit, a katonafiú sincs még itthon) után gyors vetkőzés, s máris az igazak álmát aludtam. Csak az a gondolat bosszantott, egy darabig, hogy az óra egészen elvesztődik a falon cseréptányérok labirintusában; ha rávilágítottam sem voltam képes a mutatóit felfedezni. Nem baj, mert út – vigasztaltam meg magam félálomban, nem fogok holnap reggel elkésni...

Öt óraütésre ébredek. Még teljesen sötét van, János bácsi most cihelődik le a magas ágyból. Látja, hogy megmozdulok, megnyugtat, hogy még várhatok. Végül háromnegyed 6-kor keltem fel, jól megmosdom (példamutatásul), elkészülök, s várom a reggelit. Már talpon van a ház, csak a katonafiú alszik rendületlenül: úgy látszik, későn jött haza. Negyed hét után öt perccel adják a forró kávé, s biztatnak: ne siessek, úgysem indulunk hét előtt. A kislány közben fennhangon teát követel. Figyelmeztetem, viselkedjék jól, mert cukrot kap. Elhallgat: oda is adom neki a zacskó savanyút. Boldogan szopogatja. Felöltözöm teljesen, de a kávé rém meleg. Két barátom jön megnézni, mi van velem. Erre nekifohászkodom, hősiesen megiszom a kávé, bár a nyelvem jól megégette.

Kellemes, friss idő van kint; a szürke világításban minden tompán ezüstszerű. Indulunk a Részegre. Az utat jó ütemben tesszük meg; aki esetleg fázna, az is kimelegedhetik. Viszsa-visszanézek: gyönyörű felülről a miniatűr kis fehér falu, az egyenletesen fehér oldalak közt. A felhők felső határa felett már kék az ég, s kezd kilátszani a Kalotahegy. De máris a nyeregben vagyunk: átlátunk az Alszegre, ahol a vasútvonat vezet. Azazhogy csak látnánk, mert az most ismét tengerfenék,

mint a geológiai korban. A köd és felhőzet felső határán túl vagyunk, lábunk előtt tejfehér tenger gomolyog, ebből emelkedik ki északra egy-egy hegyvonulat. De a keleti ég alja már rózsaszínesedik; nyomás, fel a tetőre a háromszögelési pont-hoz! A legjobb pillanatban érkezünk; a rózsaszínesedés erősebb árnyalatba, narancsvörösbe megy át a Feleki-tető felett, s az Árpád-csúcson megjelenik az égő napkorong szegélye. Rohamosan nő, emelkedik, piros fényt vetve a feléje forduló arcokra. De ugyancsak gyönyörű látványt nyújt a vele szemközti, dél-nyugati látótérben emelkedő Kalotahegy is. Az 1800 m-es hegység hármass tömbje tiszta fehéren emelkedik ki a környező fás hegyvonulatok közül; a tiszta levegőben valószínűtlenül közelinek látszik, mintha nem is volna közöttünk a Körös s Kalota völgye, elszórt falvaival. S most, a felbukkanó nap halványrózsaszín pírral vonja be a hófehér hegycsúcsot. Fenséges látvány, ahogy a napsugár legelsőnek azt éri el, a magas, fehér csúcsot, amelyik halvány rózsaszín lesz érintésére. Felette pedig az ég a rózsaszín és zöld legszebb színárnyalatain keresztül megy át a kékbe. Már az egész napkorong az Árpád-csúcson áll, a tejfehér gomolyag a völgyben kezd átrajzolódni, teteje csipkeszerű, habos lesz.

Tulogdy tanár úr a panorámát ismerteti. A hideget meg sem érezve jegyzetet veszek elő, hogy a páratlan élményt néhány vázlatban s pár szóban papíron rögzítsem. A keleti láthatáron húzódik Kolozsvár irányában a Feleki-tető, a Kis-Magurával s a félig kopár, félig erdővel fedett Árpád-csúccsal. A Medve-hegy koporsószerű alakjának lapos teteje vezet tovább déli irányba a Gyalui-havasok és a Bihar-hegység felé. A déli láthatárt a fenséges Kalotahegy uralja. Előtte alacsonyabb vonulatok, fehérek, kopárak, erdősek, köztük a Bogdán-hegy s a Tomoldi-tető. Aljában kivehető Magyarókerke község. Kelet felé a Köröskapu, a Réz-hegység, a Királyhágó s a

Meszes emelkednek teljes megvilágításban a gomolygó, szürkés felszínű tenger fölé. Északon fantasztikus távlatok nyílnak. A talppontunkat képező Részeg előrenyúlása belehasít a ködtengerbe, amelyből alig emelkedik ki egy-egy távolabbi tetősor, de a látóhatár szélén finoman megvilágítva ott díszleg a Széples és tőle délkeletre a Radnai-havasok tömbje. Erre a legnagyobb kiterjedésű a ködőceán, az egész erdélyi medencét kitölti; tetejét szinte borzolja a kis szög alatt, ferdén beeső napsugár.

Kalotaszeg közepén állunk, a tanár úr ennek ismertetésére tér át. A napsugarak kezdik felszívni a ködöt, alant kezd kibontakozni a tengerfenék: Kalotaszeg. – Földrajzilag és néprajzilag is három részre különül: A Felszegre, Alszegre, Nádasmentére. A Felszeg magába foglalja a Kőrös és Kalota völgyét, Kőrösfővel, Zentelkével, Kalotaszentkirállyal, Hunyaddal. Az Alszeg nála 200 m-rel mélyebben, a Részegtől északra, az Almás völgyéig terjed; rajta halad át a vasútvonal. Tőle Keletre Kolozsvárig tart a Nádasmente. A honfoglaláskor a Szil, a később Kalotának nevezett nemzetség szállta meg. A nép tömegegysége mellett viseletben is sok ősi bélyeget őrzött meg. A férfiviselet jellegzetes darabja a díszes szűr. A női viselet még nevezetesebb darabja a muszuj vagy bagazia: elől feltűrt szoknya, kizárólag a lovas életmód velejárója. Ugyanezt bizonyítja a felkunkorodó orrú csizma is. A muszuj széles szegélye korcsoportonként más színű; fiataloknál piros, majd sárga, végül sötét. A női viselethez tartozik a vállfős ing és az ékes fejdísz. A kézimunkájuk főleg Gyarmathy Zsigáné buzgolkodása óta híres. A legrégebb formája az írásos, amit öregasszonyok fejből rajzoltak ki; más két fajtája a vagdalásos és a keresztzemes. – Kós Károlytól veszem kiegészítőleg a következő adatot: a kalotaszegi magyar falvak száma 39, mintegy 40 000 lélekszámmal.

Nem sokáig gyönyörködhetünk (elnézné az ember nap-számra ezt a kilátást), először a három vasárnapi iskolás, aztán mi is megindulunk le a völgybe. A nap már süt, a mezőn minden fűszál csillog a zúzmarától. Nagy jókedvvel érünk a falu fölé; a miniatűr fehér házak már füstölnek, zúzmarás fák közül emelkedik a kék ég felé a füst. Visszaérkeztünk. Már reggeliztem, a háziakat sem akartam zavarni a templombakészülésben: nem megyek haza, hanem elkísérem a falu túlsó végén a Bedecs utcában lakó barátaimat. Amint átmegyünk a falun, a hóstátihoz hasonló gazdag és új építésű házakat ismét csak a Bedecs utcában talállok. Úgy látszik, ezen a két végén élnek a tehetősebbek. Viszont a többi utca kis, régi házainak a kapuja gyönyörűen díszített. A leggyakoribb a napmotívum: negyed, fél, egész napkorong alakjában. Kaput fényképezni templom után, személyekkel együtt akartam; sajnos az időjárás áthúzta terveimet. A Bedecs utcabeliek hazamennek. Én Simonffy és Egyed barátommal felkapaszkodom arra a dombra, amelyiknek az aljában az utca halad. A templom déli oldalától kezdve ezen a dombon húzódik a temető. Oldalról közelítjük meg, átmászva a sövényen a templomtól legtávolabb fekvő sarokban. Feltűnő sok a besüppedt sírhant: biztosan ez a temető elhagyottabb része. Közben ködösödik az idő; mi a sírok között keresztül-kasul járkálva közeledünk a templom felé. Ahogy visszanezék: nagyszerű fényképhatással olvad fel a ködben az ide-oda dülöngélő fejfák és a zezugos vonalú kopasz fák csoportja. Kopjafákat, ha nem is sokat, de régieket a temető felső, dombtetői szélén találunk. Sok rajtuk a tulipánmotívum, bár legtöbbjük annyira régi, hogy teljesen korhadtan vagy mohától lepetten süpped a földbe. A temető völgy (utca) felőli részén szépen gondozott sírkövek vannak; részben régi szabású, részben városiasan ható aranybetűs fekete obeliszkek. A templom mellett a temetőből kijutva

nem mentem haza a Hóstát túlsó végére, Egyed Janót kísérttem el vendégszerető házigazdáihoz. Később odajött Simonffy és Kali két legénnyel; így csoportosan mentünk a szép nap-sütésben a Kálvin-házba, a gyülekezőre.

Mi, diákok alakzatban közelítettük meg a templomot. Szép, színes csoportokban gyülekezett a négy utca leányserege. A hóstátiak között jólesett felismerni a tegnapi esti ismerős arcokat. Nagyon szép szűr tűnt fel a láthatáron, de csak egy; többen a férfiak közül – házigazdám is – kozsokban voltak. Bemenetelkor nem tartottam a csoporttal, a másik padsor szélére ültem le, hogy alkalomadtán fényképezhessek; csak így tudtam volna szabad utat biztosítani magamnak. De ezzel az elhelyezkedéssel – később vettem csak észre – elzártam a pad többi részét az utánam következők elől, akik a következő padba jutottak. Bejövetelkor azt hittem, hogy a végén jövök. Közben bosszantott a helyzet, különösen azért, mert az elsőtételt ég lehetetlenné tette a fényképezést. Sajnos zsoltár sem volt nálam, hogy az énekekben hallható változtatásokat lejegyezhettem volna. Érdekes volt, hogy ha a lányok fennállva énekeltek, előrekönyököltek a padra.

Istentisztelet végeztével rohantam ki a templom elé, hogy a kijövő népet megörökítsem. Közben házigazdám ebédelni hívott; mondta Balázs tanár úr is, hogy közvetlen templomozás után ebédelnek. Előzőleg pedig két barátommal beszéltem meg, hogy elmegyünk egy házhoz gyűjteni. Végül is Balázs tanár urat kísértük haza; tőle megkaptuk az ajándék naptárakat és folyóiratokat. Aztán gyorsan igyekeztem haza, ahol már vártak az ebéddel. Átadtam az ajándékot; János bácsi igen megdicsérte a tanár úr prédikációját (el is mondta a tartalmát a feleségének, aki nem volt templomban), s asztalhoz ültünk. Húsleves volt, hosszúlaskával, sóbafótt paradesommártással és csöröge tészta. Különösen utóbbinak örültem

nagyon: kedvenc téstáim közé tartozott, de otthon most nem csinálják, mert túl sok zsírt fogyaszt. Ennél az egy fogásnál bírtam lépést tartani csak házigazdám hatalmas étvágyával. Ebéd után az öreg elszundított; mentegetőzve ébredt, hogy hát az ilyen nagy ebéd után hamar jön az álom. Felesége a mosatlant rakosgatta, én a kislánnyal s a legénnyel beszélgettem. Sikerült néhány dúdszöveget elkapnom, s egy Rózsa Sándor változatot is (ezt nem tudták jól). Úgy kettő után elköszöntem, Simonffy Jenő házigazdájához mentem át látogatába; ott ígérték meg a lányok, hogy dúdolni fognak. Útközben még egy barátommal találkoztam, így hármasban mentünk be az egyik tegnap esti varró színhelyre (én nem jártam volt ebben). Három lány volt együtt, nem sokat kérték magukat; dúdolták egyiket a másik után. Sikerült egy másik Rózsa Sándor változatot is lejegyezni (ők sem tudták jól), s a nagy jegyezgetésben bizony eltelt az idő. Négy óta előtt pár perccel vettük észre, hogy milyen késő van. Hamar elköszöntünk, és siettünk a Kálvinházba.

Mire odaértünk, a nép már gyülekezett, de a diákok közül sok hiányzott. Egyszer csak a Janó falubelije hív: menjünk, nézzünk meg egy szép szobát a gazdájáéknál. Ünnepe lyünk olyan kezdeti stádiumban volt még, hogy nyugodt lélekkel mehettünk. A Bedecs u. egyik leggazdagabb házához vezetett Mihály; a gazda rögtön felvitt az emeleti szobába. Lesötétített, nem fűtött (bár volt benne kályha), soha nem lakott kirakatszoba volt, tényleg gazdagon díszítve. Egymás hegyén-hátán, de muzeális rendben a sok kancsó, cserép, varrottas, párna; tarkamintás asztal, székekkel s – ha a sötétben jól láttam – felette hatalmas biedermaier lámpa csüngött. A gazdasszony is feljött eldicsekedni. Elköszöntünk; becsukták az ajtót, ablaktáblákat, s mentek le a lakásukba, a földszintre. Mi meg vissza a kultúrházba.

Nosza, ott már gyülekezett a nép, alig fértek a teremben. Néhány ismerőst felfedezve, elvegyültünk a tömegben. A műsort nem akarom bírálni: mindannyiunk közös dicsősége vagy szégyene az. Az Ödön előadása alatt azonban már nagyon mozgolódott hátul az ifjúság. (A postás kisasszony jött rendet teremteni, de jóízűen kigúnyolták.) A betlehemes játék tetszett; a Balázs tanár úr hangulatos beszámolója szintén. A nótatanulás után pedig a közönség jó hangulatban hagyhatta el a termet. Én is hazamentem elbúcsúzni. Vendégeink voltak: Perzsi néniék. De most kivételesen a férjén volt a szó: az asztalnál, pápaszemmel a szemén az új kalendáriumot olvasta. A házigazdám azzal fogad, hogy micsoda kalendárium ez? – Nő! Azt írja, hogy minden reményünk a németekben van, márpedig ők nem fognak győzni. A fehérehajú öreg meg csak bólint rá. Ilyen politikus házigazdám volt. De jó keresztényennek tartotta magát: mutatta, mennyire használt a Bibliája. (Biztosan a prédikáció hatása alatt tette.)

Hamar bekaptam a jó kávét (most forró sem volt) a csörögével. Elbúcsúztam a ház népétől, a vendégektől és háromnegyed 7 felé elindultam a teherautó fényének irányába. A ponyva alól a már jól ismert hangzavar foszlányai szűrődtek ki: a társaság már gyülekezett. Elhelyezkedtünk, nemsokára zökkent egyet a kocsis: indultunk. Kőrösfői nótával búcsúztunk az elmaradó hústáti házaktól, s aztán tovább énekeltünk egyfolytában hazáig. A nagy jókedvben elröppent az idő s az út: máris rágördültünk a Mussolini út aszfaltjára. Mentőállo-
más: rekedten és porosan szállok ki, lélekben két elfelejthetetlen nap emlékével gazdagabban.

Miután az eseményeket így, időbeli egymásutániségükben ismét lepergettem magamban, be kell vallanom, hogy jó érzés tölt el. A benyomások színe, hangulata még nem gyengült el, s talán ezzel sikerült még hosszabb időre rögzíteni a

kedves emlékeket. Még az van hátra, hogy a benyomásaimat összefoglaljam, számot vetve azzal, hogy mennyire valósítottuk meg a kitűzött célokat. Először is mit tapasztaltam a népköltészet életéről és anyagáról? A családdal töltött szombat délutánon arról kellett meggyőződnöm, hogy nekik a népdal már úgyszólván semmit sem jelent. (Szép, szép, de nem tudnak róla.) Más helyen a varróban találkoztam az élő népköltéssel. Főleg a lírával (dallal) és epikával (balladával). A dalokat a lányok éneklék, a legények alig szólnak néha bele. Nagy a változatosság a dalok keletkezésének ideje tekintetében. Van már az 1940-es hazatérését megéneklő dúd is (tehát élő, szereppel bíró ez a népszokás), de vannak régiek, amelyeket még énekelnek (tehát él a hagyomány is). Viszont nem hiszem, hogy ez a régiség egy évszázadnál többet jelentene. A mellékelt dalok között van egy táncnóta, a többi főleg szerelmi, gyakran háborús motívummal. Érdekes, azt hiszem, a kalotaszegi jellemmel összefüggésben levő motívum a távolabbi országrészek (alföld) gyakori emlegetése. Emellett azonban gyakran szerepelnek a helyi nevek is. Vannak általános népdalmotívumok (aki abból vizet iszik, babájától elbúcsúzik..., erre gyere, ne menj arra; jobb erre az út, mint arra..., piros rózsza leesett a sárba, ki felveszi, nem veszi fel hiába..., sárgarigó ne szállj fel a fára, inkább szálljál a régi babám ablakára... stb.). A lányifjúság általában sok dalt tud. Ezzel szemben a legények kellene tudják a balladákat; van is, aki többet tud; a Rózsa Sándort elég szép számmal, ha nem is jól. De sajnos katonaruhás legény jött be a varróba a cini-cinincog az egérrel is (igaz, hogy rögtön elhallgatott). – Drámai szöveget sajnos nem volt alkalmam találni.

A társadalmi és gazdasági életéről elég jó képet nyertem házigazdántól. Olyan magyar paraszt kiadású Odiszeusnak ismertem meg az öreget. Mégél az, még a jég hátán is. Sajnos

gazdagsága folytán ő már átmenőben van a polgárosodás felé, ezért nem volt alkalmam házában tárgyi népművészeti emlékeket tanulmányozni. De másfele a tulipán- és napmótívumot láttam fafaragásban minduntalan alkalmazni.

Arra a kérdésre, hogy mi mit jelentünk a falunk, akkor lehetne megfelelni, ha visszamennénk. Mindenesetre igyekeztem az előljáróban említett lelki ajándékok közül minél többet tehetségem szerint kiárasztani, remélem nem teljesen sikertelenül.

Az egész kirándulással kapcsolatban úgy érzem, legelsősorban is köszönettel tartozunk azoknak, akik azt számunkra lehetővé tették lelkiismeretes előkészítő munkájukkal. Számomra s azt hiszem mindnyájunk számára páratlan élményt jelentett a kirándulás minden egyes mozzanata. Az anyag és műsor összeállítását kifogástalannak találtam (ha eleinte attól féltem, hogy sokat fogunk markolni és keveset fogni, szerencsére ez nem következett be): nagyszerű, áttekinthető képet tudtam magamnak alkotni nemcsak a szellemi néphagyományok életéről, hanem egy tájegység egész, szerteágazó életmegnyilvánulásairól.

GÖDRI JÁNOS

KÉT NAP KALOTASZEGEN

Az első magyarórán lehettem, mikor Nagy Géza tanár úr bejelenti, hogy szellemi néprajzi kirándulást rendezünk. Szellemi néprajzai kirándulás? Ugyan mi ez? – gondoltam magamban. Ilyesmiről sohasem hallottam. Eddig is jártam iskolába, eddig is rendeztünk kirándulást, de egyik sem volt sem

néprajzi, sem szellemi. Ez az észkaland csak alig egypár pillanatig tartott. Az elgondolásomat hamarosan felváltotta az élénk figyelem. A tanár úrnak a következő szavai a kirándulás lényegéről és céljáról szólottak. Most már én is kezdtem belekapcsolódni a témába. Most kezdtem megérteni, hogy ez a kirándulás több, mint bármely eddigi. Először megyek életemben célkitűzéssel kirándulni. Hogy mi lehet a célkitűzés, az engem is érdekelt. Szórakozás, időtöltés? Nem. Sokkal komolyabb valami. A kitűzött cél a nép hagyományának s a falusi életnek a megismerése. Lelki találkozás a vendéglátó családokkal és községgel. Továbbá helynevek, népdalok és mesék gyűjtése. (...)

Az indulás idejének meghatározása december 18-dikára esett. Még sötét volt, mikor valaki felrázott mély álmomból. Ilyenkor rendszerint méltatlankodni szoktam, most azonban a legkevésbé. Hiszen egy kis késés, és itt hagy a vonat. Örömmel rohanok le a konviktusba reggelizni s elvenni azt a csomagot, melyet a kétnapi távollétre bepakoltak. A csomag nagysága azonban arra készítetett, hogy kibontsam. S valahányszor eszembe jut, mindig nevetni kezdek. Én is falusi vagyok, s tudom, hogy a falu krumpliban és paszulyban bővelkedik a leginkább. És mégis ilyesmit viszek falura? Az volt a meggyőződése, hogy kinevetnek érte. Azonban csalódtam. Nagy örömmel vette át a háziasszony, már csak azért is, mert a krumpli ún. fejkrumpli volt. Ilyesmire már régóta vadásznak. Gondosan félreteresi, hogy tavasszal friss földbe ültethesse.

(...) Innen a református templomba megyek. A tiszteletes úr fogad, s bevezet az első kalotaszegi templomba. Nekem ez nagy újdonságot jelentett. Ilyen templomot soha életemben nem láttam. Különös hatással volt a torony és a mennyezet. A tiszteletes úr rövid beszámoló után a következő sorokat olvasta le a mennyezetről:

„Haszontalan reád nézve, te ember, a megékesített szép templom, ha te magad belül ékes nem vagy Szentléleknek kegyelmével és a keresztyéni virtusokkal.”

A tiszteletes úr beszámolójából a következőket jegyezhettem fel: a templom 1483-ban épült. 1599-ben Mihály vajda a várost templomostól felégette. A mennyezet 1705-ből való kézi festés.

(...) A kanyargós úton elég hamar feltűnik a körösfői templom. A falu határán Balázs tanár úr meleg szavakkal üdvözl. S hogy az ebéd ne hűljön, hamarosan a Kultúrházba megyünk, majd innen négy levente a falu négy utcájába elvezeti az éhségtől lézengő ifjakat. Én is elindulok a vezető leventével, s éppen az ő házukkal szemben mutat rá Vitéz Péntek János házára. Ez volt az én gazdám. A háziakkal hamarosan megbarátkoztam. Helyből asztalhoz ültetnek és megébédelünk. Ebéd után az öreg megmutogatja gazdaságát, s elbeszélgetünk a fiairól s mivel ezek éppen katonák, hát így a politikába is beleavatkozunk.

Foglalkozása asztalos. Fiai is azt tanulták. Szeretetüket fokozta talán az is, hogy megtudták menekült mivoltomat. Különben egy sokat utazott ember, aki ismerte falvaimat, s így újdonságot nem mondhattam neki. A kályhán nagy fazék gőzölög. Meg is kérdezem Kati nénit, hogy mi jót főz. S a felelet az, hogy bojókát. Így hamarosan egy új szónak lettem a birtokosa. Ha nem tudná valaki, hát a krumpli náluk csak bojóka.

A beszélgetés fonalán addig vándorolunk, míg beesteledik s az öreg Kati néni lámpát gyújt.

Kérdésemre hamarosan ismerteti birtokát, s azt is elmondja, hogy az egyes darabok hol fekszenek. Így alkalmam nyílt a mező egyes részeinek a megismerésére. Föl is jegyeztem őket: Csere, Tilalmas köze, Szalacserje, Nagyerdő, Hegyes.

Lüget, Erdővég, Kerekbükk, Ravaszlik, Berekfele, Részegalja, Száraztó, Csipkéstető, Bérc, Oldal.

A jegyzésemre az öreg hamar felfigyel, s most már ő kezdi az érdeklődést. – Na, ha írni akar, akkor én hozok írnivalót – mondja az öreg, s azzal előszed egy régi, kopott füzetet. Ebben a falu minden emberének megvolt a neve és gúnyneve. Így abba a szerencsés helyzetbe kerültem, hogy a falu minden egyes emberének leírhattam a gúnynevét. És le is írtam. Legnagyobb sajnálatomra az öregtől búcsút kellett vennem, mert az óra nyolcat ütött. Ugyanis találkozunk kellett, hogy megfelelő vezetőkkel fonóba, illetőleg varróházba mehessünk. Már az öreg is sokat mesélt róla. Gyors léptekkel haladok végig az utcákon, s nagy kíváncsisággal térek be az egyik házba. Itt néma csend uralkodik. A lámpa körül díszbe öltözött lányok szorgos kezei mozognak. A kép fenséges és meglepő volt. Az egész östéből ez tetszett a leginkább.

Rövid időn belül azonban az ajkáról felcsendült a dúd. Majd a lányok varrásukat összefogták, s egy fiú összeszedte őket. Az összeszedett varrásokat kiosztják a többi fiú között, s most következett az érzelmes rész, a varrás kiváltása. Rövid párbeszéd után a varrást vagy visszaadja a legény, vagy, ha a lány tetszik, közelebbi barátságba is belekezd.

A vezető levante, mivel más házhoz is el akart menni, én is vele tartottam, s rövid idő alatt bejártuk a falu minden varróházát. Tizenegy óra lehetett, mikor elbúcsúzóknak levante barátomtól azzal, hogy reggel találkozunk.

Benyitok az ajtón egészen otthoniasan, de bent néma csend, a lámpa is alig pislákol. Hogy meg ne zavarjam a csendet, én is szűkebbre fogom a dolgot – de már késő. Az öreg megébred, s nagy kíváncsian érdeklődik a szórakozásról. Nekem azonban azon járt az eszem, hogy hogyan tudnék reggel hat órakor felkelni. Erre a műveletre legalkalmasabbnak a jó

öreg János bácsit gondoltam. Hiszen ő úgyis korábban felkel. S mint aki jól végezte dolgát, nyugodt álmra hajtom a fejeimet. Reggel, mikor fölbredek, nézem az órát, s a szívverésem majdnem elállott. Hét az óra. Zúgolódva fordulok János bátyámhoz, hogy hát mi történt, hogy nem költött fel a megbeszélrt időre. – Hát olyan jól aludt, hogy sajnáltam felkölteni – felelte az öreg. – Bizony kár volt sajnálni, ennyire még anyukám sem sajnált – mondom. Gyorsan felöltözök, s nekivágok az ismeretlennek, a hírhedt Riszegnek. Az utcán mindenki csak azzal vigasztalt: – Jaj, már rég elmentek. Eddig fenn vannak. – Így nagy búsan, abban a reményben, hogy utolértem, elkezdek szaladni. S valóban utol is értem, de sajnos csak a tetőn. Mire fölértem, a többiek már készültek visszafelé. Én szaladtam, nem fáztam. Ők ellenben annál inkább.

Sokat nem láttam, de amit láttam egy rövid perc alatt, elég volt ahhoz, hogy fogalmat nyerjek Kalotaszeg fekvéséről. Ami engem érdekelt, az tulajdonképpen ez volt.

Így részben fáradtan, részben pedig nem teljes kielégüléssel, ti. a ködlepel elvette a jó kilátást, elindultam hazafelé. Otthon már frissen főtt tej várt az asztalon. Reggeli után Kati nénivel próbálok beszélgetésbe kezdeni. S elég nagy sikerrel. A ruháknak szebbnél szebb darabjai kerülnek elő a ládából. Sikerült meggyőzőnöm az öregasszonyt, hogy időközönként szellőztetni is kell. Így ismét abba a szerencsés helyzetbe kerültem, hogy az utolsó ruhadarabig mindent feljegyeztem és le is rajzoltam. Ennek örültem talán a legjobban. Így kerültek papírra a kötő, muszuj, bujbi, pengyel, keszkenő szavak.

Közben az idő annyira eltelt, hogy a templomba sietnem kellett. Egyenesen a templom elé megyek, s onnan gyönyörködöm a különböző utcákból jövő leánycsoportok ruhadarabjaiban, melyeket már név szerint is ismertem. Az istentisztelet alkalmat nyújtott, hogy megismerjek egypár szokást,

s hogy általános képet nyerjek egy falusi református istentiszteletről. Ezt úgy mondom, mint evangélikus. Meglepően tetszett az a rend, ahogy az egész istentisztelet – eleitől végig – lefolyt.

Istentisztelet után hazamegyek, s az öreg Kati néni, aki nem volt templomban, kész ebéddel várt.

Ebéd után az öregasszonyból dúdokat próbálok kiszedni. Eleinte tiltakozik, hogy ő már elfelejtette. Később azonban egymás után gördülnek a versszakok. S habár kevés reménynyel léptem be a házba, sikerült elég gazdag gyűjtéssel távoznom.

Miután a dúdok valóban kiapadtak, a ház berendezését próbálom lerajzolni s név szerint összeírni. Majd újból Kati nénit fogom meg, s a len és kender feldolgozását meséltetem el. S hogy jegyzésem teljes legyen, a lakodalom és temetés víg és végzetes mozzanatait is lejegyzem.

Olyan szépen folyt a tárgyalás, hogy szinte sajnáltam félbeszakítani. De nem volt más mit tennem. A harang hívó szava újabb hálaadásra hív. Istentisztelet után valósággal rohannak a Kultúrházba. Itt mások türelmetlenül várnak. Az esetleges késésért asztalra húzással fenyegettek.

A terem zsúfolásig tömve van. A nép szereti a cirkuszt. Egypár pillanat, s az előadás megkezdődik. A függöny szétgördül, s a tömeg ajkán felcsendül a hálaének.

Sajnos nem lehettem a tömeg között, hogy ajkukról ellopjam azt a hatást, amit az egyes előadások rájuk gyakoroltak. Azonban távolról is az volt a benyomásom, hogy a tömeget a túl hosszú és unalmas beszéd nem érdekelte. Régebbi tapasztalatom, hogy falusinak a figyelmét falun történő eseményekkel nehéz lekötni.

Az előadások menetét az idő gyors leforgása sürgetni kezdi. Egymás után hangzanak el az előadások, s a himnusz befejeztével a tömeg oszlani kezd.

Nekem egy félórányi időm volt a búcsúzásra. Hazamegyek, s az öreg jó János bácsinak majdnem könny csordult ki a szeméből, látva hogy a készülődés komoly. Mindenképpen marasztalni próbál. Miután látja, hogy hiábavaló minden, kezet nyújt, azzal a szerencsekívánattal, hogy minél hamarabb hazamehessek a családi körbe.

Majd az öreg Kati nénihez fordulok, aki megelőzőleg jól becsomagolt hazait nyom a kezembe. Eleinte tiltakozom az elfogadásáért. De ő egyre erőltet: – Vegye csak el, mert jól fog az intézetben. – S bizony igaza volt a jó öreg néninek.

Végül megköszönve minden szívességüket, örökös búcsút vettem attól a háztól, melyben úgy éreztem magamat, mint otthon.

Az ablakokon kiszűrődő fény végigkísér az egész falun.

A kéményekből füstkarikák szállanak, s az ég felé viszik a családi otthon boldogságát. Ők boldogok, mert magyarok. Vajon az én falvaim megérik azt a boldog pillanatot, hogy magyarnak mond hassák magukat? Istenem! – talán soha. (...)

GYURA ANDRÁS

KÉT NAP KALOTASZEGEN

(...) Vagy haton lehattünk, akik a Bedecs utcába kaptunk elhelyezést. Ketten Papp Endre barátommal még e távol eső utcának is a legvégére kerültünk.

A vezető legénnyel bementem a részemre kijelölt családhoz, bemutatkoztam, mindjárt leültettek. Érdeklődő kérdéseikre alig győztem felelni. Pár perces beszélgetés után már

mindent tudtak rólam, és így azt is, hogy még nem ebédeltünk. Nosza, több se kellett, ott nyomban belém diktáltak vagy két liter jó meleg bivalytejet. Most aztán egészen megszűnt az éhségérzetem. Vidáman tovább beszélgettem a ház népével.

Jegyzetet ezen a délutánon egyáltalán nem készítettem. Inkább fejben rögzítettem a fontosabb dolgokat.

A Jancsi fiú, a ház legifjabb tagja kérdéseimre részletesen elmondta, hogyan csinálják azokat a gyönyörű faragású és vésésű asztalkákat, székeket, föggőgyertyatartókat, kazettákat, képkereteket stb. Elmondta, hogy ezt a háziipart az egész Körösfőn a legnagyobb szeretettel és lelkesedéssel üzik. Az emberek azonban anyagihiány miatt kénytelenek szünetelni, illetőleg igen kis mértékben dolgozhatnak.

Addig beszélgettünk, hogy elkészült közben a vacsora. Jó túrós puliszka volt egy nagy tálban, és abból ettünk valamennyien. Vacsora után nem sok időnk volt már, mert a program szerint 7-kor a Kultúrházban kellett gyülekezzünk.

Szombat este

(...) A községben hetenként többször összegyűlnek a lányok és legények a fonóban. Itt ugyan az ilyen helyeket nem fonónak nevezik, hanem varróházaknak, ti. nem fonnak a lányok, hanem kézimunkát varrnak. Minden utcában van két-három varróház. Egy-egy varróház kb. három hétig tart, utána más házba mennek át, és ott tartják tovább a varrásokat. Tavaszig az utca minden háza sorra kerül. (...)

Miután a Kultúrházban a varróházakról ennyire tájékozódunk, csoportokra oszolva a falubeli legényekkel együtt elindultunk a varróházakba. Útközben – melleleg szörnyű sötétség volt, csetlettünk-botlottunk a göröngyökbe – az utolsó részletekig kifaggattuk a legényeket, hogy is viselkedjünk benn a varróházban. Mégis mikor az első varróházba beléptünk, a varráskiváltásnál annyit ügyetlenkedtem, hogy a lány

képes volt becsapni. Azt mondta, hogy a kiváltásért nem jár csók, és így én a semmivel maradtam. Még az vigasztalt utána, hogy nem én voltam az egyedüli ügyetlen. Hiába, aki járatlan valamely úton, az megbotlik azon.

Ebből a varrőházból hamarosan eltűntünk, hadd nevesse nek a lányok rajtunk, hogy ilyen könnyen be tudtak csapni.

Bezzeg a másik varrőházban, ahová betértünk, nem fogtak ki rajtam a lányok. Hiába, már egy kis praxis is sokat számított a lányoknál. Varráskiváltásnál pár percig alkudoztam a lánnyal (egy zsidó a boltjában nem alkuszik jobban), aztán végül mégis megadta magát. Nem tanultam meg a varráskiváltás kötött szövegű mondókáját, mégis érvényesültem most már valahogy.

Előrelátó tanáraink elrendelték, hogy tíz órán túl semmi esetre se maradjunk, mert reggel nem tudunk majd felkelni és a Riszeg tetőre kimenni.

Mínthogy nem ellenőriztek, mikor megyünk haza, nem fogadva szót, későbbre toltuk ki a lefekvés idejét. Így időnk volt arra, hogy vagy hat varrőházat végigjárjunk és kellemesen elszórakozzunk.

(...) Még szombaton, mikor összejöttünk a Kultúrházban, az egyik társunk büszkén mutogatott néhány igen „érdekes” csujogatást, melyeket ő a délután folyamán jegyzett fel. Erre én is elhatároztam, akárhogy, de összegyűjtök és is néhányat. Mikor már leírtam egypárat, gondolkodóba estem, vajon illik-e ezeket betenni a mellékletbe. Mind ez ideig még nem tudtam dönteni.

A sok jegyezetéssel annyira eltelt az idő, hogy úgyszólván futólépésben mentünk a templomba. Még szerencsénk volt, mert nem pontosan 10-kor kezdődött az istentisztelet.

Így még arra is volt időnk, hogy elbeszélgezzünk egymással. A fiúk gúnyolódtak hármunkkal, akik aludtunk, míg

ők a Riszeget járták. Ugyanis nem én voltam az egyetlen, aki elaludtam. A fiúkon nem látszott, hogy irigyeltek volna minket, amiért elaludtunk. Ez még inkább bosszantott, és kezdtem irigyelni őket, amiért nekik egy élménnyel több jutott, mint nekem.

Istentisztelet

Tíz óra körül még csak gyülekezni kezdtek a hívek a templom előtt. Itt ugyan az a szokás – legalábbis én úgy láttam –, hogy mikor már mindnyájan összegyűltek, akkor mennek be a templomba. (...)

Ami feltűnt nekem, az volt, hogy az egyházi éneket olyan helyeken is hajlították, ahol egyébként a kottában nincs hajlítás. Az ezen a vasárnapon megjelent hívek száma nem volt olyan nagy, mint ahogy én azt elképzeltem előre, nyilván sok dolguk akadt odahaza. Kijövetelnél ugyanolyan rendben mentek ki, mint ahogy bejöttek.

Istentisztelet után (...)

elmentünk Balázs tanár úr lakására, ahol átvettük a könyvajándékokat, melyeket szállásadó gazdáinknak szántunk.

Utána mindegyikünk hazament, hogy ne várjanak ráink sokáig az ebéddel. Itt ugyanis az a szokás, hogy templomozás után azonnal hazamennék és ebédhez ülnek. Ebéd után, mely nagyon ízletes volt, átadtam a gazd'uramnak az emléképpen hozott vaskos gazdanaptárt. Első pillanatban nemigen látszott jó gazdám, mintha nagyon örülne a naptárnak. Azonban miután végiglapozta, felcsillantak a szemei és meglegegedetten veregette meg vállaimat, azt mondván, nem is gondolta, hogy ilyen értékes naptár ez.

Elszívtuk közben ebéd utáni cigarettánkat, utána pedig kimentünk az udvarra megnézni gazdaságát.

Szép tiszta disznóólban három „nem zabpelyhen nevelt”, gömbölyded disznó rőfögött felénk. Városi ember szájában bizony összefolyta a nyál ilyen falatok láttán.

Továbbmenve kis udvari juhakolhoz értünk, ahol nyolctíz birka, érdeklődő szemekkel bámult rám, közben valószínűleg inkább gazdájuknak bégettek. Nem hinném, hogy ezeknek kellene kályha szerény lakosztályukba, mert hosszú szőrű bundájukban csak náthát kapnának. Végül a bivalyokat néztem meg istállójukban. Ebben a kőből készült bármilyen mintagazdaságba beillő, modern istállóban bizony jó dolguk van ezeknek a csúf fekete jószágoknak. A három „vastag bőrrű” nyugodtan pihent, ahogy azonban beléptem, felkelt azonnal mind a három. Gyanakodó pillantásokat vetettek rám, az idegenre. Az egyik öreg bivalytehén határozottan ellenséges pillantásokkal kísért. A gazdának meg is jegyeztem észrevételemet. Ő aztán mondta is, ha egyedül mentem volna be, az öreg tehén nem érte volna be csupán dühös pillantásokkal. Kérdezgetéseim során megtudtam, hogy Kalotaszeg vidékén különös előszeretettel tenyésztik a bivalyokat, mert igénytelenebbek a teheneknél. Az igazat megvallva még akkor is félek ezektől a „feketebőrűektől”, ha meg vannak kötve, mert ezek gyermekkori izgalmas emlékeimhez tartoznak. Viszont a tejet, amit adnak, annál jobban szeretem. Most bevallom, kirándulásunk egyik mellékcélja nekem éppen ez volt, hogy bivalytejet ihassak. (...)

KALI SÁNDOR

KÉT NAP KALOTASZEGEN

(...) Körösfőre menet csoportokban verődve énekeltünk, tréfálkoztunk, beszélgettünk, sőt még falatoztunk is a hazaiából.

Sárvásáron megnéztük a templomot, főképp a torony falába épített római korból való sírkövet, amelyen az apát, anyát és gyermeket ábrázoló domborművet szemlélhettük.

Továbbmenve egyik magaslatról megláttuk Körösfőt. Különös érzés fogott el engem. Vajon mi lesz ott? Hogyan fogadnak minket? Milyen időt töltünk ott? Hova szállásolnak engem?

A falu végén várt minket Balázs tanár úr. Elvezetett a Kálvin-otthonba. Itt megtudtuk, hogy kit hova szállásolnak el. Engem Kovács Béla Badócshoz osztottak be, a Hóstát utcába. A falut ugyanis négy részre osztották: Hóstát, Kőszirt, Szegelet és Bedecs-utca. Amint megfigyelhettem, a falu vagyosabb része a Hóstát.

Mikor megérkeztem a házigazdához, csodálkozva láttam, hogy az még nálam is fiatalabb. Bemenne egy öregasszonyt találtam a tűzhely mellett. Bemutakoztam, megmondtam, hogy miért késtünk ennyire. Áadtam a hazuról hozott élelmiszereket, hogy a közös étkezéshez én is hozzájáruljak. Beszédbe elegyedtünk. Az öregasszony elmondta, hogy az ura vasúti fűtő volt, ez előtt öt évvel halt meg tifuszban. Van Kolozsváron egy kis háza, de szívesebben él Körösfőn. Együtt él fiával és menyecske lányával. A menyecske urát nem kaptam otthon, mert elment árulni kalotaszegi faragásokat. Két gyermeke van a menyecskének, egy fiú és egy leányka. A fiú már óvodába

jár. Az öregasszony fia négy polgárit végzett Hunyadon, szeretne tovább tanulni a kereskedelmi iskolában. Sajnos az idén nem juthatott be, mert betelt a létszám. Közben átjött Simonffy Jenőke és együtt elmentünk egy asztaloshoz, aki éppen a házunk alatt dolgozott.

Mikor bementünk, egy öreg szikár emberrel találtuk magunkat szembe, aki éppen egy szekrénydíszítéson dolgozott. Beszélgettünk az öreggel. Elmondta, hogy két évi orosz fogás után kiment Franciaországba. Itt is két évet dolgozott, csak a fia lakodalmára jött haza, először rövid időre, de itthon maradt aztán végleg. Elmondta, hogy épp Budapestre dolgozik egy irodaberendezésen. Egyik nemzetközi vásáron fent volt, mint kiállító. Akkor rendelt nála József főherceg is egy szobát. Miután ezt megnéztük, Jenőke haza ment, én pedig visszamentem a családhhoz. A menyecske éppen egy dívánpárnat hímzett. Megkértem, hogy mutassa meg a hímzést. Gyönyörűbbnél gyönyörűbb munkákat mutatott. Nagyon sok keresztszemest láttam közöttük. Mutatott még írásost és „vágottast”. Ezt a három formát használják Körösfőn. Megkérdeztem minden mintának a nevét. Mutattak nekem akkor kis és nagy pukétost, kiságast, nagyágast, kokasast stb. Vacso ráztunk. Vacsorára kévét ettünk pirítós kenyérrel, majd zsíros-pirítós kenyeret.

Hét órakor visszamentünk a Kálvin-otthonba. Itt megbeszéltük a másnapi programot. Innen elmentünk a varrótáshoz. Csoportokban mentünk, hogy ne zavarjuk az ottlevőket. Mi négyen mentünk egy helyre. A leányok már hét órakor összegyűlnek egy-egy helyre. A legények csak azután mennek, miután ellátták az állatokat. A lányok varrnak és énekelnek. Esténként csak keresztszemest és vágottast varrnak. Írásost csak nappal hímeznek, mert akkor jobban látnak. Egy idő múlva a leányok összecsomagolják a varrásukat, egy

legény kiosztja a többi között. A lányok megkeresik és a következő képpen váltják ki:

Leány: Add ide a varrásom. Fiú: Mit fizetsz? Leány: Nem tudom, mit kell. Fiú: Egy csókot. Leány: Másodikra kiváltom. Fiú: Meg-es ölelsz? Leány: Meg.

Erre a fiú odaadja a hímzést. Megtörténik, hogy egy-egy legény kifújja a lámpát. A sötétben a legény megölelgeti a leányt. Jó öt perc szünet után gyújtják meg a lámpát, mondván: a lámpacsó meleg és nem lehet megfogni. Nemsokára megérkezett egy legény és szájharmonikázni kezdett. Táncolni kezdtünk. Csárdást, valcert és valami boston-félét jártunk. Időnként meg-megszakították a táncot és a lányok tovább varrtak. Három varróházban jártunk, mindenikben ugyanazokat láttuk. Éjfél után elbomlott a varróház. A legények hazakísérték a lányokat. (...)

Megreggeliztem. Rendbeszedtem magamat, megkérdeztem, hogy segíthetek-e valamit. Már az állatokat ellátták, a belső munkában pedig nem engedték az asszonyok, hogy segítsék. Ez jól fogott, mert leírtam, amiket a varróházban tapasztaltam. Nemsokára átjött Borcsiczky és együtt mentünk a templomba. Útközben csatlakoztunk a többiekhez, úgy hogy majdnem az egész Hóstát egyszerre érkezett.

Istentiszteleten Nagy Géza tanár úr prédikált. Megfigyeltem, és az mindenkinek feltűnt, hogy csomó cifrázást alkalmaznak az egyházi énekekben. Különösen, ahol nagy a hangtávolság, ott kanyargatták el az énekeket.

Istentiszteletről kijövet, kellemetlen meglepetés ért bennünket. Mikor bementünk, gyönyörűen sütött a nap, és jó meleg volt. Mikor kijöttünk, csúf, ködös, hideg, szeles idő fogadott minket. Innen elmentünk Balázs tanár úr házához, átvettük a családnak szánt ajándékokat, és hazamentünk. Ott-hon átadtam az ajándékot házigazdámnak. Már kész volt az

ebéd, terítettek és leültünk ebédelni. Most is, mint máskor, pirítós kenyeret ettünk. Ebédre szőlő- leves disznóhússal, paprikás krumpli disznósülttel és köttes palacsintát ettünk.

Ebéd után beszélgettünk, majd megmutatták a menyecske ruháit. Gyönyörűen hímzett vállfűs ingeket, muszulyt, selyem bolytot, hímzett báránybőr melyrevalót, gyöngyös-bulykát és más hímzett ruhákat mutattak. Pártát ők nem tudtak mutatni, mert nem volt nagy lány a házban. Ezért átmertünk Bélával a szomszédba és ott megnéztük egy lány pártáját. Ezt ő a nagynénjétől kapta. Ezután megnéztem egy kalapos kemencét. Haza menve levázoltam a telket, a ház alaprajzát. Eltelt az idő és mennem kellett a Kálvin-otthonba. Itt már összegyűltek a Betlehemesek, akik a délután tartandó vallásos estén szerepelnek. Segítettem nekik. Rendbeszedtem a tüzet, mert nagyon füstölt. Egyszer nagy lármát hallok a színpadról, mikor kérdek, hogy mi ütött beléjük, elmondják, hogy Szent Pétert nem kapják sehol. Gödri játszotta a szerepet, s amint később kiderült, elment a templomba, azért nem jöhetett el próbára. Mi azonban nem tudtuk és nekiálltunk keresni őt. Összejártuk az egész környéket, ahol lakott, de nem találtuk sehol. Mikor mentünk vissza az otthonba, éppen akkor jöttek ki az otthonból. Nagy örömmel láttuk, hogy ő is jön. Hirtelen lepróbálták a darabot s megkezdődött az ünnepély.

(...) A falu, Körösfő, mostanában nagyon divatos lett. Ha idegenek jönnek hazánkba, elviszik őket Körösfőre is. Ez egyfelől nagy szerencse a falura nézve, mert a földje annyira szegény, hogy negyedrészt tudná csak eltartani a falunak. Az idegenforgalom, de főképp a háziipar az egész falunak megélhetést biztosít. Az egész országon, sőt külföldön is ismert a kalotaszegi fafaragás és hímzés (vágottas). Sajnos, sok tekintetben az ősiesség rovására megy az idegenforgalom és az idegenbe járás.

Nekünk ez a kirándulás nagyon sokat jelentett. Szellemileg és lelkileg felfrissülve jöttünk haza. Azt hiszem, hogy Körösfőnek is jelentettünk valamit. Megmutattuk, hogy a városi ember nem nézi le a falut. Nem zárkózik el tőle, hanem egyenrangú testvérének tekinti. Láthatták, hogy mi nem tekintjük magunkat többnek, mint ők, mert mi felsőbb iskolákat végzünk. Leültünk velük beszélgetni, elmentünk a varrónházba. Hogy jelenlétünk jelentett valamit a falunak, azt legjobban mutatja a következő eset: A karácsonyi ünnepek előtt találkoztam egy körösfői emberrel. Ő ismert meg engem, és jött hozzám, ugyanis én nem vettem őt észre. Elbeszélgettünk. Nagyon örvendett, hogy találkoztunk, pedig nem is ő volt az én házigazdám.

KÁNYÁDI ZOLTÁN

KÉT NAP KALOTASZEGEN

Vannak, akik az irodalmat az oktatás szárazsága és az anyag élménytelensége miatt nem szeretik. Mi, a ref. Kollégium nyolcadik osztályosai, hála Istennek ezt semmi esetre sem mondhatjuk. Tanárunk, Nagy Gáza tanár úr, mindent elkövet, hogy érdekessé és élményszerűvé tegye számunkra az irodalmat. Például mikor tanulmányaink során elérkeztünk a népköltészet tárgyalásához, egy gyönyörű kétnapos kalotaszegi kirándulást rendeztünk. (...)

Péntek délután bevásárlásokkal telt el. Nagy fejtörést okozott számomra az ajándékok kérdése. Ez volt az első eset, hogy falusi családnak kellett valamit ajándékozzak. Végül is

cigarettában és cukorkában állapodtam meg és utólag bebizonyosodott, hogy választásom kitűnően sikerült. (...)

Az én házigazdám Márton János Jancsi névre hallgatott. (...) Áthaladva az óriási, kaputlan és elhanyagolt udvaron, rövid kopogtatás után beléptem a pitvarba, amely egyúttal ebédlő, háló és konyha is volt. Kölcsönösen bemutatkoztunk, a ház ura ezután elment hazulról, felesége elkezdett sűrűlni, engem pedig bedugott egy sarokba, öt gyermek közé. Kínos volt. Korgó gyomorral búslakodtam a gyermekek között, de úgy látszik, Körösfőn természetesnek veszik, hogy három órákor minden ember megebédelt. Félórai kínos hallgatás után nekikezdtem a gyerekek meghódításának. A savanyú cukor segítségével hamarosan sikerült kegyeikbe férköznöm. Megtudtam, hogy a két leány a családba tartozik, a fiúk pedig távolabbi rokonok. Hol én meséltem nekik, hol ők nekem. Sajnos csak iskolában tanult, általam is ismert meséket tudtak. Mire az este elérkezett, szoros barátság fűződött körénk. A vacsorát, bivalytejet puliszkával, egyedül fogyasztottam el, mert a gazda még mindig nem került haza, az asszony pedig ismeretlen oknál fogva állandóan külön étkezett.

Vacsora után bementem a kultúrházba, ahol megbeszéltük a vasárnapi teendőket, utána pedig elindultunk 4-5-ös csoportokban a varrótársulatokat felkeresni. Minden utcában van egykét varrótársulat. Ide gyűlnek esténként az eladó leányok, körülülük a leeresztett lámpát, énekelnek és varrnak. A legények a körön kívül foglalnak helyet, ők is énekelnek. Amikor beléptünk az első varróba, a lányok egyszerre elhallgattak. Fiú még egy sem volt bent, és így kissé idegenkedtek tőlünk. Leültünk tehát a padra, és némán szemléltük fürge kezeiket. Hamarosan megérkeztek a legények is, rágyújtottak egy nótára, a leányok szintén bekapcsolódtak az éneklésbe, mi pedig gyorsan jegyeztünk. Csakhamar azt látom, hogy a lányok elkezdik csomagolni

varrásaikat. Na – gondolom –, ezek ugyan hamar befejezték. A másik meglepetés akkor ért, mikor a legények kezeinkbe nyomtak egy-egy összekötött varrást. Még csak meg sem kérdezhettem, mit kezdjek vele, mikor egyik leány elém áll, és kéri varrását. Huncutságot sejtettem, ezért azt mondtam neki, várjon egy kicsit. A közelben álló fiú gyorsan kioktatott, hogy az a varrás-kiváltás című játék, melynek lényege abból áll, hogy a leány öleléssel vagy csókokkal kell hogy kiváltsa varrását.

(...) Mi vendégek első esetben természetesen csak ígéreteket kaptunk. Később azonban, mikor belemelegedtünk a társaságba, ölelésen alul mi sem adtuk ki a varrást.

Most utólag bánom, hogy nem maradtam végig egy varróban. Sokat akartunk markolni egyszerre, és így végigjártunk vagy négy-öt házat. Az eredmény az, hogy egyiket sem tudtuk részletesen megfigyelni, hanem csak töredékeket jegyeztünk meg. Azért így is sikerült egypár értékes dűdot és Rózsa Sándor-balladát lejegyezni.

Bizony éjfélre járt az idő mire hazakerültem. A jól befűtött konyhában volt megvetve az ágyam, ahol vendéglátóim már horkoltak. Gyors levetkezés után bebújtam a pokróc alá, és a következő percben már javában aludtam.

(...) A templomba a körösfőiek nem összevissza mennek, hanem utcák szerint gyülekezve, külön az asszonyok, lányok és férfiak szépen sorban foglalják el helyeiket. A kivonulás szintén rendben és csendben történik. A templomban van mit nézzen a látogató. Ilyenkor mindenki legszebb ruháját veszi fel, és a sorok csak úgy tündökölnek a váltakozó színektől.

Templomozás után átvettem az ajándéknaptárt, és siettem haza ebédelni. Végre együtt láttam az egész családot. A házigazdám ebéd közben elmesélte, hogy új csúrt épít és a hozzávaló anyagért futkos egész nap, ezért van olyan ritkán otthon. Kedélyesen elbeszélgettünk a régi időről, a falu és a

város közti különbségekről, és örömmel tapasztaltam, hogy semmi pénzért nem költözne városba. Mikor az anyagiak után érdeklődtem, egyszerre zárkózott lett. Van elég föld – mondta – de hogy mennyi, azt nem tudtam kiszedni belőle. Közben átjöttek a rokonok és ők figyelmeztettek, hogy menjünk a délutáni bibliaóra. A nagy diskurálásban és jegyzésben el is felejtkeztem a délutáni műsoros ünnepélyről. (...)

Ez a szép kirándulás örökké élni fog emlékezetemben. A kitűzött célokat szerintem elértük, mert lelkileg találkoztunk Körösfő lakóival és néprajzi anyagot is gyűjtöttünk. Hogy mi jelentettünk-e számukra valamit, azt csak ők mondhatják meg.

KOVÁCS ANDRÁS

KÉT NAP KALOTASZEGEN

– Teljesen egyéni beszámoló –

Általánosan hangoztatott vélemény, hogy a falu és a város közötti szakadék egyik főoka az, hogy a város nem ismeri a falut, a falu pedig nem ismeri a várost. Vagy helyesebben mondva: félreismerik egymást. A város a háborús idők nehézségei között a faluban a földi paradicsomot, békeidőben pedig a népszínművekből jól ismert vasárnapi mulatozó falut látja. De a falu sem lát a városiban egyebet, mint henyélő napolót, aki lenézi és kiszípolozza a szegény falusit. Mi szület-hetik ebből? Kölcsönös bizalmatlanság, lenézés és sokszor gyűlölet is. Hogy mi ennek a félreismerésnek az oka, arról sokat lehetne írni, de nem tartozik szorosan ide.

Körösfői kirándulásunk egyik célja éppen az volt, hogy ezen az állapoton segítsen valamit, tehát megmutassa a jövő tanult emberének a falu igazi arcát, a dolgozó falut minden szépítés nélkül. Ezt kívánta elérni a külön családokhoz való elszállásolás. A második és tulajdonképpeni főcélunk az volt, hogy megismerjük az ilyen életet élő nép lelkét és ízlését éppen azokon a dolgokon, amelyeket ő alkotott vagy ő szépnek talál. Itt elsősorban a szellemi alkotásokra (mese, népdal stb.) gondolok, És végül megtapasztalni ezeknek az alkotásoknak a melegségét, a születését és az életét.

A kirándulás terve nem okozott bennem különösebb izgalmat. Egyrészt azért, mert az ilyen nagy arányú tervek (már az iskola életében nagyarányúak) rendszerint csak tervek szoktak maradni. Másrészt meg nekem sem Kalotaszeg, sem a falu nem jelent új dolgot. Úgyhogy mikor a tanár úr bejelentette a kirándulást, elengedtem a fülem mellett. Csak akkor vált aztán komolyabbá a dolog, mikor kérdéseket kaptunk ki tanulmányozni. Én a templomokat kaptam. Számomra nagyon könnyű kérdés, hiszen szinte minden templomát ismerem Kalotaszegnek legalább látásból. Különben a kalotaszegi ismereteimre ráfizettem, mert nem nagyon jegyeztem. Ennek a levét pont most az írásnál ittam meg, mert sok dologról megfeledeztem. Ez a hangulat jellemezte a készülődésemet, amely annyiból állott, hogy elkértem az egyik gyerektől a táskáját. Ehhez jön még a bevásárlás: cukor a gyerekeknek (ami nem volt) és gyufa (tanári utasításra). Jegyzetet már elfelejtettem venni. Ezek voltak az előkészületek. Ruhát nem volt nehez választani, tekintve, hogy csak egy rend van. Ezzel megyek a hangversenytől a kirándulásig mindenhova.

Szombaton reggel aztán megkezdődött a címben nevezett két nap, egyelőre persze csak Kolozsváron.

Úgy látom a kollégium nem akar szégyent vallani – gondoltam, mikor beléptem a konviktus ajtaján. Szegény fiúk nem is tudták hova tenni a sok földi jót. Még az én balsejtelmektől (lásd a rémhíreket a murokról meg a lencséről) elborult arcom is felderült erre a látványra, sajnos csak rövid ideig. Ahogy a kezembe vettem a hatalmas csomagot, a koppanások és a zizegések elárulták a kincseket. Krumpli, paszuly, hagyma, lókolbász és hasonló földi jók potyogtak ki a papírból. No, körösfőiek, legyen öröm s vígság, lám, mit visznek nektek a kolozsvári diákok. Ilyen gondolatokkal töltöttem meg a táskámat én is. A bele nem férő részt pedig Egyed atyai jóakaratra és főleg félig üres hátizsákjára bízam. (...)

Az utazás elég kényelmes és kellemes volt. Úgyhogy jó hangulatban értünk Bánffyhunyadi. Mondhatom, a hunyadiak nem hoztak szégyent a fejemre. Már az állomásra kiküldtek két diákot a fogadásunkra. Az igazi meglepetések ezután jöttek. Megérkezve az iskolába, beraktak egy terembe minket diákokat minden szó nélkül, a tanárok elmentek, úgyhogy egyedül maradtunk magunkra. Gazdátlanoknak látszottunk. Nemsokára azonban bejöttek a „gazdák” és a beavatottak rejtelmes mosolyával sejtették, hogy váratlan meglepetésben lesz részük. Még azt is elárulták, hogy valószínűleg evésről lesz szó. Tényleg, rövidesen kinyíltak az ajtók, és csinos leánykák teát és vajás zsemlét hoztak be számunkra. Nagyon kedves meglepetés volt, nem is annak a néhány falatnak örvendtem, hanem annak, hogy eszükbe jutott ilyesmi is. Ez után a kedves intermezzo után szemügyre vettük az iskolát. Az igazgató, Demeter László elmagyarázta az iskola szerepét a kalotaszegi magyarság életében. Ahogy láttam és tapasztaltam, ez a beszámoló a valóságot mutatja, minden szépítés nélkül. De nincs is szükségük a bánffyhunyadi polgáristáknak szépítésre. A bánffyhunyadi polgári példát mutathat nemcsak a

polgári iskoláknak, hanem a középiskoláknak is. Szerencsések a kalotaszegi magyarok, hogy ilyen lelkes emberek kerültek ide, mint az igazgató és mint Péter István, akik valóságban kutatják a tehetséges gyermekeket. Önzetlenül, minden utasítás nélkül, pusztán csak azért, mert érzik, hogy ez a hivatásuk. Intő példa ez az iskola számunkra is. Nem bújhatunk ki a kötelességek alól azzal a kifogással, hogy nincsenek tehetségek. Lelkesedéssel és munkával mindent, még a közömböséget és a rosszakaratot is le lehet győzni. Ez az utóbbi főleg a mi diákjainknak szól, akiknek ez a jó indokuk arra, hogy ne csináljanak semmit.

Az iskola „iskolaszövetkezete” pedig példa arra, hogyan kell vidéken, olyan helyen, ahol még élnek a népművészetek, belevinni a tanulók lelkébe ezeknek nemcsak szeretetét, hanem tudatos élvezetét és művelését is. Nemcsak nekem, hanem a társaságnak is tetszett a dolog. Mindenáron meg akarták ajándékozni úgy a Vöröskeresztet, amely megvendégelt, mint a szövetkezetet, amely megnyerte mindnyájunk rokonszenvét. Sajnos, hogy nem ütöttük nyélbe a dolgot ott a helyszínen, ugyanis Kolozsváron már nem nagyon jött a pénz erre a célra, de meg az idő is rövid volt erre (két nap). Vásároltunk is ott, én például a jegyzethiányomat pótoltam.

A kalotaszegi nép mesélő lelkének bemutatására egy ketesdi gyerekkel elmondattak egy mesét. Érdekes, hogy ezt a mesét szinte szóról szóra megtaláltam Erdélyi József költeményei között „Erős János” cím alatt. A másik gyerek meséje pedig a Kodolányi „Julianus barátjának” a kezdő meséje. Máig is bánom, miért nem kérdetem meg a gyerekektől, kitől hallották a mesét. Érdekes, hogy ezt senkinek sem jutott eszébe megkérdezni.

(...) Körösfőn a Szegelet nevű utcába kerültem negyedmagammal. (...) Mindenikünk felírta a leendő házigazdájának

nevét, és így indultunk neki az útnak. Az én házigazdám Antal István Magyarnak hívták. Négyünk közül először Kányádi maradt le, majd én következtem. A ház külseje elég biztató kinézésű volt. Bemegyünk Jánossal – így hívták a leventét – a házba. A szobában, ahová bementünk, két asszony ült. Az öregebbik varrt, a másik pedig a kemence mellett ült és hallgatott. János néhány szót szólt az öregasszonyhoz, aki szemüvegét orrára leeresztve rám nézett, majd megkérdezte, hogy ott maradok-e éjszakára is, tovább varrt. Különös volt kissé, de hát mit várjak egy süket vénasszonytól – gondoltam. Mindenesetre bemutatkoztam, majd otthonosan helyet foglaltam a néni mellett, és beszélgetésbe kezdtem. Szavaiból azt vettem ki, hogy halvány sejtelve sincs arról, hogy ki vagyok. Mint később mondotta, vándorlónak gondolt, és azért kérdezte, hogy ott maradok-e éjszakára. Azzal nyugtattam magam, hogy bizonyára a gazda elfelejtette megmondani a feleségének, hogy vendég jön. Ebben a reményemben is csalódtam. Bejött a gazda és kijelentette, hogy nem tud semmiről semmit. Ezzel ki is ment. Na fiú, te jól megjártad, gondoltam magamban. Itt már nem ülhetek többet, ha így áll a dolog, mondtam a néninek. Felszedtem a sátorfámat, és a távozás hímes mezejére akartam lépni, mikor a gazda újra visszajött. – Ha már itt van az „úrfi”, hát maradjon nyugodtan, elfér itt, adnék én szállást még egy románnak is – mondotta a gazda. Az asszony is marasztalt, úgyhogy maradtam. Lássuk, mi lesz a vége a dolognak? Hát jó vége lett. Kiderült, hogy senki sem szólt Pista bácsinak, tekintve, hogy biztosak voltak abban, hogy ő is fog vállalni fiút. Azért volt olyan mogorva, amikor bejött, mert azelőtt való nap alaposan berúgott és ez megártott neki.

Ebéd természetesen nem volt, de a nagy izgalomban nem is voltam éhes. Délután aztán elbeszélgettem Pista bácsival.

A család elég gazdag. Két gyerekük van. A fiú katona, meg volt házasodva, de elvált a feleségétől. A másik gyerekük négyéves korától hülye. Skarlátból kapta. Ez volt a kemence mellett ülő asszony, akinek szintén bemutatkoztam. Pista bácsi a falu egyik legtekintélyesebb embere. A román idők alatt fontos szerepet játszott, a kultúrház építésekor ő is részt vett a tervezésben, mint a bizottság jegyzője. Elmesélte, hogy sokszor éjszaka beszéltek meg a dolgokat. Kós Károly. Albrecht képviselő és Tőkés tiszteletes úr voltak ebben a bizottságban. Pista bácsi jó magyar ember, öntudatos, az Erdélyi Párt ottani elnöke és vármegyei törvényhatósági tag. Ebből látszik, hogy „gyűjteni” hiábavaló dolog lett volna, hiszen Pista bácsitól nehezen kaphattam volna babonákat vagy népdalokat. És ezen felül Pista bácsi jó református, aki, mint maga mondotta, nem is egyszer olvasta végig a Bibliát. Szinte nagyapámnak éreztem, mert volt benne mind a két nagyapámból valami. Benne volt az egyiknek a vallásossága, és benne volt a másiknak a nyugodtsága. Nagyon belemelegedtünk a beszélgetésbe, úgy, hogy szinte sajnáltam, hogy nem beszélgethettünk tovább. Vacsorázni kellett, majd pedig össze kellett gyűlni a kultúrházba.

Össze is gyűltünk, és megbeszéltük a tapasztalatokat. Mindenki meg volt elégedve. Amíg várakoztunk a tanárookra, megtanultunk két körösfői dúdot (Körösfői Részeg alatt és Harmatos a...). Végre aztán megérkezett a „vezérkar”, és megbeszéltük a programot. Minden utca a maga fonójába, illetve varrójába megy, de lehet ide-oda járni, a lényeg az, hogy sok diák ne legyen egy helyen. A takaródót 10 órában állapították meg, amit a „nép” zúgolódva vett tudomásul.

(...) Tíz órakor senkinek sem jutott eszébe hazamenni. Jártuk tovább a fonókat. Újra visszakerültünk a Szegeletre. Most már távolról sem voltunk olyan elfogódottak, mint

eleinte. Nem is adtam oda a varrást csak úgy szép szóra, kivált hogy még a lámpa is kialudt. Legvégül a Bedecs utcai varróházat néztük meg. Itt már volt ének, volt nótázás. Érdekes, hogy mennyire távol vannak még a körösfőiek a slágerektől. Egy katona fújta a nótáját árván és érzelmesen, azonban nem talált visszhangra. Énekét elnyomta a lányok vidám éneklése. Itt már nagyon kevés varrás folyt, több volt a játék. Már nem is ültek le, csak jártak egyik legénytől a másikig. Úgy fél 12 felé aztán hazabaktattunk a szinte ismeretlen utcákon. Egyszer szinte el is tévesztettük az utat. A végén mi csodálkoztunk, hogy hazakerültünk. Otthon Pista bácsi már lefeküdt, de a felesége még a szomszédban varrt. Megkértem, hogy ébresszenek fel hatkor, tekintve, hogy 7-kor van a gyülekező.

Elég hamar elaludtam, de rövidesen vége volt az alvásnak. A hely szűk volt (padláda), a takaró mindegyre leesett rólam, úgyhogy valósággal vacogtam reggelig. Reggel alig-hogy felkelek, jön Szakács Marci, hogy induljunk már. Az öltözködés néhány perc alatt megtörtént, elindultunk. Útközben beszélünk Kányádihoz is. A társaság nagyon pontatlan, nagyon lusta volt, még a közel lakók is késtek. A késést a hegy megmászásakor pótoltuk ki, úgyhogy én például alaposan megizzadtam. De a fáradságot elfelejtette velem a kép, ami a szemem elé tárult. Csodálatos látvány, amilyen kevés-szer akad az ember szeme elé. A völgyeket köd töltötte ki, mi a Részeg csúcsán úgy álltunk, mint egy szigeten. A levegő tiszta, átlátszó, elég kellemes volt, úgyhogy nyugodtan szemlélhettük a látóhatár hegyeit. Északon a Meszes, a Radnai-havasok csúcsai látszottak. Keleten a Kolozsvár környéki hegyek, a Feleki -tető, az Árpád-csúcs és a Gyalui-havasok nyúl-ványai kélettek. Az Árpád-csúcs fölött jelentek meg a nap első vörös sugarai, amelyek befestették a Kalota-hegység hófödte

oldalait, amelyek egészen közel látszottak hozzánk. A köd pedig mint egy hullámozó tenger adta a keretet ezekhez a képekhez az egészen tiszta, átlátszó kék éggel. Felejtethetetlenül szép volt, nem bántam meg, hogy korán keltem. Sajnos csak rövid ideig maradhattunk a Részegen, haza kellett mennünk reggelizni és templomba menni.

Reggeli utánra próbát beszéltem meg a betlehemesekkel, azonban nem jöttek el. Nagy szükség lett volna pedig egy próbára, ugyanis volt néhány új emberünk, akik nem tudták a szerepet. A próba hiánya meg is látszott délután. Az időt az utcán töltöttük el, megbeszélve a tapasztalatokat.

Istentiszteletre sorban mentünk, ahogy illik Körösfőn. A körösfőiek pontosan betartják a szabályokat, utcánként állnak fel a templom előtt, lányok, asszonyok, férfiak, legények külön. Így is mennek be. Mi diákok nem ültünk egy csomóba, szétoszlottunk az emberek közé. Én felmáshoztam a karba a legények közé. Itt alkalmam volt a templom belsejét tanulmányozni. Maga a templom aránylag újnak látszik. Magas dombon van, szinte örökös a falu felett. Tornya négy kicsi toronnyal van díszítve, tehát a jellegzetes kalotaszegi forma szerint építették. Az egész templomot kőkerítés foglalja körül. A templom belseje nagyon hasonlít a bánffyahunyadihoz, csak kisebb. Két karzat van itt is. Mennyezetét festett formák díszítik. A XVIII. században szokás volt a templomok mennyezetét festeni. Eleinte a festők a népi ízlés szerint mértani és növényi formákat festettek. Később azonban idegen mesterek kezébe került a mennyezetfestés. Ezek az idegenek szegényesnek találták ezeket a formákat, és különlegességekre törekedtek. Így először állatokat kezdtek festegetni, mégpedig felírással, ugyanis emberfia nehezen ismeri fel ezeket. Azután pedig bibliai jeleneteket festettek, ezeket még nehezebb felismerni. Eleinte még tartottak valami mértéket ezekben. Ezek

közé tartozott Umling Lőrinc is, aki a bánffyhungyadi mennyezetet festette. Az őt követő mesterek már nem voltak ilyen gondosak. A körösfői mennyezet festése például egészen hanyag munka, formáinak semmi közük sincs Kalotaszeghez. Ezt a nép is látta, és nem is nagyon festette többet a templomát.

Az istentiszteleten Nagy Géza tanár úr prédikált, és mint a gazdám mondta, jól összeszedte az esztét. A körülöttem lévőök rendesen odafigyeltek, ami ritka dolog falusi legények között. Ebből az látszik, hogy a tiszteletes a kezében tartja a hávéinek a lelkét.

Istentisztelet után a társaság nagy része elment a naptár-kerékért, mi néhányan közös bibliaórára mentünk. Mi tagadás, furcsa volt, hogy a többiek elhalászták előlünk a nagyobb naptárakat. De pótolta ezt a bibliaóra tanulsága. A falu legényei közül kb. 15 fiú jár bibliaórára, ami igazán szép. Kivált, ha a mi tengődő bibliakörreinkre gondolunk. Érdekes, hogy a felszabadulás után itt is félbeszakadt a munka. Ezt mindenütt tapasztalhattuk, nálunk az iskolában is. És érdekes, hogy a vásárnapi iskolákat is ezek a fiúk végzik.

Az idő jól eljárt, úgyhogy hamar be kellett fejezzük a bibliaórát. Hazamentem ebédelni, és ebéd után rögtön újra el kellett távoznom.

Ebéd alatt a gazda felesége elővette a Téli néphagyományok c. könyvemet, és nagy élvezettel olvasta. Amíg naptárért voltam, addig a gazda elolvasta. Nagyon élvezte a betlehemes játékot, és ő adta azt az ötletet, hogy küldjünk egy ilyen a legényeknek, hadd tanulják meg ők is. A naptárt és az ajándékot mindenáron ki akarta fizetni. Alig tudtam meggyőzni, hogy ne fizessen. Már két órákor felmentem a kultúrházba. Néhányan már megelőztek, és nagy élvezettel játszották a divatos slágereket a harmóniumon. Mi az – gondolom –, néprajzi kirándulás slágerekkel? Persze hogy összeveszttem a

művész úrral, főleg akkor, amikor a közönség jelenlétekor akarta bemutatni a tudományát. Mondom, már kettőkor ott voltunk, de próbálni nem tudtunk. A pástori urak nem hoztak bundát, a Szent Péterünk pedig csak az utolsó pillanatban toppant be. Nem volt ott senki, akit megbíztak volna a terem elrendezésével, úgyhogy én fogtam neki ennek. Először tüzet próbáltam csinálni, sajnos azonban inkább füstöt okádott a kályha, mint meleget. A közönség is jövögetett már, a próba nem volt meg, Szent Péter és a tanárok sehol. Szegény közönség várt vagy egy jó órát, mikorra megjöttek az előkelőségek. Szent Péter is befutott, úgy, hogy még ő sértődött meg azért, amiért szóltam neki. Végre aztán úgy négy óra felé megkezdődött az ünnepély. Tőkés tiszteletes úr vezette be a dolgot imával, aztán Nagy Pál és Gödri szavalt. Közben Dabóczi tartott előadást a téli népszokásokról. Elégé hálátlan feladat a körösfőieknek erről beszélni, és a körösfőiek unták is a dolgot. Láttam ezt, és megsúgtam neki, hogy fejezze be. Ő azonban mosolygott egyet a bajusza alatt (már ha van bajusza), és folytatta rendületlenül.

A Dabóczi által eltompított idegeket Gödri akarta felrázni szavalatával, és e célból megrázó erőlködésekkel végzett. Nem tudom megérteni, hogy például ezt: „magába száll minden lélek” – miért kell harsogva ordítani. Valószínű, hogy ő sem érti.

Ezután jött a mi számunk, a betlehemes játék. Pompásan lehetett kacagni rajta, hogy dolgozták át a versben írt játékot a fiúk prózává. Főleg a „bó kovács” járt elől jó példával, és pompás meglepetésekkel szolgált. A továbbiakban Balázs tanár úr beszélt a diákok életéről, majd Nagy Géza tanár úr tanította meg a körösfőieket a Csordapásztorok c. énekekre. Végül pedig Tulogdi tanár úr köszönte meg meleg szavakkal a vendéglátást, amire Tőkés tiszteletes úr felelt néhány szót. Ezzel befejeződött a műsor.

Gyorsan mindenki hazament vacsorázni és elbúcsúzni. Megkértem Pista bácsit, hogy akár Kolozsváron, akár Hunyadon ha jár, keressen meg, amit ő meg is ígért. Az élelmiszerek egy részét kénytelen voltam visszahozni, nem akarták elfogadni. Végül rövid búcsút vettem és eljöttem.

Az autón nagy vidámság uralkodott, amely egész Kolozsvárig tartott. A sok nótázástól jól berekedtem, de mégis fújtam tele torokkal. Pompás kedvvel érkeztünk be Kolozsvárra úgy 9 óra felé.

Ez volt a kirándulás. Most lássuk, mit ért ez a két Körösfőn eltöltött nap. Én mindenesetre másképpen látom a dolgot. Ismerve a falusi élet robotját, meg kell állapítanom, hogy ez a két nap szinte-szinte semmit sem mutatott meg ebből az „úrfiknak”. Nyáron, az augusztusi forróságban kellene kivinni a társaságot vagy két napra dolgozni. Akkor egészen biztosan nemcsak azt állapították volna meg, hogy milyen vendégszerető is a falusi nép, hanem azt is, hogy bizony még mindig milyen embertelenül nehéz munkát végez és mégis reá nehezedik az ország egész terhe. De talán nem is ez volt a fő cél. A fő cél az volt, hogy megismerjük személyes élményeinken keresztül a magyar népköltészet anyagát és életét. Megvallom nyíltan, ez a két nap nem adott újat számomra erről a kérdésről. Nem is adhatott, hiszen eléggé tájékozottnak érzem magam ebben a kérdésben. Nem akarok nagyképű lenni, nem akarom ideírni azt, amit máshol tapasztaltam vagy olvastam, mintha ezeket Körösfőn láttam volna.

Azonban volt néhány tanulság, amely kipótolja ezt a hiányt. Ilyen a bánffyhungyadi polgári esete. Megmutatja, hogy az ilyen szürke kis iskolák a legfontosabbak, mert ezek közvetlen kapcsolatban élnek a széles magyar néprétegekkel és így a kiválasztást ezek végezhetik a legjobban. Mert éppen ez a nagy kérdésünk, hogy ha felsőoktatásunkat nem is tudjuk

mindenki számára elérhetővé tenni, legalább azt csináljuk meg, hogy a helyekre a legalkalmasabbak kerüljenek be. Tudjuk jól, hogy mi a helyzet máma. Ma még a falukban is nagyon sokszor a fordított kiválasztás érvényesül. Sok helyt még most is nem azért küldik a gyermeket tanulni, mert jó esze van, hanem azért, mert van pénze a szülőknek. Ismerjük az eredményeit ennek. Ha lenne az ország minden sarkában egy-egy ilyen iskola, ilyen lelkes vezetőkkel, egész biztos, hogy megváltozna a helyzet. Az iskolaszövetkezetük pedig sok barátot szerzett a szövetkezeti gondolatnak.

Körösfőben csalódtam – Körösfő javára. Amolyan műfalonak képzeltem el, hiszen ha jön egy idegen Erdélybe, rögtön Körösfőre cipelik. Az ilyen nagy kényeztetés pedig azt szokta eredményezni. Hála Istennek, tévedtem, mert Körösfőn még olyan mélyen élnek a hagyományok, mint kevés helyen máshol.

Ezt kaptam én. Mit kapott cserébe Körösfő? Vittünk-e valamit Körösfőre, vagy csak amolyan kiránduló „úrfiak” voltunk? Remélem, hogy adtunk valamit. Legalább a jószándékot meg kellett látniok a körösfőieknek. Azt, hogy nő egy ifjúság, amelyik pótolni akarja a hibákat, amik a falu ellen történtek.

Magáról a kirándulásról csak annyit, hogy máskor több pontosságot és több szervezést és elrendezést kell megkívánni.

Kide, 1943 karácsonyában

NAGY PÁL

KÉT NAP KALOTASZEGEN

Beszámoló a körösfői kirándulásról

A körösfői kirándulás terve kissé váratlanul ért, és őszintén megvallva, nem érintett a legkellemesebben. Egyrészt mert a tervbe vett kiránduláson lett volna egy kb. 9 km-es gyaloglás Bánffyhunyadiól Körösfőig, másrészt meg az időjárás meglehetősen hidegre fordult, és én még mindig nagyon kell hogy ügyeljek, hogy ne hűljek meg. A hideg különösen azért aggasztott, mert nagyon bizonytalan volt, hogy a mostani nehéz faviszonyok mellett módjában áll-e majd a házigazdám-nak abban a szobában is fűteni, ahol engem elszállásol.

De ha az ember akar valamit, akkor nincsen olyan akadály, ami megakaszthatná. Így volt ez nálam is. Hogy ne kelljen gyalogoljak, úgy határoztunk, hogy én autóbusszal egyenesen Körösfőre megyek és ott várom be a többieket. A hideg ellen pedig csak egy orvosság volt: jól felöltözni. (...)

Az én egyéni előkészülesemhez hozzátartozott még a Mávaut indulási idejének megérdeklődése. Az első autóbusz olyan korán (5.18) indul, hogy csak a második jöhetett számításba, mely azonban csak 13.15-kor indul és kb. 3 órákor érkezik meg. Már arra gondoltam, hogy én is a reggeli vonattal megyek, de szüleim semmiképpen sem akartak úgy elengedni, hogy 9 km-t gyalogoljak. Maradt hát a déli autóbusz. Indulás előtt még jól megebédeltem, vettem egy pakk cigarettát a gazdám-nak és cukorkát az esetleges gyerekeknek, hátizsákomat jól megraktam ennivalóval és meleg hálóruhával, magam is jó melegen öltöztem fel, és Isten nevében elindultam.

Az autóbuszra volt helyjegyem, de jött egy öreg nénike, akinek nem volt, és így Gyerőfaluiig álltam. Az út kezdetben nagyon unalmas volt, mert a sűrű ködtől nem lehetett semmit látni. Gyerőszetmiklósnál, amikor túljutottunk a kapaszkodón, váratlanul egészen megváltozott az idő: kisütött a nap, feltisztult a köd, és gyönyörű kilátás nyílt a környező hegyekre, a völgyekbe és az ezüstpántként kanyargó útra. De nem sokáig gyönyörködhettem a szép vidékben, mert nemsokára feltűnt a körösfői templom tornya, utána a házak teteje, és éles tüklöléssel csakhamar megálltunk a posta előtt. Megérkeztem Körösfőre.

Az autó körül ácsorgó fiúktól megkérdeztem, hogy hol lakik Balázs tanár úr, és mert az autóbusz pontosan a házuk előtt állt meg, nem volt nehéz megtalálni. Bementem hát, és éppen Tulogdi tanár úrral találkoztam. Bemutatott az édesanyjának és húgának, majd pedig elvezetett a vendégül látó gazdámhoz, Antal János Köntöshöz. Fent laknak a Kőszirten 65-ös szám alatt. Hozzá eredetileg Kenderessy volt beosztva, de ő nem jött el, én mentem a helyébe. Nagyon szívesen fogadtak. Az ember kb. 35 éves, felesége is lehet úgy 26-30 év körüli. Három gyerekük van, két lány és egy fiú; a leányok 2. és 3. elemisták, a fiú 4-es. Azonnal beszélgetni kezdtem házigazdámmal és feleségével. Azt hitték, hogy már nem is megy senki hozzájuk, mert egy levante jelentette, hogy a hozzájuk beosztott fiú nem jött el. Ezért nem is fűtöttek be az első házba, és most már késő, mert úgysem melegszik át a szoba. Így nekem is majd a konyhában vetnek ágyat. Én elmondtam, hogy miért jöttem későbbben, mint a többiek, és röviden ismertettem jövetelünk tulajdonképpen célját, majd csakhamar az ő életükre és viszonyaikra tereltem a szót. Az egész délután beszélgetéssel telt el, közben elvittük a bivalyokat itatni, és megöltöttük a szalmazsákomat. Este nyolckor megvacsoráltunk

és utána lefeküdtünk. Nekem a padlóra vetett ágyat az asszony. Rátette a frissen töltött szalmazsákot, takarónak meg egy jó meleg dunyhát. Másnap reggel nyolcig úgy aludtam, mint a bunda.

Vasárnap templomozás előtt elvitt a gazdám egy öreg, 75 éves emberhez, aki mint mondta: sok szép régi mesét tud. Csakhogy az öreg János bácsi nem volt mesélőkedvibe. Folyvást csak a háború miatt panaszkodott, hogy mindent be kell szolgáltatni és neki nem marad semmi, és hogy ő öreg ember létire nem állhat be napszámba dolgozni. Végre mégiscsak rászánta magát, és elmondott két mesét, de olyan gyorsan beszélt, hogy nem tudtam lejegyezni csupán a menetét, de különben is egyes részei nem bírnák el a tintát.

Tőle a kultúrház elé mentem, ahol találkoztam a többi fiúkkal. Tőlük tudtam meg, hogy szombat este voltak a varrőházakban, és hogy milyen jól mulattak. Nagyon sajnálom, hogy én erről nem értesültem idejében, de én az eredeti programhoz tartottam magam, mely szerint a szombat délutánt mindenki a házigazdájánál tölti.

A kultúrházból a harmadik harangozásra felmentünk a templomba. Érdekes volt, hogy már a templom előtt a leányok, legények, asszonyok és férfiak kor szerinti csoportokra oszlottak, és így csoportosan egyszerre mentek be a templomba. Benn a templomban is külön ültek. A templom falu felőli részében ültek a nők, a hátsó részében a férfiak. A fiatal legények a karzaton álltak. Feltűnt nekem, hogy imádkozás közben a nők mind egészen a padig hajolnak le, és hogy az éneket nem húzzák el, mint ahogy azt más falukban szokták, csupán a nagyobb hangközöket cifrázzák, töltik ki. (...)

Istentisztelet után egypáran, akik a gimnáziumban is szoktunk bibliaórára járni, elmentünk a Kálvin-házba és Nagy Géza tanár úr és Tőkés tiszteletes úr vezetésével a körösfői

ikésekkel tartottunk bibliaórát. Nagy tanár úr bevezetése után egyik osztálytársam elmondta, hogyan működik nálunk az IKE, hogy a kezdet nehézségein túljutva elég szép számmal járunk a bibliaórákra, de azért még mindig vannak, akik közönyösek Isten Igéje iránt. A bibliaórákon az Ige fényénél megvilágítjuk az összes minket érdeklő kérdéseket, így most elsősorban nemzetünk nagy létkérdéseit. Ezután egy falubeli ikés mondta el, hogy kisebb-nagyobb megszakításokkal már régóta van Ifjúsági Keresztyén Egyesületük, de szám szerint kevesen járnak az összejövetelekre, és a legények nagy része a kocsmában és mulatozással tölti szabad idejét. Nagy Gáza tanár úr összefoglalta az elmondottakat, majd Tőkés tiszteletes úr imájával véget ért ez az őszintén mondhatom, nagyon tanulmányos bibliaóra.

Az idő már 1 felé járt, ezért hazasiettem, ahol már vártak az ebéddel. Húsleves, paprikás és fánk volt az ebéd, és mondanom sem kell, hogy nagyon ízlett.

A harangszóra ismét a templomba mentem a délutáni istentiszteletre. A lányok és asszonyok mind eljöttek, de feltűnően kevesen voltak a férfiak és legények. Istentisztelet után Balázs tanár úrral elmentem a lakására, és megkaptam az ajándék naplót, majd a Kálvin-házba mentem, amit már zsúfolásig megtöltött a közönség. Csakhamar megkezdődött a vallásos est műsora. Tőkés tiszteletes úr bibliaolvasása és imája után én következtem Reményik János evangéliuma című versével. Utánam Dabóczi Ödön tartotta meg előadását a kalotaszegi téli népszokásokról, majd Gödri János szavalta el Ady: Karácsonyát. A következő szám a Bő Kovács c. betlehemi játék volt. Ez volt az est legizgalmasabb száma (legalábbis a részünkre). Az angyal ui. beteg lett, így helyette egy másik fiú ugrott be, de csak a színpalak mögül merte mondókáját elmondani (jobbanmondva felolvasni), betlehem nem volt, és a pásztorokon

kívül mindenki a saját ruhájában állt ki. Végül is minden jól ment, csupán a sűgők rekedtek be a játék végére. Ezután megint én következtem József Attila Betlehemi királyok című versével, majd Balázs tanár úr beszűlt a kollégiumunk életéről és adott hasznos felvilágosításokat azoknak, akik gyermekeket tovább akarják taníttatni. Utána Nagy Géza tanár úr megtanította a körűsfűieket egy karácsonyi énekre, végezetűl Tulogdi tanár úr köszönte meg a szűves fogadtatást. Tűkés tiszteletes úr búcsűzött el tőlűnk meleg szavakkal. (...)

Hogy a kitűzött célakat mennyiben valűsítottuk meg? Kisűs nehéz kérdés. Véleműnyem szerint talán a másodík célű sikerűlt leginkább elűrűnűnk, hogy ti. mi városiak kűzelebb kerülűnk a faluhoz és viszont. Hiszem, hogy azáltal, hogy megismertűk egymást, kűlcsűnűsen megtanultuk egymást becsűlni és szeretni. Az első célű is sikerűlt részben elűrűni, ha nem is annyira a szellemi hagyományokat, mint inkább a gazdasági, szociológiai és egűszségi viszonyait és tárgyi hagyományait tudtam megismerni. A harmadík cél elűréséről bizonyosat nem tudhatok, de reműlem, hogy mi sem voltunk teljesen hatás nélkül a körűsfűiekre.

Általános tapasztalataimról, úgy hiszem, akkor számolhatok be a leghűvebben, ha egyrűsűt házígazdámékkal folytatt beszűlgetűseimet, másrűsűt pedig saját megfigyelűseimet írrom le.

Mint emlűtettem volt, házígazdáméknak három gyermeke van. A fiút, aki most negyedik elemista, tovább akarják taníttatni, mert jó feje van és gyenge szervezeteű. Ezért különűsképpen örűltek a „deák úrfinak“, és kértek, hogy mondjam el részletesen, hogy mikűppen valűsíthatják meg tervűket.

A kis Bélának különben jobb lábására vékony lécekkel kűrűl van kűtűzve, mert még egy hónappal ezelűtt leesett és három helyen megrepedt a csont. Nem vitték orvoshoz, hanem

van a faluban egy asszony: Szabó Kati, akinek nagyon „szerencsés a keze”, ő „kezelte”, és most már annyira jól van, hogy rá tud állni. Négy hétig állandóan feküdt. A lécek közé azért tették, mert már szemmel láthatóan kezdett görbülni a lábszára.

A ház három szobából (házból) áll. Az utca felőli (külső) szobában tartják a ruhaneműket, ez szépen fel van díszítve, a falakat körös-körül festett tányérok, kancsók, falvédők és képek, fényképek borítják. A szoba közepén egy terítővel leterített asztal, körülötte szép faragott székek állanak. A fal mellett egy háromfiókos „kaszten” áll. A középső házba nem vittek be, mert ott az ember anyja lakik, és éppen beteg volt. A belső ház lakószoba, konyha és munkaszoba egyben. A bejáratnál szemben a bal oldali sarokban áll a kályha (egy egészen modern városi főzőkályha), mellette van az asztal és a jobb sarokban az ágy. A bal oldali fal mellett középen van a gyerekek ágya, mellette az ajtó felé áll a téka. Az ajtó felőli fal mellett van a munkaasztal (gyalupad). Végül a jobb oldali fal mellett a padláda van. (Ezen vetettek nekem ágyat.) A szobának három ablaka van, így elég világos.

Maga a ház 1903-ban épült kőből, és végig alá van pincézve. A pincébe az utca felől lehet bemenni, az első része a gabonás. A tető zsindefyfedelű, kémény nincs rajta. A kályhacső csak a padlásig (hiú) ér, a füst a nyílásokon és hézagonkon jut a szabadba. Itt szokták a disznóságokat füstöltni.

Az udvar nincs bekerítve, a szomszédtól sincs elválasztva. A végében egy egészen új cserépfedelű csűr és pajta van. Tőle jobbra van a disznóól és budi. Kút nincs az udvarban, a vizet a Kőszirt alatt lévő közös Kij-kútból hozzák, és a teheneket is oda viszik itatni, sőt az asszonyok még mosni is oda járnak. Ez a házigazdám egyik legnagyobb bánata.

János bátyám különben elég módos gazda. Van kb 5–6 hold földje, azonkívül dobozok faragásával is foglalkozik. A

föld nagyon rosszul terem. Háromnyomásos rendszerben műveli, így a föld egyharmada minden évben parlagon hever (ez a nyomás). Ezt az első évben megrágyázzák, a következő évben felugarolják, megkeverik, azután elvetik a magot. Általában mindent termelnek: búzát, kukoricát, kendert, zabot, krumplit. A kendert úgy szokták áztatni, hogy a falu melletti kaszálón, a patak mellett „mindenki ás magának egy kis tót, és abba belevezeti a vizet”.

Van még gazdámnak két bivalytehene. Az egyiket be kellett volna adja a katonaságnak, erre ő vett még egy tehenet, és azt adta be. Nagyon panaszkodott, hogy nem fizetik meg csak egynegyedét az értékének. A pontrendszer ellen is panaszkodott, mert nem veszik tekintetbe, hogy milyen a föld, csak a nagysága után követelik a gabonát. Egy jól hízott sertése is van, de abból is sokat be kell majd adni. A dobozkészítéssel is sok baj van. Nem lehet shellakkot és enyvvet kapni. Ezeket Romániából csempészik át, és nagyon drágán lehet csak hozzájutni.

Bár sok a nehézség, de belátják, hogy ez most mindenhol így van a háború miatt, és hogy még hálát adhatunk az Istennek, hogy ennyire megóvott.

Van még János bátyámnak kb. 30 fiatal gyümölcsfája, ezek jövőre teremni fognak. A veteményeskertben a szükséges zöldségeket termesztik; baromfijuk is van.

Táplálkozásuk eléggé egyhangú, és mindent saját maguk termelnek, a piacról nem vásárolnak semmit. Napjában háromszor esznek: reggel kávé t kenyérrel, vajjal, délben levest (paradicsom, alma, bab), utána főzeléket: borsót, krumplit, öntött salátát, puliszkát; húst nem szoktak enni. Este a vacsora rendszerint „pulicka” amit tejjel, túróval, lekvárral, sőt gyakran cukorral esznek. Másik nagyon kedvelt ételük a cukros főtt szemeskukorica.

Kérésemre elmondták, hogy az egész községben mindössze egy pár név van, mint Antal, Kovács, Korpos, Péntek, és ezért megkülönböztetésül mindenkinek van még egy „csúfneve” is. Ilyen „csúfnevek”: Köntös, Bandikó, Kukó, Magyar, Miniszter, Puj, Gyája stb. Házigazdát Antal János Köntösnek hívják.

Ezután a karácsonyi szokásokról kérdezősködtem. Elmondták, hogy ünnep első napján reggel nyolc óra után a legények elmennek kántálni házról házra, és bejárják az egész falut. Eléneklük a „Krisztus Urunk áldott születésén” kezdetű vagy a „Szívünk vígsággal bétölt” című egyházi éneket, majd az egyik közülük elmondja a beköszöntőt. Ez két részből szokott állni. Az első részben Jézus születésének történetét mondja el, a másodikban meg áldást mond a házra, gazdára, földre, barmokra stb. Két ilyen beköszöntőt lejegyeztem. Tíz óra körül mindenki templomba megy, és az istentisztelet után úrvacsorát vesznek. Ünnep másodnapja az István-nap. Reggel korán a cigányok felköszöntik az Istvánokat. Ez tart addig, míg nem harangoznak. Ekkor újból templomba mennek, utána a fiatalság elmegy a táncba. Harmadnap a zenészek a Jánosokat köszöntik fel, szintén a harangszóig. Utána megint istentisztelet, majd tánc van. Aprószentek napján nincs templomozás, hanem csak tánc.

A faluban két tánc van, az Alsó és a Felső utcában. A zenét négy-négy bánffyhunyadi zenész adja.

Újév napján a nőknek templomozás előtt nem szabad semmit sem csinálni. Korán reggel a kislányok járnak házról házra boldog újévet kívánni.

Farsangkor nagy mulatozásokat rendeznek. A férfiak női ruhába öltöznek, a nők férfiruhát vesznek fel. A szemüket letakarják, hogy ne ismerjék meg egymást.

Nagy nehezen arra is sikerült rávennem János bátyámat, hogy egypár dúdot eldúdoljon. Sajnos csak a szövegüket tudtam lejegyezni.

Ennyiből is láthattam, hogy még a fiatalabbak között is él a népdal, habár a múdal már hozzájuk is megtalálta az utat, főképp a katonaságból hazatért legények és a városra szolgálni ment lányok révén.

A kiránduláson jól éreztem magam, csak azt sajnálom, hogy nem lehettem mindenütt jelen, de remélem, hogy az elmulasztottakat legközelebb majd pótolni tudom.

PAPP ENDRE

KÉT NAP KALOTASZEGEN

Egészen új ember lett belőlem itt Kolozsvárt. A médium megváltoztatja az egyént. Én is nagy változáson mentem át. Brassóban még halvány sejtelmem sem volt arról, hogy mennyire értékesek a nép ajkán termő dalok, balladák, mesék stb. Brassóban – megvallom az igazat – egyenesen lenéztük a nép ajkán termő gyöngyszemeket. Bennük a naivságot véltük felfedezni, s nem vettük észre az egyszerű szavak közt rejlő irodalmi értéket. Nem értékeltük népdalainknak azt a kifejezőképességét, amivel olyan hűen festi az örök emberi érzelmvilágot, azzal az egyszerű, egészséges üdeséggel, ami nem zárja ki a faji és történelmi környezet befolyását. Ez a faji és történelmi környezet hatása szintén növeli az értékét ezeknek a nép ajkán termő vadrózsáknak. Egy nép ősi szelleme nemcsak a hagyományaiban él, hanem a népköltészetében is. Én

itt tanultam meg értékelni a népköltészetet. Ezt megismerve nagy örömmel vettem tudomásul, hogy alkalmam nyílik bepillantani egy falusi nép életébe és költészetébe.

Sokat hallottam már a kalotaszegiekről, s így nagy örömmel vettem részt a kirándulást megelőző előkészületekben. Ezeknek komolysága arra engedett következtetni, hogy nemcsak szórakozásból utazunk Körösfőre, hanem komoly célok vezetnek. (...)

Szerettem volna olyan helyre kerülni, ahol egyszerűbb életkörülmények között élnek. Sajnos nem volt szerencsém, olyan helyre kerültem, ahol teljes elpolgáriasodást találtam. Pista bácsi, a gazdám, minden két héten egyszer felmegy Budapestre, ti. ő a körösfői háziipari-szövetkezet elnöke. Teljesen városias gondolkodású az egész családjával. A ház, amiben laknak, teljesen egészséges, napsütötte helyen van. (...)

A szobák belseje is rendes volt, a legnagyobb tisztaság és rend uralkodott. A család kereseti lehetőségei megvannak. Fenntartásukat a háziipari munkák és a föld nyújtotta javak elégítik ki. Pista bácsi máskülönben a legügyesebb kézműves. A család egészségügyi állapota iránt érdeklődtem, melyből arra a következtetésre jutottam, hogy a tisztaság és a WC helyes helyzete nagyban befolyásolhatta azt, amit Pista bácsi oly büszkén mondott, hogy „Hála a jó Istennek, eddig semmiféle komolyabb betegség nem támadta meg a családot.”

Ezután megtárgyaltuk a háziipar piaci helyzetét. Ahogy Pista bácsi mondta, a városiak megbecsülik ezeket a munkákat és szívesen vásárolják. Pista bácsi nagyon kedveli Budapestet. Kérdeztem, miért, azt felelte, hogy amikor először járt ott, akkor nagyon jól telt neki és jó emlékei maradtak, amelyekre szívesen gondol vissza. Máskülönben a nagyvárosi élet rányomta pecsétjét erre a családra. A népviseletet és népszokásokat talán csak azért tiszteli, mert azokat úgy csinálták és úgy

hordták a nagyszülei is. A család életmódja és táplálkozása teljesen polgárias. Meglepődtem, mikor a vasárnapi ebédnél először előtelt szolgáltak fel, amit ilyen helyen remélni sem mertem volna. Nótákat (dúdokat) nagyon keveset tudtak. Ezért rátereltem a szót a lakodalomra.

Ez úgy történik, hogy miután a legény kiválasztja élete párját, akkor az apja elmegy a lány apjához. Itt elkezdenek beszélgetni gazdasági dolgokról, s a végén az lesz a társalgás vége, hogy a lány apja beleegyezik a házasságba. Ezután jön az igazi mulatság.

Egy jó beszédű ember (szószóló) kikéri a menyasszonyt. Szellemes allegorikus mesét mond, melyben állatok és királyfiúk szerepelnek. Legtöbbször a királyfi allegorikus értelme a vőlegénynek s az őzike pl. a menyasszonynak. A mese szerint a királyfi addig űzi az őzikét, amíg azt elejti. Érdekes szokás ez. Ugyanez megvan a románoknál is, főképp a moldvaiaknál. Nem tudom, melyik vette át egyik a másiktól. Ezután a legények kiviszik a vőlegényt egy kúthoz, és oda be akarják dobni, a menyasszonynak könyörögnie kell, hogy ne tegyék, mert ő felesége fog lenni és sem jó, sem rossz viszonyok között nem fogja elhagyni. Ekkor megkötik a házasságot úgy törvényes mint egyházi úton. Majd a lakodalom, ahol esznek, isznak, táncolnak. Itt mondják akkor azokat a csujogatásokat, melyek már az etika határa alá tartoznak. Megfigyeltem azt, hogy Pista bácsi lánya szívesebben mondott nekem egypár ilyen csujogatást, mint dúdot. Hiába kérem: – Nem tudok dúdot – állandóan azt feleli. – Úgyis elmegy a varróházba, ott aztán fog hallani.

(...) Mít volt mit tennem, elmentem a varróházba. Mikor bemegyünk nagy lármával, egyszerre félbeszakad a munka. Fogadják köszönésünket, s ezzel többet egy szót sem szólnak. Már mi sem tudjuk, hogy mit csináljunk. Próbálunk énekelni,

de fogyatékoságainkkal csak nevetésre derítjük őket. Megszánnak és elkezdenek énekelni. Egymás után halljuk a dúdokat. Őszintén megmondva sértette a fülemet az a hanghordozás, mellyel énekeltek. Valami egzotikusság volt bennük, vagy talán ezt hoztuk magunkkal az őshazából – nem tudom. Itt több dalt sikerült lejegyeznem. Jaj, de most jött a legnagyobb leégés. A fiúk elszedték a varrásokat a lányoktól, és kiosztották köztünk. Mi teljesen tudatlanok voltunk. S mikor arra került a sor, hogy a lány váltsa ki, mi egyszerre odaadtuk. A fiúk erre kinevettek, s mi megbotránkozva elpucoltunk a leégés helyszínéről. Összejártuk a falu minden varróházát. A végén kezdtem unni az egész dolgot. Hazamentem. Vacsorával vártak, s jól befűtött szobával. Megvacsoráztam és lefeküdtem. Sajnos nem aludhattam el nyugodtan, mert eszembe jutott, hogy még a Bő kovács betlehemes játékból a bő kovács szerepét kell tanulnom. Sikerült is ezt is elvégezni. Sajnos a félórás tanulásnak megvolt az eredménye. – Kitűnő éjszakai pihenésem volt.

Reggel olyan dolgot aludtam el, amit, azt hiszem, többet sohasem fogok látni, lekéstem a Riszegtetőre való kirándulásról. A gazdám vigasztalt, hogy sokat nem vesztettem, de ahogy az osztálytársaim leírásából kivettem, gyönyörű lehetett. Dús reggeli után elmentem a szomszéd családhoz, ahol Gyurával együtt népdalokat, szokásokat jegyeztem le. Itt volt alkalmam bepillantani a lány tulipános hozományládájába is. Itt Körösfőn az a szokás, hogy minden lánynak van egy tulipános ládája, amiben benne vannak az összes ruhái és ágyneműi, vagyis az egész hozománya. Ebben a ládában nagyon értékes ruhák vannak, s mind kézimunkákkal vannak díszítve. Itt van ünneplő és hétköznapi szoknya gazdagon, aztán mellények, bundák, kendők és fejdíszek. Egy-egy ilyen láda vagyont ér. A ruhadarabok egyes nevei: pl. muszuj, ez

egy mellény, a háta posztóból, az eleje bundából-szőrméből van, a „bujki” meg egy posztó ujjas. A láda tulajdonosa büszkén mutatta kincseit, mi meg színészkedve az elragadtatásunknak adtunk kifejezést. A lány mindent kiszedett a ládából – sajnáltam szegényt, mert a berakása legalább 3 órát vett igénybe. Ezért nem praktikusak az ilyen ládák, ha valamit az aljáról akar kivenni, akkor ki kell hogy szedje az egész mindenséget. (...) Bátran lehet mondani, hogy Körösfő népköltészete gazdag és nem kihalófélben van, ahogy azt egyes borúlátók mondták, hanem él, fejlődik. Igaz, hogy a mai élet rányomta bélyegét, de ez a befolyás azért nincs kárára.

A társadalmi élet is elég fejlett. A falusiak a polgáriasodás útján haladnak. Az én véleményem szerint ez nem baj. Egy falu népe is kell hogy haladjon a korrallal. Nemzeti szempontból nem örülhetünk annak, ha egy-egy falu, sőt a falvak általában megmaradnak az ősi elzárkózottságukban – ezzel egyidejűleg nem fejlődnek a műveltség szempontjából sem. Haszon ebből a népköltészet és a népművészet terén állhat fenn. Körösfő azért a leghelyesebben csinálja, az arany középúton halad. Megtartja ugyan hagyományait, de azért a nép állandóan művelődik. Pl. több családnál láttam az étkezést. Ételeik már ugyanazok, mint amit a városokban főznek. Evésmódjuk is erre engedett következtetni, hogy Pista vagy János bácsi szabályszerűen tudja használni a kést és a villát s Rebeka néni nem felejt el kitenni az asztalra a papírszalvétát sem. Körösfőn az élet helyes mederben halad. Teljes fölvilágosultság uralkodik. Ilyen kellene hogy legyen legalább minden egyes falu, s akkor elmondhatnánk, hogy a magyar paraszt öntudatos, hasznos eleme a magyar társadalomnak. Hogy mi mit jelentettünk számukra, azt nagyon nehéz megmondani. Lehet, hogy csak terhükre voltunk. Mindenesetre oly jól színészkedtünk s oly jól adtuk

az elragadtatottat a falusi élet iránt, hogy az a falusiakat egy bizonyos büszkeséggel és önbizalommal töltötte el. (...)

PINCZÉS GYULA

KÉT NAP KALOTASZEGEN

(...) Egy fél óra késéssel megérkeztünk Bánffyhunyadi. Mindjárt sorba álltunk és elmentünk a polgári iskolába. A polgári iskola múltját Demeter László igazgató úr ismertette. Az 1868-as 28 tc. értelmében életbeléptetik a polgári iskolát. A hunyadi polgári iskola 1874-ben alakult elemi iskolából, majd 1887-ben felső polgári iskola lesz. 1919-ben a fiú polgári iskola mellett kinyitják a leány polgárit is. Román megszállás alatt négy osztályos gimnázium működött a polgári iskola helyett 1931-ig. 1934-38-ig megszűnik, 1940 őszén újból megnyílik a polgári iskola. Jelenlegi osztályok száma 8, mely közül négy fiú és négy leány. Az iskolának rendkívül nemes a célja: felszívni a kalotaszegi értelmes gyermekeket. Kalotaszegen rendkívül sok tehetséges gyermek él. Az iskola szerepe egy kulturáltabb népi réteget nevelni ki és visszanevelni a falu részére. Innen aztán a gyermekeket tehetség szerint irányítják az ipari, kereskedelmi vagy tanítói pályára. A tanulók 50%-a vidékről jár be, Ketesdről és Bikalról gyalog, Kalotaszentkirályról és Zentelkéről pedig vonattal. Az összlétszám 326. (...) Ne feledjem el, minket is nagyon szívesen fogadtak, sőt meg is vendégeltek teával és vajas-ízes zsemlyével.

Evés után Farkas Ferenc ketesdi gyermek elmondott egy népmesét, majd Máté János a Fehér ló fiát. Az első mesében a

pap elindul szolgát keresni. Felesége meghagyja neki, hogy Laci nevűt válasszon. A pap János nevű szolgát fogad. Mikor elmegy a pap a templomba, megparancsolja Jánosnak, hogy mire hazamegy, puha-kemény utat csináljon. Máskor megparancsolja azt, hogy menjen ki az erdőbe, harmadszor pedig, hogy a csorda disznót őrizze. A meséjébe beleszötte az ördög szerepét is. János mindent úgy hajtott végre, ahogyan mondták neki, csak mindig a papnak a kárára. – A fehér ló fiában csak mesebeli alakokat találunk: Fehér ló fia hegycsináló, vasgyúró, hétfejű sárkány, 27 fejű sárkány. A tündérek helyett a kisasszonyokat szerepelteti. A mesében megtaláljuk a zsidót is, aki ellopkodja a kását. Farkas Ferenc nagyon élvezetesen adta elő meséjét, Máté Jánoson már érzett az iskola hatása. (...)

Az iskolának 80%-a református, a többi román, katolikus és van 4 zsidó is. A magántanulók száma 1941-ben 39 és 1943-ban pedig 296. Ezek között is sok tehetséges van. Azok, akik elvégezték a polgárit és más iskolába mentek, azok mindig hazamennek meglátogatni az iskolát. (...)

Alig vártam már hogy beérkezzünk Körösfőre. (...) Én Antal Márton Bolygóhoz kerültem.

Marci bácsiéknál megebédeltem, és próbáltam összebarátkozni az öreggel. Nehéz dolog volt, mert egyébbel nem igen akart foglalkozni, csak a politikával. Marci bácsi sokat utazott, bejárta a Felvidéket – sőt még Szlovákiába is betévedt –, a Székelyföldet, Moldovát, Bukovinát. Mindig kalotaszegi garnitúrát vitt és árult. A garnitúra egy kalotaszegi asztalból, két székből és egy dobozból állt. Sok minden történt vele útközben, de nem igen szereti elmondani őket, mindegyre rátér a háborúra és a politikára. Nehezen rátértem a gazdaságra. Körösfőn az átlagnak kb. 15 hold földje van. A községek meg lehetőszen közel vannak Körösfőhöz, ezért természetesen a kö-

rösfőieknek is kevés föld jut. Panaszkodni azért nem panaszkodnak, sőt örömmel mondta el Marci bácsi, hogy Sárvásárt kb. 100 hold birtoka van a községnek, sőt még Hunyad határáig is kiterjed. A román megszállás alatt is ez volt a körösfői gazdasági helyzet. Búzát, zabot, kukoricát termelnek. Nagyon megszerették az eddig megvetett napraforgót, amiből ma már sokat termelnek, kölest már kevesebbet. Mire Marci bácsi ezeket elmondta, már beesteledett és vacsorához ültünk. Vacsora közben Marci bácsi elmondta még Mussolini elfogását és kiszabadítását is, de beleszóve a maga megállapításait is. Vacsora után a gyermekekkel foglalkoztam. A kis Marci sok bemagolt verset tud.

Fél nyolc felé elmentem a Kálvin házba. Előzőleg megmondtam gazdámnak, hogy későn fogok hazamenni. Az őszszejövetelen nagyon meglepett az, hogy mások mennyi éneket gyűjtöttek és én még egyet sem. Összejövetel után elmentem Alberttel a varróházba. Először Korpos Györgyékhez mentünk. A lányok középen ültek és sűrűn öltötték a vásznat, mi meg a padon ültünk a fal mellett. A hangulat nagyon nehezen kezdődött el. A lányok nem akartak még csak „dúdolni” sem. Korpos Györgyétől Péntek Györgyhöz mentünk. Útközben hallottuk Nagy Géza és Tulogdy tanár úrnak a hangját. Alberttel és egy páran beszaladtunk az egyik kapu alá, hogy nehogy észrevegyenek és hazaküldjenek, mert akkor már közel járt az idő a 10 órához. Péntek Györgyéknél már jobb hangulat volt. Alig dúdoltunk egy párat a lányok a varrásukat összekötötték és az egyik fiú kiosztotta köztünk. A varrást ki kellett váltásák a lányok, amiktől természetesen vonakodtak. A hangulat annyira alakult, hogy táncra perdült a társaság. Tánc után hazamentem kb. 11 óra felé. (...)

Én az első-második osztálynak tartottam a vasárnapi iskolát. Tanítás ideje alatt a gyerekek elég fegyelmezettek vol-

tak. Az első-második osztály vasárnapi iskoláját Mihály János vezeti. Vasárnapi iskola után megkértük, hogy játszódjanak valamit. Eljátszódtak búj-búj zöldágot, tüzet viszek, ne lássátok. A verse az utóbbinak így van:

Tüzet viszek, ne lássátok,
Ég a ruhám, ne lássátok.
Ha lássátok, ne mondjátok,
Levelemből olvassátok.

A virágosdinál játszik egy kertész, a virágok és a két kérő. Az egyik kérő cin-cint mond, a másik brum-brumt. A rostálásnál a párbeszéd a következő:

Rosta, rosta, fatetű,
Balra van a szádba
Milyen (minn) áll?
Levélen
Milyen (min) csevegsz?
Cserépben.
Nézz az égre, köpj a földre.
Aki elneveti magát, az az ördög, aki nem, az angyal.

SIMONFY SÁNDOR

KÉT NAP KALOTASZEGEN

Egyéni beszámoló

(...) Én a Bedecs utcába kerültem, Mihály János Kosztándi-hoz. Házigazdám egy idősebb bácsi volt, túl az ötvenen, feleségével élt együtt. Két fia van, de egyik katona, másik akkor Pesten volt hímzett és faragott munkákkal. Mindkét fia nő, menyei a két szomszédos szobát lakják. Van egy négyéves leányunokája. Mindjárt megérkezésem után átadtam a kétnapi élelmet tartalmazó kis csomagot gazdámnak. Beszélgetésünk nagyon nehezen indult meg. Beszéltünk családi életéről, majd a háborús helyzetről. De sem dúdot, sem népmesét nem bírtam belőlük kipréselni. Két balladát azonban elmondott valahogy az öreg. Később bejött egy kisfiú a szomszédból, az elmondott egy karácsonyi beköszöntőt.

Este a kultúrházban kellett találkoznom társaimmal és a tanár urakkal. Megegyeztünk, hogy elmegyünk a varróházba. Én előbb a Kőszirt utcai varróházba néztem be egyik társammal és egy falusi legénnyel. Innen mindjárt át is mentünk a Bedecs utcába, és ott is maradtunk késő estig. (...)

Vasárnap reggel kellett volna kimennem a Részeg-tetőre, de gazdám későn készült el a reggelivel, és mire kimentem, társaim már elindultak; aztán nekivágtam a Részegnek, mely 747 méter magas. (...) Nem lehetett biztosan tudni, hogy a Részeg v. Riszeg honnan kapta nevét. Egyesek szerint azért kapta ezt a nevet, mert nyáron a tetején egy bódító illatú virág nyílik és ez az illat ölt meg egy részeg embert. Mások szerint a részek szóból ered, mert a Részeg oldalát részekben dol-

gozták meg a körösfőiek. Sőt még azt is mondják, hogy a Révszeg szóból származik a Révszeg elnevezés, mert a Nádas és a Körös völgye között emelkedik ki.

A Révszegről két társammal hamarabb lejöttem, mert mi rövid előkészítőt tartottunk, majd mindegyikünk elment a kijelölt csoporthoz vasárnapi iskolát tartani. Én a felső osztályosok csoportjához mentem. Jézus születésének a történetét mondtam el nekik. Mind figyelmesek és csendes viselkedésűek voltak. Énekelni azonban nem tudtam velük, mert az egyházi énekeket egészen másképpen éneklik. (...)

Istentisztelet és bibliaóra után (...) János bátyámék már vártak ebédvel. Jól beebédeltem, ebéd után még elbeszélgettem kissé János bácsival, majd részt vettem a délutáni istentiszteleten. Innen a gyülekezettel együtt átmentem a kultúrháza, ahol társaim műsoros estet rendeztek. Mire a vallásos est véget ért, már várt ránk a katonai teherautó. Még mindenki hazament gazdájához elbúcsúzni. Én is elbúcsúztam gazdámtól, aki annyira vendégszerető volt, hogy még nehezebb volt a csomagom visszajövet, mint odamenet. Utunkat Körösfőtől Kolozsvárig ponyvával fedett katonai gépkocsin tettük meg.

Ez a két nap felejthetetlen lesz számomra. Ez a két nap megismertette velem és megmutatta a falu életét. Megszerettem még jobban a népköltészet termékeit és a magyar népi zenét. Megismerhettem, ha csak részben is, a ma is élő népköltészetet. És úgy hiszem, hogy a körösfőiek is megérezték, hogy a városiak keresik a velük való kapcsolatot. Lélekben sokkal gazdagabbnak érzem magam most, mint a kirándulás előtt.

SOMODI JAKAB

KÉT NAP KALOTASZEGEN

(...)A szállásadó gazdám neve Kovács István Penzsi. Az utóbbi gúnynév, minden embernek megvan.

Benyitok a szobába, köszönök és bemutatkozom. Közömbösen fogadnak. A szobában egy fiatal meg egy öreg asszony volt. A fiatal asszony éppen akkor súrolt. A gyereke a szoba közepén levő bölcsőben sírdogált, a nagyanyja pedig ringatja. Az öreg asszony nagyon barátságosnak látszik, azonban nem értekezhetünk, mert erősen nagyot hall. Kérdezetlenül is elmondja, hogy hadiözvegy, nem itt lakik, de eljött a lányának segíteni, mert a veje az apjánál van bútorokat faragni. Az első pillanatban arra a meggyőződésre jutottam, hogy itt ugyan nem sokat fogok én a kalotaszegi életéről megtudni. Egy kis óvodista leányka jön be a házba. Iluskának hívják, mivel mással nem beszélhetek, vele próbállok társalgásba elegyedni, de még cukorral sem tudom megszólaltatni. A szobában egy ágyat látok csak, hogy hol fogok én itt hálni, azt nem tudom. Egy kanapé, egy pad, egy szekrény meg egy láda a kemence mellett és egy asztal alkotja a szoba bútortzatát. A szoba egyik fala cserépedényekkel van díszítve, míg a kemence melletti padon a használandó bádgedények vannak. Mindezek azt a benyomást keltik, hogy nem vagyok szegény családnál. A ház jövődöbéli gazdjára lép be, a kis Pisti. Negyedik elemista, és a bivalyoknak adott enni. Vele én is kimegyek az udvarra, megnézem a gazdasági épületeket és az állatokat. Most még jobban megérlelődik bennem az előbbi megállapítás. Ezt állapítottam meg később az egész falura nézve is.

Visszatérve a házba, a fiatal asszonyt gyermeke fölé hajolva találom, amint a gyermeknek tejet ad, mert sírt. Mivel ezután sem sikerült fiát elaltatni, énekkel kísérletezik. Ezt az alkalmat használom fel én is, hogy egypár dúdot lejegyezzek. A kis Iluska is már megbarátkozott, és ügyesen szavalja el azokat a verseket, amiket az óvodában tanult, közben egész testével kecses mozdulatokat végez.

Eljött a vacsora ideje, de a család megvárja a házigazdát, nekem pedig előtették a frissen készült tejeskávét, amihez egy pohár pálinkával akartak étvágyat gerjeszteni, amihez ugyan nincs szükség, de azért én megiszom. Vacsora után a szomszéd házba néztem be, mert itt fogom eltölteni az éjszakát. Egy öregasszony lakik itt a fiával, de a fia nem volt otthon.

Ez az öregasszony mesélt a különböző népszokásokról, amik ugyanolyanok, mint az én falumban, s így az öregasszony csak az én beszédem után mondta meg, hogy náluk is ugyanúgy van minden. Beszéltünk a kántálásról, a farsangi szokásokról, esküvőről, lakodalomról, torról, amik mind úgy folynak le, mint nálunk, s ezért fel sem jegyeztem.

Innen a Kálvin-házba sietek. Nem sokáig időzünk itt, mert a varróba sietünk, mivel Nagy Géza tanár úr a lefekvés idejét 10 órára tette.

A varróház ajtajában ér utol Nagy Géza tanár úr, s így egy kicsit a biztonságomból veszítve, hátrahúzódok, hogy a tanár úr menjen be elől, de ő hátul marad, és az ajtóban súgta meg, hogy ne szólítsuk tanár úrnak. Jóestét köszöntem, és mint kolozsvári diákok mutatkoztunk be. A fiúkkal, akik a házban körbe ültek, kezet is fogtunk, s azután a lányok munkáját néztük meg. A lányok egy lámpa alatt, alacsony széken körbe ültek és varrták azokat a szép csíkos, szálasöltött, patkós varrásokat, amelyekkel aztán egy országrészt járnak be. Ezután mi is a fiúk közé ültünk. Habár tudtam, hogy kb. miket szok-

tak csinálni ilyenkor a varróban, mert nagyon hasonlít a fonóhoz, ahová én is jártam, mégis megkérdem a bizonyosság okáért, hogy mit szoktak ilyenkor csinálni, mivel szórakoztatják egymást. – Dúdolunk – volt a rövid válasz. Azonban hiába kértük, hogy dúdoljanak most is, vonakodtak tőle, idegennek néztek, kik azért vannak itt, hogy őket figyeljék. Így mi fogtunk hozzá hamarabb az énekléshez, aztán együtt énekelünk, a végén már csak ők énekeltek, mi meg az énekeket jegyeztük. A tanár úr hamar ott hagyott minket, s így már igazán otthon éreztem magam.

Innen a fiatalok varrójába mentem, mely nem messze volt ettől. Ugyanúgy ment minden, mint az előbbiben, de itt már a zálogkiváltásig jutottunk. A lányok begöngyölített varrásait adták ide nekünk, s azokat kellett a lányoknak egy rövid párbeszéd után kiváltani. A kiváltás díja rendszerint ölelés vagy pedig csók. Először bambán néztem, hogy miért adták ide a varrásokat, de aztán felvilágosítást kaptam magától a leánytól, s így én is bekapcsolódtam a játékba, de a csókot elhagytam, mert az ilyenek a falusi fiúk nem nagyon örvidenek.

Gyuri bácsi jön a korcsmából egy hegedűvel a hóna alatt, amire felbomlik az egész varró és megkezdődik a tánc. Ebben már én is otthon érzem magam, és az első alkalmat meg is ragadtam, hogy táncolhassak. A leányt mindig a fiúk hozták nekem, s mintha megérezték volna, melyikkel táncolok szívesebben, mindig ugyanazt adták nekem. Most már igazán elfelejtettem, hogy mint városi vagyok itt, és tánc közben együtt énekeltem én is a legényekkel. Mivel a társaim nem táncoltak, én meg hamar kifáradtam, amíg kipihenhettem magamat, a megismert dúdokat énekeltek. A lányok félrehúzódtak, és még mindig szokatlanul néztek reánk, hogy mit gondoltak, azt nem tudom, de azt biztosan tudom, hogy várták a

tánc folytatását. Mivel 10 óra rég elmúlt, elbúcsúztunk és lefeküdni mentünk.

A szobámba be volt fűtve, és én kényelembe helyeztem magam. Az ajtót nem kellett bezárni, mert errefelé nincsenek tolvajok.

(...) Megreggeliztem, s azután a gazdával beszélgettem. Elmondta, hogy mivel foglalkozik. Most éppen szolgát keres, mert sok a munka a gazdaságban, ő nem tartózkodik otthon, az asszony pedig egyedül nem győzi a sok munkát. A fiát ő is beadná az iskolába, de nem nagyon bízik benne. Az idő telik, s én is elindulok a Kálvin-házba, hogy onnan a templomba menjünk.

A falusiak ünneplőbe öltözve sietnek a templom felé, ahol csoportokban állva gyülekeznek. Elhallgatnak a harangok, és a nép bemegy a templomba. Külön ajtón mennek be az asszonyok és lányok, külön a férfiak. Amíg az egész gyülekezet együtt lesz, gyülekező éneket énekelnek. A templomban minden családnak megvan a helye. A gazdagabb családok férfiai foglalják el az első padokat, de az asszonyoknál már éppen fordítva van, hogy ne tudjanak különbséget tenni az egyes családok közt. A gyülekezés megszűntét a kurátor jelzi, és ugyanakkor becsukja az ajtókat, és ő is a helyére ül. Ekkor kezdődik meg az istentisztelet. Az istentiszteletet Nagy Géza tanár úr tartotta. A nép érdeklődéssel hallgatja. Különösen meglepő, hogy más vidékektől eltérőleg, a férfiak a valóságosabbak, amit bizonyít az is, hogy meglepően szép számban látogatják az istentiszteletet. Az istentisztelet végeztével az egyes padsorok rendre állnak fel, és egyesével vonulnak el a persely mellett, melybe mindenki kivétel nélkül beteszi a maga adományát. Most alkalmunk van megfigyelni az embereket. Szép szálas emberek, ami megerősíti azt az állítást, hogy magyar-tatár keverékek. A férfiak öltözete már egészen

városias. Csak alig láthatunk egy-két szűrt, ami háziposztóból készül, szép mintákkal cifrázva. Ezt csak a házasemberek viselik. A férfiak viseleténél sokkal eredetibb az asszonyok ruházata. Már messziről megkülönböztethetjük az öregeket a fiataloktól, mert a ruházatuk színe kor szerint változik. A menyasszonyokat szintén megkülönböztethetjük a lányoktól. Az asszonyok fején díszes fejkendő van, míg a konfirmált leányok fejét díszes pártá ékesíti. A lányok kezén kendő van. A lovas életmód emlékeként maradt meg a muszuj és a felhajtott orrú csizma. Szép, díszes, hímzett melyrevalókat használnak, melyekbe a címer is bele van varrva. Román uralom alatt a címert cifrázták. Jellegzetes a vállfűzős ing és a tatár-bojt, ami a tatárok kapcsolatára mutat. A ruházat kellékét a városból veszek, de az ízléses megválasztás és összetevés az ő érdemük.

Templomozás után a nép hazament, én pedig a többi bibliakörista társammal a Kálvin-házba mentem, hogy az itteni fiúkkal közös bibliakört tartsunk. Nagy Géza tanár úr vezeti be a beszélgetést. Az IKE textusát olvassa fel. Az ottani fiúk vonakodnak közbeszólni. Azután úgy veszem ki, hogy a szenvedések idején sokkal életerősebb volt az IKE. Most a legények, mivel szabadabbak, a korcsmákban mulatnak. Azt a tanácsot kapják, hogy ne hagyják magukat az ilyen fiúk hatáskörébe jutni, hanem igyekezzenek azokat is a jó útra téríteni. Nagy Gáza tanár úr a maga életének tapasztalatából mindnyájunknak az imádkozást ajánlja. Most döbbsentem csak meg, hogy talán az én szerencsétlenségeimnek is az oka, hogy nemcsak hogy nem olvasok rendesen Bibliát, hanem még az imádkozást is gyakran elhanyagoltam. Ezután a mi bibliaköri életünkről beszéltünk. Egyed elmondja, hogy mi a bibliakör keretén belül nemzeti és szociális kérdéseket is igyekszünk a Biblia világosságánál megmagyarázni.

A megbeszélés után hazasiettem, mert már egy óra elmult és falun már tizenkét órakor ebédelnek. A család már megebédelt. Csak én maradtam el az ebéddel. Előbb pálinkát és tésztát tesz a háziasszony az asztalra. Ezután húslevest ettem. Ennyiből áll az ebéd, mert disznóölés előtt vannak s ezt a kis húst is, amivel a levest főzték, Kolozsvárról kerítették.

Délebed után a házigazdával beszélgetek. Elmondja, hogy szolgát keres, mert ő nem tartózkodik itthon, az asszony meg egyedül nem győzi a sok munkát, és így térünk rá a falusiak életére. A falu lakosságának nagy része háziiparral foglalkozik, mások ezeket árulják, és csak kevés részük foglalkozik földműveléssel. A falu lakossága így nem szegény, van elég pénzük. A közigazgatás ellen panaszkodik, hogy ha nincs protekciója, napokig kell hogy álljon az ajtóban, amíg az ügyét elintézheti. Az asszony meg arról panaszkodik, hogy mennyit kell mosni a kicsi után és a szappan adagját mégsem emelték.

Az idő gyorsan telt, és én a Kálvin-házba siettem, hogy az előadás előkészületeit megtegyük. Az előadást a szereplők rendetlensége miatt nem próbálhatjuk el, sőt izgulunk, hogy megfeleltek az előadásról, mert már nagy tömeg gyűlt össze a terembe és a szereplők még mindig késnek. Végre mindenki együtt van. Az előadást egyházi énekekkel és biblia-olvasással kezdik el. A közönséggel alig tudtam együtt énekelni, mert ők az énekeket még régiesen éneklük és nagyon sok hajlítást használnak, amiket én nem tudok követni.

Még mindig érkeznek emberek, akik helyszűke miatt zúgolódnak. Valaki megjegyzi, hogy most zúgolódnak, de amikor építették, azért zúgolódtak, hogy minek kell nekik ilyen nagy ház. Az előadást figyelmesen hallgatták. Egy kissé vontatott volt a karácsonyi népszokásokról tartott előadás, ami a közönség halk morgását váltotta ki. Máskülönben az előadás tetszésre talált. (...)

Az előadás után hazamentem, és a hozott ajándékot át-nyújtottam. Az ajándék nem váltott ki nagy hatást, talán azért, mert meg vannak már szokva az ilyen kirándulásokkal vagy nem tudják magukat kellően kifejezni. Vacsorára ízletes rántottát adtak, jószívűségük bizonyosságául úgy meg volt zsírozva, hogy alig tudtam enni belőle. Elbúcsúztam a háziaktól, és kértem, hogy látogassanak meg az iskolában, ha Kolozsváron járnak majd. Én pedig megígértem, hogy a karácsonyi ünnepek alatt még fel fogom keresni őket, mert abban a szerencsében részesültem, hogy a karácsonyt ebben a szép faluban tölthetem mint ünnepi legátus.

SZABÓ ZOLTÁN

KÉT NAP KALOTASZEGEN

Egyéni beszámoló

(...) Az előkészületek alatt csupa fül voltam, hogy minél többet tudjak felfogni a kirándulás céljából. Figyeltem, hogy mit és mi után érdeklődjem majd, ha arra sor kerül. Az előkészületek minden reggel 8-tól 8-ig tartottak. Szívesen ál-doztam fel időmet erre, mert bizony eddig alig hallottam valamit is a népi műveltségről és annak milyenségéről.

(...) Elmentem házigazdámhoz. Kaptam mindjárt ebédet. Átadtam a magammal hozott ételt, amelyet nehezen akartak elfogadni, de miután azt mondtam, hogy én vissza nem viszem, hát elfogadták. Lassan beszélgetni kezdtünk, és mind kedélyesebbé vált a beszélgetésünk. Házigazdám mindenféle

mintás dolgot készít, és azokat adja el. Bejárta már hazánk nagy részét. Elmesélte, hogy megy a gazdaság. Az udvaron három testvér lakik. Nagyon rendes udvar benyomását kellette. A csűr és istálló egészen új, a nyáron épült.

Lassan leszállt az este. (...) Mi pedig beszélgettünk. A világháború borzalmaival kezdtük és bevégeztük a ma nehéz, fáradságos munkájának gyümölcseivel. Házigazdám öccsének a lánya és fia átjöttek hozzánk, és őket is belevonva a beszélgetésbe, elbeszélgettünk 8-ig. Ekkor gyülekezés után széjjelmentünk, mint a kaptárból kiröppenő méhek, és végigjártuk a varrottasházakat. Láttam a kalotaszegi minták egész sorozatát, amelyik egészen új volt számomra, mert eddig eredetiben nem láttam. Amire nálunk rámondták, hogy kalotaszegi, az bizony nem hasonlított az itt látott varrottashoz. A varrottasházaknál tanultam és leírtam egy csomó éneket. (...)

Reggel 7-kor találkoztam barátaimmal, és kimentem a Részeg hegyre. Gyönyörű kilátásban volt részem. A Részeg hegy tetejéről körülnézve csak völgyet láttam, amelyet azonban betöltött a köd, mely alacsonyra ereszkedve és megvilágítva a felkelő nap fényétől, valami mesebeli tengernek tűnt, amely állandóan hullámozott. Szinte egy bárkán éreztem magam, amint tovaszálllok ezen a ködtengeren. Messze a távolban mind hegyek. Láttam az Erdélyt körülvevő Kárpátok szent bérceit, amely megkoronázza szent hazánkat. A Királyhágó, Kalota hegy, Széples, sőt még a Horthy-csúcs is látszott. Különösen szép volt a Kalota hegy, amelyet bearanyozott a felkelő nap bíbor sugara. Látszott a völgyben Bánffyhunad és Körösfő. A füstölő kémények hirdették, hogy a falu felkelt. Fájdalom fogta el szívemet, amikor a határ irányába néztem. Láttam, hogy mennyire nem természetes az a határ és mégis jelenleg ott áll. Szemem előtt elfutottak gyermekéveim apró vidámságai és csínytevései, amelyeket bizony ezen a határon

túl követtem el. Szülőfalum jelent meg egyszerre szemem előtt. Mennyire fájt, hogy most itt a határ és nem követhetem képzeletem világát, ó, milyen szívesen futottam volna haza. Ez mind egy pillanat alatt futott el szemem előtt. Tovább néztem a bérckoszorút, és szívemben újra békesség honolt ama nyugalmas, csendes kép után, amelyet azok szemlélése okozott. Lassan lejöttünk a hegyről. És ekkor, ama szép látvány után tettem fel magamban a kérdést, vajon miért nem szeretete Petőfi ezt a vidéket és miért szeretem én. Rájöttem, hogy ezt egy közmondással meg tudom magyarázni: mindenütt jó, de a legjobb otthon. Ez az Otthon, ez jelenti szülőföldünket és hazánkat.

Hazaérve meleg kávé várt, amely nagyon jólesett. Cipőt tisztítottam, és lassan készülődtem a templomba. A templomozás alatt volt alkalmam megfigyelni apránként a templom mennyezetét díszítő festményeket. Megfigyeltem még azt is, hogy a körösfőiek mennyire hajlítják az éneket. Kijövet szemeim majd kiestek a csodálkozástól, amelyet annak a sok díszes ruhának a látása okozott. Szébbnél szébb ruhákat láttam, de különösen egy ragadta meg a figyelmemet. Egy férfinak volt a subája. A háta gyönyörűen kivarrva. El se lehet mondani, milyen szép volt.

Hazamentem. Házigazdám már várt. Elmondta, hogy mennyire tetszett neki a prédikáció. El volt ragadtatva. Ekkor adtam oda neki az ajándék naptárt. Nagyon meg volt lepődve, de nagyon jólesett neki, hogy látta az én szeretetemet iránta. Ezután jött az ebéd. Nagyon finom volt. (...)

Kitűzött céljaim közül habár hiányosan, de mindenből valamit megvalósítottam. A népköltészet terén nagyon sokat tapasztaltam. Sikerült, ahogy házigazdám beszédéből kivettem, közelebb hozni a falusi embert a városi emberhez, ami bizony sokat jelentene, ha megvalósulhatna és mint magyar

testvért ölhelhetném keblemre a falusi embert, aki az ő keze munkájával viszi előbbre nemzetünket és rakja le alapját a megvalósítandó Magyarországnak.

A népköltészetről azt tapasztaltam, talán lehet ez teljesen egyéni és rossz tapasztalat, vagyis helytelen, hogy már nem él olyan híven a népben a régi hagyomány, vagyis az eredeti régi kalotaszegi dalokat már nagyon ritkán vagy egyáltalán nem éneklik. Helyüket a mai idők háborús és katonadalai foglalták el. A házigazdám öccsének a leánya pl. egészen csak a modern dalokat énekli és a régi szép dalokat egyáltalán nem énekli. A varrottasházban nem egy helyen valcereket énekelnek, persze a szöveg a régies és nem a modern valcernek megfelelő, hanem csak a dallam mai. Úgy látszik, a város mindjobban érezteti hatását a falun is. Az a benyomásom, hogy pár év múlva már nem is lesz valóban régi szép népköltészet, hanem elfoglalja helyét a modern vers és a modern dal. Már csak az öregemberek és asszonyok tudják a szép régi dalokat, sajnos már ők sem a régi szöveggel, hanem a világháború katonáízü szövegeivel. Lehet, hogy ez csak az én tapasztalatom, de lehet, hogy többen is észrevették ezt. Az anyag új. Újak a szerzők, és új az egész népdal.

A kirándulás áldott gyümölcse az volt számomra, hogy a népköltészet és népdal kis töredékét is tapasztaltam és abból megismertem a mai népet. Rengeteg hasznos dolgot tapasztaltam még. A hunyadi szövetkezet és vöröskeresztes lányok munkája mind új volt számomra, hiszen mostanság ilyen nem tapasztaltam. A gazdasági viszonyok, az én szememmel nézve, kielégítőek. Nem láttam sehol szegénységet és nélkülözést, mint például a városon, ahol bizony rengeteg ember éhes és nyomorog. Nem láttam azt az idegességet se, amit a mai idők raknak a városi ember vállaira. Tökéletes csendet és nyugalmat tapasztaltam, ami bizony nagy dolog. Nem izgat-

ja őket a háború, az se, hogy pillanatok alatt államok tűnnek el a földről és államok keletkeznek. Nem számít nekik a rohanó idő, ők csak megmaradtak a nyugodt, kiegyensúlyozott életmód mellett. Vajon mikor fogjuk ezt megérni mi is? Én számukra talán a várost jelentettem, amely talán sok rosszat és főleg nem magyarosat tartalmaz, de a szíves fogadtatásból ítélve, jót jelentettem nekik.

Megjegyzésem abból áll, hogy ennyi idő alatt, amennyit ott töltöttem, nem tudtam megismerni a valódi falut. Lehet, hogy felületes és rossz megállapításaim voltak, de nekem ez ötlött a szemembe. A kirándulás mindenesetre hasznos volt, és maradandó emlék a szívemben, amit a felettem elrohanó idők súlyos kalapácsai sem tudnak kivenni onnan. Maradandó emléket állítottam ennek a kirándulásnak, és elteszem emlékebe, amire mindig szívesen fogok visszaemlékezni. (...)

SZAKÁCS MÁRTON

KÉT NAP KALOTASZEGEN

– *Teljesen egyéni beszámoló* –

(...) Elmentünk a kultúrházba, ahol megkaptuk a lakásbeosztásunkat. Egy levente bajtársam elvezetett szállásadómhoz, név szerint Péntek István Vargához a Szegelet utcába. Itt bemutatkoztam, majd bocsánatot kértem a pontatlanság miatt, ugyanis mi azt jelentettük be, hogy tizenkét órakor érkezünk ide. A háziak nagy szeretettel fogadtak és ebédelni adtak. A késői ebéd disznóázalékból állott, mivel éppen disznóölés volt.

Szombat délután

Ebéd után beszélgetésbe elegyedtem a háziakkal. A beszélgetés a világháborúra terelődött. Együttes erővel szidtuk az oláhokat. Lassan úgy összeemelegedtünk, hogy minden bajukat, dolgukat elmondták nekem. Öt órakor elmentem szétnézni a faluban. A Hóstátban találkoztam Balázs tanár úrral és két osztálytársammal. Csatlakoztam hozzájuk, és elmentünk meglátogatni Adorjáni osztálytársunkat. A háziasszony szívélyesen fogadott. Kérésünkre elmesélte, hogy hogyan folyik le egy esküvő, majd csujogatásokat is mondott. Hat órakor elbúcsúztam, és hazamentem vacsorázni. Nagyon jó vacsorát kaptam. Egy egész májast sütöttek meg, és az egészet velem akarták megetetni. Persze felét sem tudtam elfogyasztani.

Szombat este

Fél nyolckor a kultúrházba mentem, ahol megbeszélésre kellett összegyűlnünk. A megbeszélés után elmentünk a varróházba. Minden utcában van egy-két varróház. Én három másik osztálytársammal és egy helybeli levante kíséretében a saját utcánkban levő varróházba mentünk. Eleinte nem volt ott senki. Később szállingózni kezdtek a leányok. Ezek a szoba közepén felakasztott lámpa köré letelepedtek kis varrószekeikkel, és hímezni kezdtek. Később, mikor elég számos legény gyűlt össze, a lányok varrásaikat egy kendőbe kötötték, és odaadták egy legénynek, aki kiosztotta köztünk. Minden leány annak a fiúnak az eleibe állt, amelyiknél volt a varrása. Én is kaptam egy varrást, tehát hozzám is került egy leányzó és kért, hogy adjam vissza a varrását. Eleinte nem tudtam, mit tegyek, de egyik levante felvilágosított, hogy a varrást a leány csak csókkal vagy öleléssel válthatja ki. Persze ezután már nem engedtem a negyvennyolcból mindaddig, amíg jutalom ellenében ki nem váltották a zálogot. Nemsokára fog-

tam magam osztálytársaimmal együtt, és sorra jártuk a varróházakat. Mindenütt füleltem és a hallott dúdokat rögtön lejegyeztem. Csak éjjel 12 órakor vetődtem haza. Persze ez nem ment olyan könnyen Körösfő göröngyös utcáin. A veszélyesebb helyeken barátaimmal együtt négykézlábra ereszkedtünk és úgy tapogatóztunk. Mikor hazaértem, a háziak már aludtak, azonban ágyam meg lévén vetve, hamar lefeküdtem, és rögtön el is aludtam. (...)

Az istentisztelet

Mikor a harmadikat kezdték harangozni, elindultunk a templom felé. A templom előtt érdekes megfigyelésben volt részem. Itt az emberek nem egyenként vagy párosával mentek be a templomba, hanem megvárták, míg mind összegyűlnek, és csak azután mentek be. Az idősebbek, a legények, az eladó leányok, a tizenhat éven felüliek és a még iskolába járók a templom előtt mind különálló csoportokat alkottak.

Az istentisztelet, még mielőtt a lelkész felment volna a szószékre, egy kezdőénekkal kezdődött. Az éneklés közben feltűnt: az itteni gyülekezet az énekeket egyes helyeken nem a kotta szerint énekli, hanem azt vagy magasabban, vagy alacsonyabban énekli.

A prédikációt Nagy Géza tanár úr tartotta. Arról prédikált, hogy hogyan kell készülni karácsonyra. Kihangsúlyozta, hogy a hívek térjenek vissza őseik szokására, vagyis minden családban a családapa tartson rendszeres bibliaolvasást. A gyülekezet látható helyesléssel fogadta a szavakat. Egy mellettem ülő öreg bácsi minden szónál élénken bólogatott.

Istentisztelet után

Az istentisztelet után, azoknak az osztálytársaimnak a kivételével, akik IKE- megbeszélésre mentek, Balázs tanár úr lakására mentünk, ahol megkaptuk a gazdáinknak szánt ajándékot, ami egy református naptárból vagy gazdanaptárból és

két ifjúsági újságból állott. Én, miután megkaptam az ajándékaimat, hazamentem, és átadtam azokat házigazdámnak, aki örvendett ugyan az ajándéknak, de nem volt túlságosan meglepve. Úgy látszik már hozzá vannak szokva ahhoz, hogy ajándékokat kapjanak. Ezután megebédeltünk. Az ebéd húslévesből és disznósültből állott, ami nagy szó, mert már nagyon rég nem ettem disznóhúst. Ebéd után egy kis negyedik elemista leányka jött gazdámékhoz. Gazdám elárulta, hogy sok dúdot tud, és nagyon szépen énekel. Nosza, nekem sem kellett több, biztatni kezdtem a kisasszonyt, hogy énekeljen. Eleinte szabadkozott, de aztán nekibátorodott. Én meg olyan gyorsan írtam, hogy gazdáméknak majd kiesett a szeme. Úgy nézték a kezemet, mintha legalábbis bűvészmutatványokat csináltam volna. A nagy buzgóságomnak meg is volt az eredménye. Mintegy huszonöt dúdot írtam le. A gyorsírásnak a templom harangja vetett véget. Megköszöntem a kis énekesnőnek az előadást, még egy notesszel is megajándékoztam, aminek nagyon megörült. (...)

A körösfői népköltészetről és anyagáról azt állapítottam meg, hogy részben elég ősi, azonban sok helyt látszik rajta a más vidékeknek a befolyása. A katonaságból hazajött legények sok olyan dalt hoznak haza magukkal, amit katonáéknál tanultak. Ezeket a nótákat a nép átvette és formálni kezdte. Mára sok ily jövevény dal található Kalotaszegen. Egyes régebbi énekeket már nem is énekelnek. Elfelejtették őket. Például az Úgy ég a tűz, ha lobog című nótát, amit 1907-ben még énekeltek, ma már nem ismerik. (...)

SZŐCS JÓZSEF

KÉT NAP KALOTASZEGEN

(...) *Szombat délután* én ezt a nevet kaptam: Kovács György Bandi. Egyik legény el is vezetett a kijelölt helyre. Amint beléptem a házba, majd bokán öntöttek forró vízzel. Na – gondolom –, én is jókor jöttem ide. A gazdasszony azonban hamar asztalt terített egyik sarokban és máris elém rakta a tepertőt és kenyeret. Ekkor néztem egy kicsit szét. A házban két személy sürgölődött körülöttem. A gazdasszony és egy 16 év körüli leány. Nemsokára bejött a gazda is, de csak éppen kezét fogott s máris ment dolgára. Én kimentem a csűrbe, megnéztem a marhákat, de hideg volt s megint csak bementem. Ott már csak az egyik sarokban nem sűröltek, így én oda szorultam be. Időközben bejött a kisebbik leány. Első elemista. Ez hamar megbarátkozott velem. Ketten olvasgattunk az ábécés könyvből. Szorúlt helyzetemből Balázs tanár úr szabadított meg, aki úgy látszik gondolt a hétvégi takarításokra és összeszedte a hasonló helyzetben levő fiúkat. Ő át-kísért Adorjánihoz. Útközben még csatlakozott hozzánk Páll Árpi és Szakács. Adorjáninál sokkal jobb volt a helyzet. Gazdag fiatal pár házába kerültünk. Hamar leültettük a fiatalasszonyt, elé kaptuk jegyzetünket és mindent kikérdeztünk tőle, ami csak eszünkbe jutott. A rádió tánczenét közvetített és mi annak a hangja mellett jegyeztünk. (Mi nem így képzeltük el a falut!) Az asszonyka beszélt a lakodalomról, mely már nagyon modernizálódik, de azért egy pár szép régi szokást, így a kútbadobást és a kérészbe menést most is gyakorolják. Még beszélt a helynevekről, család- és melléknevekről is. Egy pár csípős csujogatót is mondott. Fél hét lehetett, mikor ha-

zamentünk saját házukba. Otthon már befejezték a takarítást és vacsorával vártak. Elbeszélgettem a gazdával, akinek miután megmondtam, hogy én is kalotaszegi vagyok, mindjárt megnyertem a bizalmát. Ő természetesen panaszkodott a háborúra és a közállapotokra.

Szombat este. Fél 8-kor gyülekeztünk a kultúrházban és csoportokba oszolva a varróházakba mentünk. Ott a lányok körülülük a lámpát és varrogatnak, dúdolgatnak. Én Balázs tanár úrral egy csoportba kerültem. Ő lediktáltatta a dúdokat. A végén már belefáradt a kezem a sok írásba. Ezután a lányok összetúrték a varrást és egy legény kiosztotta a fiúk között. Mi diákok még nem tudtuk mit kell csinálni vele, ezért először visszaadtuk. Azután még egyszer kiosztották, ekkor azonban már csak úgy adtuk vissza a lányoknak, ha kiváltották. Közben a lámpát is elfújták, így a kiváltás is könnyebben ment. Később mind többen jöttek. A jókedv mindenkit elkapott. A lányok már nem varrtak, varrásuk valamelyik fiúnál volt, azt próbálgatták kiváltani. Mi pedig nótáztunk, dúdolgattunk. 10 óra lehetett, mikor én még egy pár fiúval hazajöttem és elmentünk egy másik varróházba. Ott kevesebben voltak. Csak 4 vagy 5 lány volt. Itt is töltöttünk egy kis időt. Majd kimentünk az utcára. Többen közülünk még visszamentek a varróházba, mi pedig egy páran hazamentünk lefeküdni. (...)

Istentisztelet előtt. Egy páran elmentünk a csendőrséghez. Jenőke és Feszt Gyurka bement, hogy üdvözlő táviratot adjon fel Lőrinczi tanár úrnak esküvője alkalmából. Nagyon sokáig ültek bent, mi nem vártuk meg őket, hanem szószoltunk. (...)

Istentisztelet után. (...) Leültünk ebédelni. Már a levesnél jól laktam, de azért a másodikat is meg kellett enni. Ebéd után beszélgetni kezdtünk. Gyuri bácsi elmondta, hogy régen

sok faragott bútort készített. Mutatott is egy csomó fényképet, melyek egy egész háló és ebédlő berendezés bútorait ábrázolták. Ezek nagyon szép munkák voltak. Most már nem foglalkozik ezekkel, mert anyag sem igen kapható és a gazdaság is lefoglalja. Közben megemlítettem, hogy fényképet akarok csinálni róluk, erre fel nagy öltözködésbe kezdtek. Rendbe szedték magukat. Kimentünk az udvarra. Ők felöltötték ünnepélyes arcukat, és én megcsináltam a fényképet. Most már egészen összebarátkoztunk. Ők is megszerettek engem, és én is őket.

Vasárnap délután. Fél 3 felé elmentem a kultúrházba, hogy összepróbáljuk a darabunkat. Itt elég siralmas állapotot találtunk. Most jöttünk rá, hogy semmiféle kellékeink nincsenek. A szerepeket se igen tudtuk. A szereplők sem jöttek el mind. Szinte elhatároztuk, hogy lemondjuk a szereplést. Ezt azonban mégsem tettük. A pásztorok kaptak valahogy subákat. Én azonban az angyal, semmiféle lepedőt vagy valami affélét nem kaptam, így azt határoztuk el, hogy a színpalak mögül mondom el a szerepem, mintha az az égből jönne. Ezt én nagyon helyeseltam, mert így a szerepemet könyvből olvashattam. Közben a közönség megtöltötte a termet és az előadást megkezdjük. (...)

Mennyiben valósítottam meg a kitűzött célokat?

A kitűzött célokat ha 100%-osan nem is, de lényegében megvalósítottam. Vagyis megismertem az élő népköltészetet, már amennyire két nap alatt megismerhettem. Nagyjából megismertem a körösfojéik életét és szokásaikat. Közülünk sokan, akik egyáltalán nem ismerték Kalotaszegét, azok is megszerették a falut. Így tényleg szorosabbá tettük a kapcsolatot a falu és a város között. Bár inkább mi kerültünk közelebb a faluhoz, mint ők hozzánk.

Mit tapasztaltunk meg két nap alatt a magyar népköltészet életéről és anyagáról?

Körösfőn a népköltészet igen gazdag, ámbár az utóbbi időben a nagy idegenforgalom következtében került bele idegen elem is. A népköltészet terén főleg a líra gazdag. Epikából csak a balladát ismerik. Legtöbbször Rózsa Sándor balladáját több változatban is. A népmese itt szinte ismeretlen. Érdekes, hogy mikor dúdolnak, minden versszak utolsó sorának utolsó szótágját elhagyják. Ez egész Kalotaszegre jellemző.

Általában véve mit tanultunk Kalotaszegen?

Körösfő népe az utóbbi időben nagyon sokat veszített ősi jellemvonásaiból. Ez főleg annak a következménye, hogy nagyon megnőtt a falu idegen forgalma. Az egész országban divatos lett Kalotaszeg. Sok idegen fordul meg a faluban és minden idegenről ragad valami a falura, ami nagyon rontja régi jellemvonásait. Másrésztől ők vették fel a város jellemvonásait. Legtöbbször közülük bejárták az egész országot varrottasaikkal és faragott bútoraikkal, így sok ragadt rájuk a városból. Máskülönben nagyon életrevaló jó munkás népség és a kereskedelemhez is van hajlama és érzéke. Vendégszeretetük az egész országban felülmúlhatatlan. (...)

VAJDA FERENC

KÉT NAP KALOTASZEGEN

(...) 12-kor feküdtem le, abban a reményben, hogy reggel ötkor felkelt az ébresztőóra.

Éjjel többször megébredtem, mert úgy hallottam, mintha az óra csengetne, persze csak hallucináltam. Egyszer csak tényleg csengetni kezdett az óra, kiugrottam hamar az ágyból, ránézek az órára, hát még csak fél négy. Mérgesen bújtam megint vissza az ágyba és elaludtam.

Reggel felé éneklést hallok, megnézem az órát, hát pontosan hat. Gyorsan felkeltem, magamra kaptam ruháimat, reggeliztem, és miután elbúcsúztam szüleimtől, az állomásra siettem. Közben eszembe jutott, hogy Kányádival megbeszéltem, hogy náluk találkozom, tehát még oda is el kellett menni. Kányádi azonban nem várt meg, mert már nagyon késő volt. Tőle kijövet futni kezdtem, de nem sokáig, mert elszakadt a pokrócomat tartó zsinag. A hátizsákot már le nem vehettem, tehát a kezembe kellett tovább vinnem. A Mátyás király téren szerencsésen elcsíptem egy autóbust, és nagy nehezen felkapaszkodtam.

Az utolsó percekben érkeztem meg az állomásra.

Többórás késés után délután háromkor megérkeztünk kirándulásunk végső célpontjára, Körösfőre. (...) Én Péntek Márton Piskiri uramhoz lettem bezállásolva. (...) Útközben megjelentek lelki szemeim előtt a lehető legjobb ételek és már alig vártam, hogy asztalhoz üljek. A gazdát éppen fahasogatásnál találtam, mikor udvarára beléptem. A bemutatkozás után a házba lettem küldve. Itten hiába volt minden igyekezetem, hogy valami ebédet vagy egyáltalán ételt észrevegyek, ha a

szemüvegem nálam lett volna, még azzal is körülnéztem volna a szobában. Nemsokára előkerült a gazdasszony és legnagyobb meglepetésemre még azt sem kérdezte, hogy egyáltalán ettem is valaha. Így csalódva nem volt mit tennem, kicsomagoltam a jó hazait, és nekikezdtem falatozni. Közben a gazda is elvégezte kint a favágást és bejött. Egy széles határok között mozgó beszélgetés indult meg köztünk. Beszélgettünk a politikáról, kereseti lehetőségekről és az általános gazdasági helyzetről. Nagyon nehezen ment az összemelegedés. Már a rövid beszélgetésünk alatt láttam, hogy itten gyűjteni semmit sem fogok. A gazda nem sokat értett a népköltészet-hez, sőt dalokat sem tudott. Ő varrottas kereskedéssel foglalkozik és minden hónapban felmegy Budapestre. Kérdésködtem, hogy jövedelmező ez a kereskedés. Erre elővett egy kis füzetet és megmutatta, hogy mennyien tartoznak neki. Egy ilyen bejegyzést is láttam:

Lepedő 150 P

fizetve 20 P

tartozás 130 P

A mai időkben ilyen veszteséggel járó üzletek veszélyeit próbáltam neki megmagyarázni. Ha ténylegesen meg is kapná a tartozást, mégis veszítene, mert a pénz napról napra veszti értékét. Végül is belátta hibáját és megígérte, felesége helyeslése közepette, hogy többet nem fog hitelben árusítani senkinek.

Szép lassan beesteledett és fél 8-kor a kultúrházba mentem, ahol a gyülekező volt. Ismét mindenki a saját utcájába levő varrónházba ment. Én Nagy Géza tanár úrral mentem. A tanár úr nem akarta, hogy megtudják kilétét és ő is mint diák mutatkozott be. Több szép nótát tanultunk. Majd a varrásokat néztük, melyeket a lányok nagy ügyességgel varrtak.

Nem sokáig maradtunk itten, mert tízkor volt a takarodó és még máshová is akartunk menni. A kisebb lányokat is meg-

látogattuk. Nagyon mulatságos játékot játszottunk itt. Én nem tudtam a párbeszéd szövegét, amit kellett a varrottas kiváltásánál mondani és bizony sok butaságot mondtam. Egy kis idő múlva Gyuri bácsi, a vak zenész jött meg és elkezdtünk táncolni. Tizenegykor haza mentem lefeküdni.

Reggel fél 7-kor volt a gyülekező a kultúrházban, de persze én mint jó alvó elaludtam. Nem maradt más hátra, mint hogy egyedül menjek a Részekre. Az utat nem tudtam pontosan és a nyomokat nézve érkeztem meg a Részek tetejére. Sajnos Tulogdi tanár úr már befejezte akkorra a vidék ismertetését. Vajna Pali osztálytársamat megkértem, ő magyarázta meg nekem az egyes hegycsúcsok vagy hegyvonulatok neveit. Pompás kilátás volt innét. A völgyeket sűrű köd töltötte meg, mely úgy nézett ki, mintha egy nagy tenger lenne.

(...) Mikor hazaérkeztem, már várt a jó ebéd. Ebéd után átadtam az ajándékot.

Egészen az előadás megkezdéséig a gazdánál voltam, ki a szebbnél szebb varrottasait mutatta. A gazda elárult nekem egy titkot, hogy a varrottasai nagy részét nem Körösfőn, hanem a környező oláh falvakban készítteti, mert azok olcsóbban dolgoznak,

Előadás után már várt minket a nagy katonai tehergép-kocsi, mellyel haza jöttünk.

Nagyszerű volt az út Körösfőtől Kolozsvárig. Egész út alatt a frissen tanult nótákat énekeltük és azon gondolkodtunk, hogy mikor mehetnénk még egyszer Körösfőre.

Minden nagyon jól sikerült, csak az az egy baj volt, hogy kitűzött célunkat nem tudtuk elérni. Eddig idegenkedtem a falutól, de a kirándulásunk megszerettette velem a dolgos falusi népet.

Én nem hiszem, hogy valami különösebbet jelentettem volna a házigazdám számára ottilétem alatt, mert nagyon kö-

zömbösen viselkedtek velem szemben. Akárhogy is volt, nagyon jól telt, és nagyon hálásak lehetünk Istennek, hogy két napot tölthettünk falun és új erőt meríthettünk a falu romlatlan magyarságából.

VAJNA PÁL

KÉT NAP KALOTASZEGEN

(...) Háromnegyed kilenckor megérkeztünk Bánffyhunyadra. Az állomáson várt néhány polgárista tanuló. Egyenesen a polgári iskolába mentünk, ahol Demeter igazgató úr ismertette az iskola történetét és hivatását. Az iskola csak két éve áll fenn, és fiú- és leánytagozata van. Hivatása Kalotaszeg népéből az arra érdemeseket tanítani. Közben a vöröskeresztes lányok pompás tízórait készítettek számunkra. Az iskola leánytagjai ugyanis tevékeny vöröskeresztes munkát folytatnak. Erről a munkáról röviden tájékoztatott bennünket egy negyedikes vezetőjük. Eleinte semmi pénzük nem volt, zöldségtermesztéssel, gyógynövénygyűjtéssel, előadások rendezésével és egyéb üzleti vállalkozással elérték azt, hogy most 2500 P tőkájuk van. Karácsonykor szeretetcsomagokat küldenek a honvédeknek, máskor pedig leveleznek velük. Füsttel nap rendezésével 8000 cigarettát szedtek össze. Kirándulásokot is rendeztek: Kolozsvárra, Budapestre. Budapesten népviseletük általános tetszést keltett. A másik ifjúsági munkájuk az önképzőkör, amin az egész ifjúság nagy lelkesedéssel vesz részt. A fiúk és lányok együtt vesznek részt a Kalotaszegi Méhek nevű iskolai szövetkezet vezetésében. A

szövetkezetnek igen nagy forgalma van, és messze földön ismerik. A tanulók közül kiemelkedik rendkívüli mesélő tehetségével a magyarbikali Farkas Feri. Meg is kértük, hogy mondjon el nekünk egy szép mesét.

A polgári iskolából elmentünk a templomot megnézni. A tiszteletes úr elmesélte a történetét. Rengeteg megpróbáltatáson ment keresztül ez a templom, sokszor lebontották, de mindig újraépült. A cinteremben a Bánffy család temetkezőhelye volt. Kossuth halála alkalmából szimbolikus temetést rendeztek, és egy koszorút helyeztek el a templomban. Közben csináltam egy pár felvételt a fiúkról meg a templomról.

A Kalotaszegi Múzeumba menet az újságárus ment el mellettünk. – Esti Lap, Ellenzék, meghalt Sztálin, Esti Lap! – Az egyik osztálytársam odaszólt neki, hogy ne beszéljen bolondokat, mert Sztálin nem halt meg. – Hát akkor beteg Sztálin, Esti Lap, Ellenzék! – De nem Sztálin beteg, hanem Churchill. – Igaza van, fiatalúr. Keleti Újság, beteg Churchill, Churchill beteg, Ellenzék! – Jót neveltünk az eseten. A Kalotaszegi Múzeumban Tulogdi tanár úr magyarázott. Össze van ide gyűjtve mindaz, ami csak Kalotaszegen nevezetes. Közben fényképezőgéppel egy kis baj történt: kiakadt a film, és csak sötét-kamrában lehet megcsinálni. Szerencse, hogy már sötétedett, és így nem lett volna alkalmam fényképezni.

Ui. nagyon eltelt az idő. Nagy Géza tanár úr telefonált is Körösfőre, hogy késve fogunk megérkezni. Vidám hangulatban gyalogoltunk az országúton. Sárvásáron megnéztük a templomot. A templom falába be van építve egy római sírkő.

Három óra tájt értünk be Körösfőre. Egyenesen a kultúrházba mentünk, ahol Balázs tanár úr beosztott bennünket a családokhoz. Nagyon érdekes neveket hallottam: mindenkinek van mellékneve, mert az egész faluban csak egy pár család lakik. Ilyen nevek: Péntek Gyuri János, Antal István Minisz-

ter stb. Erről az utóbbiról mindjárt el is mesélték azt a tréfás esetet, amikor egy levelet kapott ezzel a címmel: Nagyméltóságú Antal István miniszter úrnak. – A falu négy utcájába egy-egy legény vezette el a fiúkat. Az országút mentén van a Hóstát, ettől délre a Bedecs utca, a Szegelet és a Szirt. Mikor hozzám ért Balázs tanár úr, azt mondta: – Na Pali, téged olyan helyre tettelek, ahol fényképezhetsz: a Bedecs utcába Bazsó Péterékhez. De vigyázz, mert szép lány van a háznál, de menyasszony, és ha nagyon pajkoskodsz, még megbícskáz a vőlegénye! – Na – mondom én –, én szelíd gyerek vagyok. – Mindjárt felszedtük a sátorfánkat és mentünk.

Épp jókor érkeztem, mert disznóölés volt. A konyhában finom hurkaillat terjengett. Ott is akartam maradni, de hallani sem akartak róla. Erzsi néni (eleinte csak így szólítottam) betessékelt a szobába. Itt Bözsi lánya éppen a padlót súrolta. Bocsánatot kértem a késésért és lerakódtam. Kaptam finom káposztalevest, mert disznóöléskor mindig ezt esznek. Aztán behoztak egy óriási lábosban disznópörköltet. Csak úgy úszott a zsírban. Azonban se krumpli, se kenyér. Mít volt mit tenni, éhes voltam, tehát jól kipakoltam. Mikor harmadszor akartam venni, benézett a konyhából Erzsi néni. – Jesszus Máriám! Bözsi! Hát te nem adtál a fiatalúrnak kenyeret! – Mikor aztán ilyen módon végre megkaptam a kenyeret, először is legyúrtam annyi kenyeret, amennyit nem ettem meg előzőleg, aztán most már nyugodtan megettem a harmadik adagot is. Közben sűrűn kellett a lábam emelgessem, hogy Bözsi súrolni tudjon. Megismerkedtem Péter bácsival is. Vele jött az első veszedelem. Ui. mindenképpen pálinkát akart belém diktálni. Hiába mondtam, hogy megfogadtam, hogy nem iszom, egyre erőszakoskodott. Balázs tanár úr mentett meg, aki eljött megnézni, hogy jól vagyok-e. Ebéd után felvittek a szobámba. Csak most láttam, milyen nagy ház ez. Emeletes, és

fenn is van négy szoba. Az én szobám nagyon szép rendes, csak egyelőre nagyon hideg volt. Azonban a kis vaskályha hamarosan kellemes meleget terjesztett maga körül. Alaposabban szemügyre vettem lakosztályomat. Két ágy van benne, nagyon szép kalotaszegi terítővel letakarva, amit a házileány varrt. Az egyik fal mentén ún. ülőpad, előtte asztal. A másik fal mellett tulipános láda és egy kis vaskályha. A falakat többnyire értéktelen, vásári színnyomat díszíti. Ezek között a Rákóczi-képek és a Házi Áldás majdnem minden körösfői háznál megtalálható. A családi fényképek kalotaszegi rámába vannak foglalva. A szobának két ablaka nyugatra, kettő pedig délre néz. A világítást egy nagy porcelánernyős petróleumlámpa szolgáltatja.

Miután lerakódtam, újra lementem a nappali szobába, ahol már gyülekeztek a rokonok. Ugyanis disznóöléskor minden rokon segít, és az esti disznótoros vacsorára mindnyájan eljönnek. Rendre rájöttem, hogy Körösfőn a „bátyám” és „néném” címzés járja, tehát ezentúl a háziasszonyt Erzsi nénémnek, a házigazdát pedig újabb megfigyeléseim alapján Peti bátyámnak szólítottam. A körösfői műveltségi színvonalat nem ismerve, egyszerű dologról kezdtem beszélgetni. Azonban hamarosan rájöttem, hogy az idevalósiak sokkal többet tudnak, mintsem én sejtettem. Nagyszerűen tudják a történelmet és a földrajzot, sőt meglehetősen olvasottak is. Hamarosan a politikára terelődött a beszélgetés, azonban én átvittem a szót a magyar belső arcvonal kérdésére. Szóba került a feketepiac. Elmondtam felfogásomat, hogy mennyire rossz hatással van a gazdasági politikánkra. Peti bátyám azt felelte, hogy ő ezt teljesen belátja, de nem lehet kiirtani a feketepiacot addig, amíg az állam megfelelően nem gondoskodik a lakosságról. Pl. itt van az ő sógora, aki már egy éve beadott 9 talpigénylést, de még egyetlen jegyet sem kapott. Mezítláb nem járhatnak, te-

hát kénytelenek feketén beszerezni a cipőt. – Időközben beállított egy kis legényke is, szintén valami rokon. Csak 6 éves, de úgy szaval, úgy mesél, hogy még! Szerzett valami gurigát, és azzal gurigáztunk jó ideig. Szóba került a körösfői gyerekek taníttatása is. Ezzel kapcsolatban nagyon lehúzták a bánffy-hunyadi iskolát. Hogy ott csak azokat nem vágják el, akiknek az apja iparos. Mikor erről beszéltünk, egyre azt hangoztatták, hogy ez nem az ő véleményük, hanem a falué. – Estefelé kérdeztem egyet-mást a karácsonyi népszokásokra vonatkozólag. Kiderült, hogy Körösfőn az Andrászás nem járja, csak Istvánkor és Jánoskor szokták azt csinálni, hogy az ünnepelt reggel odakötik az ágyhoz. Azonkívül nagy murit szoktak ilyenkor csapni. – Így lassan eltelt a du.

Este 8-ra be kellett volna menni, hogy megbeszéljük a másnapi programot. Fél nyolc előtt 10 perccel be is jöttem utánam a szomszédok, azonban én félrehúztam őket és megmondtam, hogy nem mehetek a megbeszélésre, mert még nem vacsoráztunk, sőt most fogunk, és én nem sérthetem meg őket azzal, hogy elmegyek. És különben is nem vagyok bolond elmenni egy finom disznótoros vacsoráról. Ezzel elküldtem őket. Vacsorára megint káposztaleves volt, második fogásnak pedig fasírozott krumplival. Én kivettem egy darabot, ami mellesleg szólva akkora volt, mint az öklöm, de Erzsi néném még egy darabot kitett nekem minden ellenkezésem ellenére. Ez még nem is lett volna olyan nagy baj, de az a „bolyóka” meg a fasírozott is olyan borsos volt, hogy ámbár én igazán hozzá vagyok szokva a fűszerhez, majd kicsordult a könnyem. Mikor nagy nehezen legyúrtam és már torkig voltam lakva, akkor hozták a finom májast. Ebből már csak egy kanállal voltam képes enni. Igen ám, de ezután következett a pánkó. Ebből már muszáj volt alaposan befalatozzam. A vendégek és házigazdám ittak is kegyetlenül. Vacsora után men-

tünk a „varróházba”. Ezt másutt fonónak nevezik, de itt nem fonnak, hanem varrnak. Bözsi nem jött, mert a menyasszony nem jár a varróházba. (Később arra is rájöttem, hogy miért.) Két legény vezetett minket, és azt is elmondták, hogy mit kell csinálni a varróházban. Először a Bedecs utcába mentünk. Ui. minden utcában van 1–2 varróház, és oda gyűl össze az utca fiatalsága. Azonkívül ti., hogy be van osztva, hogy egy év folyamán minden lányos háznál legyen varróház. Tehát bementünk az elsőbe. Egy kis szobában külön erre a célra készített vasrúdon egy méter magasra leeresztett lámpa körül 6–8 lány ült kis kalotaszegi székeken és varrt. Mégpedig nem írásvarrást, hanem hímzést, mert az írásvarrás nagyon szemrontó és csak nappal tudják csinálni. Hangos jóestéttel fogadtak, de mindjárt folytatták a nótázást. Mi a fal melletti ülőpadra ültünk és jegyeztünk. Azaz rövidesen csak én jegyeztem, mert a többiek nem tudták a nótát rendes írással jegyezni. Én viszont elővettem a gyorsírási tudományomat, és azzal már könnyen tudtam boldogulni. Egyszer csak látom, hogy a lányok kezdik a varrást összezsomagolni. Egy legény összeszedi és kiosztja nekünk. Következett az ún. varráskiváltás. Magyarán mondván az egész arra jó, hogy a fiúk és lányok ölelkezessenek és csókolózhassanak. (...) Mikor az ölekezésre került a sor, eloltják a lámpát. Bizony nekem nem volt kedvem ezt a mókát végigcsinálni, és ezért egy darabig ugrottam a lányt, de mikor eloltották a lámpát, a sötétben odébbadtam a varrást és megmondtam, hogy nincs nálam – persze azt bölcsen elhallgatva, hogy hol van. Aztán élveztem, hogy hogy keresi a sötétben. Még három varróházba mentünk el, de a legnagyobb bosszúságomra, ahogy beléptünk, abbamaradt a nóta és csomagolták össze a varrást. Elvégre is nem ölelkezni meg csókolózni jöttem ide, hanem népdalt gyűjteni.

Meg is untuk hamarosan a dolgot, már ha a 11 órát hamar-nak lehet nevezni, és hazabotorkáltunk. (...)

Kérésemre vasárnap reggel Peti bátyám 6 órakor felköltött. Nagy lendülettel kiugrottam az ágyból, de legszívesebben azonnal visszabújtam volna. Ui. a kályhában az éjszaka kialudt a tűz, és a szobában dermesztő hideg volt. A leheletem látszott. De hát vissza nem bújhattam, tehát egy jót tornásztam, majd a tornácon levő jó hideg vízben megmosdottam. Fél 7-re kellett a gyülekezőhelyen lenni, de Gödri szomszéd megígérte, hogy bejön érettem. Amíg vártam rá, Peti bátyám hozott egy ménkű nagy darab finom fagyos szalonnát. Fél 7-kor, hogy Gödri nem jött, elindultam. Éppen a kapu előtt találtam Simonfy Sándort, a másik szomszédot, így együtt mentünk, mégpedig futólépésben, hogy felmelegedjünk, mert kutyá hideg volt. Azonban a gyülekezőhelyen már nem volt senki, tehát egyedül vágtunk neki a Riszegnek. Szerencse, hogy én már ismertem az utat, mert már egyszer jártam arra egy emlékezetes kirándulás alkalmával. Fokozott ütemben haladva a Riszeg oldalában utolértük a társaságot. Éppen akkor kelt fel a nap. Gyönyörű látványban volt részünk, és én fényképeztem is, amit lehetett. Alattunk minden gomolygó ködtengerben úszott. Csak itt-ott dugták fel a fejüket a magasabb csúcsok. Egyszer csak rózsaszínű pír öntötte el az egész tájat: A Nap lángoló korongja felbukkant a Kis-Magura hegyes kúpja mögül. A hófödte Kalota-hegy, a gomolygó köd mind valószínűtlen piros színt kaptak. Ez a színpompa minden centiméternyi emelkedésével változott, és újabb és újabb csodálkozásra adott alkalmat. Kellő szemlélődés után Tulogdi tanár úr elmagyarázta, hogy mit látunk magunk körül. Keleten húzódik a Felek, Árpád-csúcs, Kis-Magura vonulata, déli irányban továbbhaladva látszik a Körösfői-hágó, a Gyalui-havasok fennsíkszerű alakulata, amit Tulogdi tanár úr „peneplain”-

nek nevezett. Egészen közel látszik a Vigyázó vagy régi nevén Kalota-hegy hófödte tömege. Messze-messze a Királyhágó kék-lő orma. Tovább a Meszes hegység vonulatai húzódnak. A nagy távolság ellenére is tisztán látszottak az Északkeleti-Kárpátok havas csúcsai. Tulogdi tanár úr azt mondja, hogy ő még sohasem látta innen ezeket a hegyeket. Tekintetünkkel továbbhaladva láttuk a Cibles csúcsát, a Radnai-havasokat, sőt a Horthy-csúcsot is. Mikor a köd egy kicsit eloszlott, kibukkantak Körösfő házai is. Azt is elmagyarázta Tulogdi tanár úr, hogy hol húzódik a határ. Szomorúan gondoltam a dél-erdélyiekre, de mikor ezt a határt nézem, mindig arra kell gondolnom, hogy ez egy olyan lehetetlen vonal, hogy ez nem maradhat így. Ezt bizonyítja az is, hogy a Riszeg-tetőn katonai megfigyelőhely van. (...)

Ezután lementünk a faluba, és előkészültünk az istentiszteletre. (...) Előszedtem a zsoltáromat, és mentünk a templomba. Érdekes, hogy a körösfői templomban a három harangozás közül a két első csak egy haranggal húzzák, a harmadikat viszont az összes haranggal. A lányok az első harangozáskor kezdenek öltözni. A téli hónapokban nem vesznek pártát, hanem fejkendőt kötnek. Azonkívül „bujbi”-t vagy nagykendőt vesznek magukra. A templomban Nagy Gáza tanár úr hirdette az Igét. Megfigyeltem, hogy a zsoltárokat nem egészen úgy éneklük, ahogy az énekeskönyvben van. Bele is jegyeztem a zsoltáromba az eltéréseket. Szemben ültem a lányokkal, és feltűnt nekem, hogy nem tudom megkülönböztetni a lányokat az asszonyoktól. Később megkérdeztem, hogy hogy van ez. Előlről valóban nem lehet őket megkülönböztetni, de hátulról látszik, hogy az asszonnak kontya van, a lányoknak pedig hátul „fityeg” a haja. A menyasszonnak viszont a hájába fűt szalagok és bojtok sokkal díszesebbek, mint a lányoknak. Istentisztelet végén gyorsan kimentem a templom elé, és

készítettem egypár szép felvételt. Lefényképeztem egy cifra-szűrös bácsit, aki mikor ezt látta, azt kérdezte, hogy kap-e a felvételtől. De feleletet sem várva elbizakodott hangon elmondta, hogy neki ugyan nincs rá szüksége, mert van már elég. Ebből és még más esetből szomorúan tapasztaltam, hogy a körösfőiek hagyományait főképpen ma már azért őrzik meg, mert ez kereseti lehetőség számukra. Ez a bácsi a szűrt csak akkor veszi fel, ha tudja, hogy vendég van a faluban és mutogatja magát. Templomozás után hazamentem, és mindjárt meg is ebédeltünk. Csalódottnak éreztem magam, mert ebédre nem volt semmi tészta. A háziasszony ezt azzal magyarázta, hogy a múlt este volt pánkó, és tojás és cukor híján nem csinálhat olyan sűrűn „süteményt”.

Ezután felmentem az emeletre, és felvételeket készítettem az úgynevezett kalotaszegi szobáról. Ez a szoba teljesen az ősi hagyományok szerint van berendezve, azonban minden új benne, nem is használják, és csak azt a célt szolgálja, hogy az idegeneknek mutogassák. Azért volt mit benne fényképezni: az emeletes kalotaszegi ágy, a gyönyörű hímzett terítők és a tányérokkal és kancsókkal borított fal nagyon szép volt. Különösen tetszett nekem a menyasszonyi láda. Ez egy kicsi juharfa ládikó, gyönyörű faragással díszítve. Ezt a menyasszony a vőlegényétől kapja, aki a hagyomány szerint saját maga kellene hogy elkészítse. Azonban újabban a vőlegény a falu legjobb mesteremberével csináltatja meg. Ezután lementem, és a délutáni templomozásig elbeszélgettem a háziakkal. Elmesélték, hogy a falu háromnegyed része háziiparral foglalkozik, azonban most ezt a mesterséget is nagyon nehéz folytatni, mert nincs anyag. Fát még csak kapnak, de a politúrhoz való sellakot pl. Romániából csempészik a nyárszói románok, és ötszörös áron adják el a körösfőieknek. Enyvet pedig a zsidótól szereznek be, szintén feketén. Szeretnék, ha az állam

támogatná őket, hogy jobban menjen a munka. Kérdeztem, hogy milyen fából dolgoznak. Érdekes, hogy többnyire a juharfát használják, mert ámbár a diófa szebb is, értékesebb és drágább is, a vásárlóközönség szívesebben veszi a juhart, mert azon fehérebb a faragás. Házigazdám földműveléssel foglalkozik. A faluban 30 holdnál nagyobb birtok nincsen. Ezt a 30 holdat is magyar holdban kell érteni. Panaszkodik, hogy nem gazdaságos a földművelés, mert úgy a talaj, mint az éghajlat kedvezőtlen. Azonkívül nagyon elveszi a kedvüket a munkától az is, hogy a „nadrágos urak” nagyon lenézik őket. Érdeklődtem a karácsonyi népszokások iránt. A betlehemezés nincs szokásban, legfeljebb szomszéd falvakból jönnek betlehemesek pénzkeresés céljából. A kántálás szokásban van. A legények utcánként összegyűlnek, és végigjárják az összes házat. Az ablak alatt elénekelnek egy-két zsoltárt (Krisztus Urunknak ...), majd egy közülük bemegy és elmondja a köszöntőt. Béke idejében minden legény és minden cigány kap egy-egy külön e célra sült kalácsot. Azonban a mai liszt- és kenyérgyeges világban ez a jó szokás elmaradt. A legények közül azt, aki a kalácsot összegyűjti, legényszamárnak, a cigányok kalácsgyűjtőjét cigányszamárnak nevezik. Újévkor a pattogtatás járja. A legények dugóspisztollyal, ostorral és egyéb lármás eszközzel pattogtatnak. Éjfélkor az összes harangot megszólaltatják. Feltűnt nekem, hogy bár lett volna alkalmam, de egy mesét sem hallottam még. Erre vonatkozólag azt mondják, hogy Körösfőn nem szoktak mesélni, legfeljebb nagyon ritkán egy-egy öregasszony a kisdedeknek.

Bazsóék elbeszélése szerint a falu legényeit nincs ki vezesse és unalmukban züllenek. Egyetlen szórakozási lehetőség a korcsoma. Ezt volna hivatva kiküszöbölni a levante intézmény, azonban ennek a parancsnoka a tanító, aki viszont egy fiatal ember és többet törődik a lányokkal, mint az ifjúsággal.

Délután 3 órakor megint templomba mentünk. Templomozás után a miáltalunk tartandó vallásos délután következett. Elmentünk a kultúrházba, aminek a nagyterme már tömve volt. Tőkés tiszteletes úr olvasott fel a Bibliából és imádkozott, majd Nagy Pál osztálytársam szavalt egy Reményik verset. Utána Dabóczi Ödön VIII.o.t. előadása következett a kalotaszegi karácsonyi népszokásokról. Sajnos nincs elég átható hangja, ezért a terem végében nem hallották a szavát. A következmény az volt, hogy megindult a beszélgetés, a láрма, ami a végén teljesen elnyomta az előadó hangját. Szerencse, hogy közben befejezte az előadást, és utána a nyolcadikosok betlehemes játéka következett. Ez nagyon jól sikerült. Nagy Géza tanár úr betanított ebből a körösfőieknek egy nótát, végül Balázs tanár úr ismertette a kollégium életét, s Tulogdi tanár úr záró szavaival megköszönte a körösfőieknek a sok jót, amit tőlük kaptunk, és meghívta őket, hogy ha Kolozsváron járnak, látogassanak el a kollégiumba. Közben megérkezett a katonai teherkocsi. (...) Fél kilenckor bent is voltunk a városban. Mielőtt elváltunk volna, megegyeztünk, hogy másnapra senki sem tanul semmit, A fásasztó nap után ez természetes is volt, siettünk is hamar lefeküdni.

Idehaza Balázs tanár úr felvilágosított, hogy a Bazsó család véleményét fenntartással kell fogadni, mert ez nem egészen a falu véleménye. Ui. ők meglehetősen kiváltak a faluból.

Ha az egész kiránduláson végigtekintek, megállapíthatom, hogy a kitűzött célokat elértük. Körösfőn azonban már hanyatlík a népköltészet, ezt bizonyítja az is, hogy például a mese már eltűnt. Sok népi hagyományt megtartottak, de az ősi ösztönön kívül erre kétségtelenül az is készíti őket, amint már ezt említettem, hogy az idegenforgalomnak anyagot szolgáltatassanak. És mégis ez az idegenforgalom fogja modernizálni Körösfőt és fogja elpusztítani eredeti népiességét. Vista

előnyösebb helyzetben van ebből a szempontból. Annyira eldugott helyen fekszik, hogy el van szigetelve mindenféle városi hatástól. De azért Körösfőnek még mindig annyira gazdag a népköltészeti anyaga, hogy volt mit tanulnunk. Sok olyan nótát, vagy ahogy ott nevezik, dúdot jegyeztem le, amit még sohasem hallottam. Azonkívül sok minden olyat hallottam, amit eddig nem tudtam Körösfőről. Remélem, hogy mi többet jelentettünk a körösfőieknek, mint a megszokott kíváncsiszkodó látogatók. Legalábbis egyeseknek többet jelentettünk, mert sok odavaló fiú jár a kollégiumba, és ezért érdekli a szülőket a kollégiumi élet. Az tagadhatatlan, hogy pl. én Bazsóéknak egy vendég voltam a sok közül, akit el kell szállásolni, el kell látni, és tájékoztatni kell a körösfői dolgokról. Legfeljebb én egy kicsit jobban össze tudtam velük melegedni, és így ők is többet mondtak el nekem, mint másnak.

Ez a kirándulás méltóan sorakozhatik kedves emlékeim közé, és ugyanakkor felér több irodalmi tanórával, és kiegészíti néprajzi ismereteinket.

VÁSÁRHELYI BOLDIZSÁR

KÉT NAP KALOTASZEGEN

(...) Láttam, hogy Nagy Géza tanár úr óriási lelkesedéssel igyekezett kiharcolni a lehető legkedvezőbb feltételeket számunkra, hogy a legnagyobb kedvünk legyen a kirándulásra. Gondoskodott levante menetlevél megszerzéséről és minket menekülteket anyagiakban is megsegített, amiért ezúttal is hálás köszönetet mondok.

Elérkezett dec. 17-ke. Egész délután lázasan készültünk a másnap reggeli indulásra. Hátizsákot stb. kerítettem. Továbbá többször elpróbáltuk a betlehemes játékot, melyet Körösfőn elő is adtunk. Nagyon bosszankodtam, mivel a szereplők közül az angyal (Kenderessy K.) lebetegedett és az új angyal nem jelent meg a próbán. Az egész előadás sikerében kevés bizodalمام volt s így hiábavalónak gondoltam az idő elpocsékolását.

(...) Az utazás alatt dr. Tulogdi János tanár úr tartott előadást az útba eső helységekről. Beszért a Hójáról, Kisbácsról; ezek szláv elnevezések. Az előbbi pl. bekerített lólegelőt jelent. Valaha virágzó szőlőtermelés folyt itt. Az utóbbi helynév jelentése: mocsaras hely. Sajnos a köd meg a bepárasodott ablakok miatt semmit sem láthattunk. Szucsághoz érkeztünk. Ennek híressége egy, az 1260-as években épült román stíű templom. Szucság után egy kúp alakú domb mellett haladtunk el, melyen kőkorszakbeli eszközöket találtak és egy mérőföldkövet, mely az ott elhaladó régi római út jelzőköve lehetett. Következik András háza, egy nagy pusztaság, mely valaha község volt, majd Méra, Magyarnádas, Vista, Magyargorbó, Türe, Nádasdaróc, Bogártelke, itt elcsúszott az első vasút. Közben karácsonyi énekeket szavaltunk és énekeltük az itthon megtanult körösfői népdalokat. A vonat most Egeresen áll meg. Itt, amennyire lehet a ködön át, megszemlélem a villanytelepet, mely Kolozsvárnak is szolgáltatja az áramot, és a gipszgyárat. A vonat elindulása után is többször megpillantom még a drótkötél-pályát a csillékkal, melyek menetirányba véve, jobb oldalon barnaszenet, a vasút bal felén pedig gipszet szállítanak az ipartelepre. Egeres után következik Jegénye, majd az egészséges levegőjéről híres nyaralóhely, Sztána. A vonat magasan jár és már kijutott a ködből, úgy hogy gyönyörű kilátás tárul szemem elé. Erdőn haladunk át, és a

zúzmarás ágak megvilágítva a felkelő nap sugaraitól, úgy hatnak, mintha tavasszal egy kivirágzott szilva- vagy cse-resznye fa gyümölcsösében járnánk. Egy rövid alagúton át a sárvásári megállót elhagyva ismét bejutunk a ködbe és csak onnan tudjuk, hogy Bánffyhunyardon vagyunk, hogy a vonat megáll. Az állomáson a polgári iskola kiküldöttjei vártak re-ánk, egy fiú és egy leány.

(...) A vöröskeresztes lányok teával és ízes-vajas zsemlyével kínáltak meg, ami nagyon ízlett a konviktusi reggeli után. Hálával gondoltam a lányok jószívűségére és hirtelenjében felbízattam a fiúkat, osztálytársaimat, hogy ajándékozzuk meg mi is őket valamivel. A fiúk el is fogadták a tervet, azonban Nagy Géza tanár úr azt mondta, hogy az ajándékot majd ott-honról fogjuk elküldeni. Falatozás után énekeket hallgattunk meg, majd Farkas Ferenc ketesdi születésű tanuló mondott mesét Erős Jánosról. A mesét már ismertem és így igyekeztem a kifejezéseket megfigyelni. (Pl. a szolgálja helyett száúgája; épen helyett ípen; tövestől helyett tústó; jön helyett jű; bört helyett búrt szavakat használt.) Majd Máré János mondta el a meséjét Fehérlő-Fia címmel. Ennek a mesének itt élő változatából azt láttam, hogy a falusi nép is már régen rájött arra, hogy a zsidó mekkora ellensége a magyarságnak. Ugyanis ebben a mesében a zsidó győzi le előbb a Fehérlő fiának társait és végül a zsidót győzi le Fehérlő fia és ezzel mintegy kellemes befejezést nyer a mese, mely úgy a mesélőnek mint a hallgatónak elégtételt ad.

Ezután Péter tanár úr vezetésével meglátogattuk a szövetkezet bolthelységét. Mindent példás rendben találtunk. Az iskola szövetkezet célja a szövetkezeti élet megismertetése. Az anyagi haszon kevés, de annál nagyobb az erkölcsi haszon. Láthatjuk a tanulók faragásait illetve varrásait, melyeket eladásra készítettek. Péter tanár úr felhívja figyelmünket a fara-

gások sűrűsödő és ritkuló variációjára, továbbá a minták sokféleségére, melyek még személyekként sem azonosak.

Ez az iskola, áldozatkész vezetőivel, akik minden nehézséget legyőznek, nagyon áldásos munkát végez. Bizonyára kitűzött feladatát és célját csak ilyen vezetőkkel végezheti el, ugyanis szerepe az, hogy művelt iparos réteget neveljen, kulturált népréteget alakítson és tanulóit visszanevelje a falu számára. Sajnos, hogy erről a vidékről még eddig nagyon kevés tanult ember került ki.

Az idő gyorsan eltelt. Sietve búcsúzkodtunk el a tanár uraktól és tanulóktól, meghíva őket hozzánk a kollégiumba. Csak azután jutott eszembe, hogy ha eljönnének, mi vajon mivel fogadnánk őket és mit is mutathatnánk nekik ami a mi munkánk.

Megnéztük a református templomot. A tiszteletes úr Bokor Márton mondta el a templom történetét.

Innen a kalotaszegi múzeumba mentünk, ahol a kalotaszegi díszes népviseletet és annak ruhadarabjait néztem meg. A férfi kunkorodott orrú csizmát, gyapjúból készült nadrágot un. harisnyát, szűrt és pörge kalapot hordott. A kunkorodott orrú csizma a magyarság lovasnép voltát jelenti, ugyanis ezzel húzta vissza lábára az elszabadult kengyelt.

A nők ugyanilyen csizmát, muszulyt, vállfűs inget és pártát vagy kendőt viselnek. A múzeumban van egy oroszországi muszuly is, mely teljesen megegyezik a kalotaszegivel. A muszuly felhajtott részén levő színezések mutatják a nők korát. A fiataloknál piros, idősebbeknél sárga, öregeknél sötétebb színű. Más ruhadarabok a vállfűs ing, a párta, tatárbojt és dulanák, mely menyasszonyi fátyol és halál esetén szemfedél is, továbbá a bujka. Múzeumi látogatásunk rövid ideig tartott és csak futólag nézhettem meg a faeszközöket és faragásokat. (...) Körösfőn (...) elmentünk a nemrég épült Kálvin János kultúrházba, ahonnan aztán leventék segítségével

eljutottunk a Balázs tanár úr által kijelölt lakásunkra. A községnek négy része van: Hostát, Kőszirt, Bedecs és Szegelet. Én a Szegelet utcába kerültem Kovács János (vitéz) lakására.

Házigazdám szívesen fogadott. Eleinte vontatottan indult meg a társalgás, elmondtam a legfrissebb híreket, majd az iskolai életről beszéltem, ami nagyon érdekelte őket, mivel egyik fiuk a tanítóképzőbe tanul. Már kifogytam a beszédteméből és elmondtam, hogy tulajdonképpen miért is vagyok ott. Erre szabadkozni kezdett és azt mondta, hogy ő sem dúdot, sem mesét nem tud, hanem este az ő házában gyűlnék össze a leányok varrni és majd azoktól fogok hallani eleget. Ez egy kissé megvigasztalt. A bizalmát csakhamar megnyertem a további kérdéseimmel a gazdasági helyzetről, amit teli panaszkodással tárt elém. Beszélgetésünkbe mindegyre beleszólt beteg felesége, aki nemrég érkezett Budapestről, ahol faragott dobozokat adott el. Bemutatta házigazdám a legújabb műveit, melyeket igazi csodálattal néztem, olyan gyönyörűek voltak. Elmagyarázta készítési módját, amivel szintén meglepett, mert minden rajz és minta nélkül, egy vésővel, fejből készíti a legszebb minta-formákat. Majd a világháborúról hallgattam meg házigazdámnak soha véget nem érő elbeszéléseit. Nagyon figyeltem a kifejezésekre, de semmi különlegest nem tudtam megállapítani, mivel iparos ember létére nagyon is megtanulta már a városi kifejezéseket.

Vacsora után a kultúrházban gyűltünk össze megbeszélésre. Itt Balázs tanár úr nagyon érdeklődött hogylétünk felől. Örömmel állapítottam meg, hogy mindenki teljesen megelégedett. Elhatároztuk az esti 10 órai lefekvést és a másnap reggeli kirándulást a Riszeg tetőre.

Ezután haza mentem. Otthon már együtt volt vagy hat leány és szorgalmasan varrták a híres kalotaszegi varrottast. Egyesek saját részükre, mások eladásra. Körülöttük a legé-

nyek ültek cigarettázva és beszélgetve. A legények közül az egyik oda ment a lányokhoz és elvette tőlük a kendőjükbe öszszekötött varrást és szétosztotta a fiúk között. Nekem is jutott egy. Meglepetésemben nem tudtam mit csináljak, nagyot néztem, mikor a lány hozzám jött és kérte a varrását és a mellettem ülő fiú azt mondta, hogy ne adjam oda csak akkor, ha a leány váltságdíjat ad. Megkértem a leányt, hogy magyarázza el, hogy hogyan is kell kérni a váltságdíjat és mi az? Tőle tudtam meg, hogy ennek a játéknak kötött szövege van és azt a célt szolgálja, hogy a legény szórakozzék a neki tetsző lánnyal. Ezután kértem a fiúkat, hogy énekeljenek valamit. Ezek azonban felkerekedtek és elmentek egy másik varróba. Nem volt mit csináljak, a leányok sem akartak énekelni, s én is elindultam a fiúkkal, akik másodszor köszöntöttek be a varróházba. Reméltem, hogy máshol talán több eredménnyel fogok járni. Megérkeztünk a hóstáti varróházba, ahol annyian voltak, hogy mi már igazán feleslegesnek látszottunk, úgy, hogy onnan is csakhamar megléptem és a köszirti varróházba mentem. Itt meglepődtem, ugyanis a lányok a munka helyett táncoltak. Kérdésemre azt felelte Somodi, hogy nemrég jött az öreg hegedűs a korcsmából és erre a lányok félretettek minden dolgot, és nekifogtak táncolni. Nekem is tetszett a muzsikaszó és a táncoló párokat nézegetve itt eltöltöttem az időt kb. 11 óráig. Ezután hazamentem, ahol még mindig dolgoztak a lányok, otthon ismét megpróbáltam megszólaltatni a lányokat, de most sem akartak dúdolni. Elkeseredésemben nekifogtam a ház berendezésének a lejegyzéséhez.

(...) Mikor a tanulmányomat a kalotaszegi ház építéséről, Jankó Géza leírása után elkészítettem, egész más képet alkotam Körösfő házairól. Útközben Sárvásáron láttam néhány házat, melyek megfelelnek a kalotaszegi típusoknak. Körösfőn azonban csak pajtákát és csupán egy házat, a kultúrházzal

szemben láttam kalotaszegi típust. A házakról és belsőségről ítélve gazdag emberek lakják Körösfőt. A házakról ítélve azt hihetné az ember, hogy egy száz faluban jár. Ennek a háztípusnak a mását csak Medgyes körüli falvakban láttam, ahol a lakások többsége száz. Körösfőn is csak a kapuk meg az utcaajtók azok, melyek bizonyosságot tesznek arról, hogy az ember kalotaszegi faluban jár és hogy azt a községet magyarok lakják. Nagyon szép kapuja van a kultúrháznak, azonkívül a régi kapuk és utcaajtók is nagyon szépen és ügyesen kifaragott sasfák (kapufélfák) között vannak. Díszek legtöbbszörre a tulipán és a küllős kör, ezenkívül majdnem mindeütt megtalálható a félkör is mellyel a Napot ábrázolják.

A lakás felosztása aszerint történik, hogy hány család lakja. Többszörre mindenik család külön szobában lakik és külön ajtón járnak be. Házigazdám lakása szintén külön álló. Egy, három család közt megoszló, háznak a középső részét foglalja el. Elég tágas és világos szoba. A régi búbos kimenécét a helyszűke miatt modern vaskályhával cserélték fel. Berendezése inkább a célszerűséget szolgálja, mint a szépet. Két ágy van a szobának azon a részén, amelyik melegebb és sötétebb. Az asztal az ablaknál van. Itt látható még egy szekrény is, melyben a faragáshoz szükséges szerszámok vannak. A falon lógnak az edények, porcelán és pléh edények, ízlésesen elrendezve. Az ágy felett egy rúdon vannak az ünneplő ruhák. A fal többi részén, tehát az ágyak és kályha melletti részt kivéve, hosszú padok vannak, alattuk a varrószékekkel, melyek igen díszesek.

Az udvar meglehetősen rendetlen. Farakás, szalma, trágyadomb egymás mellett. A kút is egészségtelen helyen van. Ezt meg is említettem gazdámnak, ő azonban azzal védekezett, hogy nem tehet róla, mert így örökölte és máshol nem kap vizet a talajban.

(...) Megfigyeltem, hogy a „körösfői” asszonyok és emberek vallásos érzelmüket véve tekintetbe különböznek más falvak népeitől. Más helyeken ugyanis azt tapasztaltam, hogy az asszonyok vallásosabbak, itt az ellenkezőjét, amit azzal is lehet bizonyítani, hogy sokkal több férfi jár templomba, mint asszony. (...)

Templomozás után bibliaköri órát tartott Nagy Géza tanár úr. A falusi fiúk közül azonban elég keveset látok, akik azonban megjelentek, azok nagy figyelemmel hallgatták a tanár úr szavait. Felmerült a kérdés, hogy miért vannak olyan kevesen? Nem is lepődtem meg arra a válaszra, hogy a román megszállás alatt sokkal többen voltak, de most, hogy lehetőség nyílt a magyar virtus kinyilatkoztatására, inkább járnak a fiatalok a korcsmába és mulatságokra. Tanácsot kaptak a fiúk, hogy példás magaviseletükkel és imádkozással igyekezzenek minél több fiút a jó útra terelni.

Bibliakör után megebédeltem és siettem vissza a kultúrházba, hogy még egyszer és utoljára elpróbáljuk a betlehemes játékot. Ismét akadályok merültek fel. A szereplők közül megint hiányoztak. Elmentem a Gödri megkeresésére, azonban sehol sem találtam. Már gyülekezett a nézőközönség, amikor megérkezett, úgy hogy most sem tudtuk elpróbálni a darabot. A műsoros délután igen hosszú volt. Eléggé változatos, csak a Dabóczy és Balázs tanár úr előadásait hallgatta türelmetlenül a fiatalság. Én is meguntam és angolosan meg is léptem s csak az autó megérkezésekor tértem ismét vissza. Hazamentem, ugyanis még semmit sem gyűjtöttem és végső elkeseredésemben a beteg háziasszonyt támadtam meg, tőle aztán feljegyeztem néhány dúdot. Az autó dübörgésre felfigyelve elbúcsúztam a háziasszonytól, aki sehogy sem akarta elfogadni az általam hozott élelmet, úgy hogy csellel kellett élejek. Azt mondtam, hogy kiöntöm az egészet az udvarra, de vissza nem hozom. Így aztán beleegyezett abba, hogy otthagyjam. (...)

VÁLOGATÁS A GYŰJTÖTT NÉPKÖLTÉSZETI ANYAGBÓL

NÉPBALLADÁK

Rózsa Sándor balladája

Esik eső, szép csendesen csepereg
Rózsa Sándor a kocsmában kesereg.
– Korcsmárosné, bort ide az asztalra,
Legszebb lányát állítsa ki strázsába. –
– Édesanyám, én strázsába nem állok
Amott jönnek a fegyveres zsandárok. –
Rózsa Sándor nem veszi azt tréfára,
Felugrott a fehér szőrű lovára.
– Lovam, lovam, vigy el engem messzire
Vigy el engem a Bakony Erdeibe. –
 Lova lába megbotlott a fenyőbe
 Ott fogták el Rózsa Sándort örökre.
– Arra kérem mondják meg feleségemnek
Gondját viselje szép gyermekeimnek. –
Kint a pusztán egy eperfa ledőlve
Rajta vagyon Rózsa Sándor megölve.
Rózsa Sándort feltették a szekérre,
 Azt kérdezte, hol van az ő derese.
 Azt felelte csendőrkáplár, kapitány:
– Ne félj, Sándor, nem kell neked paripa.

Fújja a szél fehér ingét, subáját,
Veri össze kemény szárú csizmáját.
– Gyertek, lányok, öltöztessük bíborba,
Temessük el egy nefelejsbokorba.

(Gyűjtötte Szőcs József)

Jó estét...

– Jó estét, jó estét, bíróné asszonyom,
– Hol van a leánya? – Alszik vígan ágyba.
– Költse fel, költse fel, küldje el a bálba,
Tíz pár aranygyűrűt húzzon az ujjára.
– Jó estét, jó estét, csapláros asszonyom,
Hol van az a legény ki engem hivatott?

– Ül le te, ül le te, mellém a lócára,
Éppen most parancsol reá a cigányra.
– Húzzátok, cigányok, estétől reggelig,
Csáki bíró lánya örökre elalszik.
– Eressz ki, eressz ki magam meghűteni,
Karmazsin csizmámból a vért kiönteni.
– Ne menj ki, ne menj ki, magad meghűteni
Karmazsin csizmádból a vért kiönteni.
– Átkozott az apa, kétszerte az anyja,
Egyetlen leányát a bálba bocsátja.
Este elbocsátja, reggelig nem látja,
Reggel nyolc órakor halva megtalálja.
Harangoznak délre, féltizenkettőre
Csáki bíró lányát most teszik a földbe.

(Gyűjtötte Pinczés Gyula)

Túl a vizen...

Túl a vizen a szendrei pusztában
Juhászbojtár furujálgat magában,
Furujaszó behallszik az ablakon,
Ébredjen fel a nagyságos kisasszony.

Éjfél után hármat ütött az óra
Furujaszó behallszik az ablakon,
Fel is ébredt álmából a kisasszony.

Ki is nyílt Szendröld báró ablaka,
Kökényszemű báró lány néz ki rajta
A báró lány így sóhajt föl magába,
Mert én vagyok Szendröld báró leánya.

Harmadnapon a báró nagy bújába
Kihajtatott a szendrei pusztába,
Megkérdezte legidősebb juhászát,
Nem látta-e egyetlenegy leányát.

„Nem láttam én báró uram ha mondom,
Legifjabbik bojtáromat sem látom,
Harmadnapja, hogy a gyerek oda van
Lehet, hogy a kisasszony is vele van.”

Túl a vizen most faragják azt a fát,
Ameikre juhászbojtárt akasztják.
Fújja a szél gyócs ingét és gatyáját,
Nem öleli Szendröld báró leányát.

(Gyűjtötte Feszt György)

NÉPDALOK

Én az utcán lefelé sem mehetek,
Mert azt mondják, fekete gyászt viselek.
Fekete gyász, fehér az én zsebkendőm,
Barna kislány vót az első szeretőm.
Édesanyám mondta nekem, legyek jó,
Hogy ne legyek a faluban csavargó.
Nem hajlottam édesanyám szavára,
Beleestem a csavargók sorába.
Jó bort iszok, fenyőággal tüzelek,
Tizenhárom éves kislányt szeretek.
Olyan annak a két szeme járása,
Mint az éjjel a csillag ragyogása.
Nincs édesebb a fekete szőlőnél,
Nincs édesebb az első szeretőnél.
Mert az első tud igazán szeretni,
Másodikért de sokat kell szenvedni.

(Gyűjtötte Szakács Márton)

Fekete zsindelyes...

Fekete zsindelyes, fekete zsindelyes a kőrösfői bíró háza,
Sírva sétál benne, sírva sétál benne a kőrösfői bíró lánya.
Minden lánynak van babája, kivel mulat a csárdában,
Ihaj, csak az enyém, csuhaj, csak az enyém hervad el a
kaszárnnyában.

Befogom a lovam, befogom a lovam a zöldre festett
kiskocsimba,
Elviszem a búzám, elviszem a búzám a kőrösfői vízmalomba.
Megkérem a lisztesmolnárt, őrlje meg a búzámat,
Így is más öleli, úgy is más öleli odahaza a babámat.

(Gyűjtötte Dabóczy Ödön)

Egy kislány sírva mos a kútnál,
Sírva mondja az édesanyjának,
Szeretőjét viszik katonának.
Hadd el, lányom, van még a faluban,
Találunk még egyet a számodra.
De éds'anyám, ha én nem szeretem,
Gyász lesz véle az egész életem.

(Gyűjtötte Papp Endre)

Édes kedves anyám

Édes kedves anyám, nincsen nékem szeretőm,
Nincsen aki kimossa a zsebkendőm.
Mosd ki, anyám, olyan legyen, mint a fehér hó,
Elmúlt a jó világ, nem lesz többé soha jó!
Románia felé nem tudjuk mi az utat,
Százados úr, vezessen minket oda.
Elvezetlek, jó fiaim, én is elmegyek,
A jó Isten tudja, ki jön vissza veletek.

Gyertek, magyar fiúk, húzzunk drótot a hegyre,
Közeledik már a román hadsereg.
Szólnak az ágyúk, ropognak a masingeverek,
Most válik meg, babám, mit ér egy magyar gyerek.

(Gyűjtötte Szabó Zoltán)

KÖSZÖNTŐK

Karácsonyi köszöntő

Imé, kinyílt mostan egy szép rózsavirág,
Melyet olyan régen óhajtott a világ.
Betlehembe nyílt ki szép zöldelő ággal,
Királyi nemből jött az ő méltósága.
Nagy csoda hallásra hívom e világot,
Mert fényesen látom az égi csillagot.
Hallom ott fenn zengni boldog angyalokat,
Betlehem mezején lakó pásztorokat.
Szépen kivirágzott Áronnak vesszeje,
Kinyílt csemetéje, az ő törzsöke.
Az áldott Úr Jézus lett idvességtek feje,
Lett a megtérőknek paradicsomhelye.
Örvendj tiszta szívből, ó, emberi nemzet,
Mert megszületett, ki megnyitja az eget.
Dicsőség a magasságba Istennek,
Hogy megváltót küldött az emberiségnek.
Kik lakoznak mostan fénylő boldogságba,
Megszületett Krisztus Dávid városába.

És a bölcső helyett feküdt a jászolba,
Mert nem lelé helyét az egész világba.

Pusztá a természet egy anya fiával,
Barmok jászlánál ül mosolygó arccal.
Mit gondolsz, ó, ember, ki ez, ki született,
Kiért a nagy világ ilyen nagy ünnepet.

Megmondom tinéktek, ez az Isten fia,
Akit elküldött nekünk a menyei Atya.
Dicsérjük és áldjuk mi is az ég Urát,
Hogy megengedte érnünk ezen szép éjszakát.

Aldja meg az Isten e háznak gazdáját,
Cselédjével együtt kedves gazdasszonyát.
Ahány ezer csillag tart az égen szállást,
Annyi jót kívánok, annál is több áldást.

E földi éltetekbe csendes megnyugovást,
És éltetek után a menybe eljutást.
Az őrző angyal szárnyaira vegyen,
Istennek jobbára egykor felültessen.

Szaporítsa Isten igás barmotokat,
Áldás koronázza minden munkátokat,
Erő és egészség legyen testetekben,
Vidám jókedv pedig egész éltetekben.

Szavam mondása mostan előttetek,
Istentől legyenek megáldva mindezek.
Szívemből kívánom az elmondottakat,
Az Isten adja meg számotokra azokat.
Boldog karácsoni ünnepeket kívánok.

(Gyűjtötte Simonfy Sándor)

Karácsonyi köszöntő

Istennek hívei, buzgó keresztények,
Az én beszédemre, kérlek, figyeljetek.
Amit én néktek mondok, meghallgassátok,
Elmesélek néktek egy régi újságot:
A régi próféták amit megjövendöltek,
Azok megtörténtek, mind beteljesedtek.
Ádám atyámnak a paradicsomkertben
Hogy küld szabadítót bűnös fiainak,
Kit az emberek neveznek Jézusnak.
Nagy csudahallásra hívom a világot,
Mert fényleni látom az égi csillagot.
Bölcsek elindultak fölkeresésére,
Megtalálták Jézust nemes Betlehembe.
Nemes Betlehemnek kicsiny mezejébe,
Dicsőség, magasság az Istennek.

(Gyűjtötte Nagy Pál)

Újévi köszöntő

A legkisebb köszöntő en vagyok,
Adjon Isten mindenkinek jó napot.
Sok szerencsét az új évre, jó kedvet,
Kolbászt sokat, s jó tejelő tehenet.
Egészséget, boldogságot, szép álmot,
Áldja meg a jó Isten az országot.
Szegényeknek nagy fazék pénzt, jó sokat,
Minden napra friss kenyeret és munkát.

Szüleinket a jó Isten segítse,
Meg ne bántsa őket soha senki se.
Együnk cukrot, csokoládét és mézet,
Adjon Isten nagyon boldog új évet.

(Gyűjtötte Adorjáni Albert)

TÁNCSZÓK

Ez az igaz lakodalom,
Nincsen kalács az asztalon.
Egy szem búza, egy szem rozs,
Megírkeztünk ippeg most.
Ez az igaz, ez a jó,
Ez a kedvünkre való.
Jaj de szípen níznek minket,
Áldja meg az Isten őket.
Víg a gazda, víg a vendég
Vigadjon az egész község.
Három kupa kendermag,
Jaj de ügyes leány vagy.
Érik a meggy, pirosodik,
Ez a legény házasodik.
Hiába van sok irigye,
Mégis szip a felesége,
Csu-ju-ju.
Aztért vagyunk ilyen víg,
Hogy a vőlegényünk szip,
A menyasszony is csinos,
A kötője csillagos.

(Gyűjtötte Bartha Jenő)

UTÓSZÓ

Ha a körösfői két napról „teljesen egyéni beszámolót” írtam, az utószóm se lehet más, mint szubjektív. Persze, emlékeztem az idestova 65 évvel ezelőtti kirándulás némely részletére, de arra már nem, hogy erről „házi dolgozatot” is kellett írunk. Nem csoda, 1943. december 18. után nagyon megsűrűsödött az idő számomra. Januárban életemben először átléptem Kolozs megye határát, Budapesten vettem részt egy református diákkonferencián. És ezután nem sokkal jött a német megszállás és mindaz, ami ezzel járt, és ami elmosta a körösfői emlékeket. Most ezeket a régi szövegeket olvasva (a magamét is beleértve), mintha egy hatvanegynéhány éve előhívatlan negatívot néznék, követném, ahogy a vegyszerek fokozatosan előhívják az eddig homályban rejtőző, elveszettnek hitt arcokat, történeteket, élményeket. Milyen szerencse, hogy jó tanítómesterünk, Nagy Géza, ennek a kirándulásnak ötletadója és megszervezője megőrizte a 300 oldalnyi paksamétát, és milyen jó, hogy halála után családja éppen Benkő Samunak adta át, aki felismerte, hogy kiadásra érdemes dokumentumot tart a kezében. Sikertelen próbálkozásai után terve most valósul meg, amikor Feszt György osztálytársunk – és mások – önzetlen adománya lehetővé teszi a kiadvány finanszírozását.

Bevallom, amikor először hallottam a „körösfői leletről”, nem éreztem különösebb kíváncsiságot, még a saját dolgozatom iránt sem, annyira távolinak, lezártnak tűnt az egész. Most, hogy Feszt Gyurka rábeszélésére mégis belelapoztam, már nem tudtam letenni, egyre inkább az olvasottak hatása alá kerültem. Elfogott a ráismerés izgalma olyasvalaminek, amit egyszer már átéltem, de ami – néhány epizódot kivéve – mégis ismeretlenként hatott.

Csak zárójelben: szerkesztőként ki kellett küszöbölnöm ezeket a szubjektív hatásokat, nem engedhettem valahai kötődéseimnek, csak a szövegre figyelhettem. Ez elég nehezen ment, több hullámban rövidítettem Feszt Gyurka segítségével a szöveget, hiszen ez volt a „szerkesztés” lényege. Nem terjedelmi korlátokba ütköztünk, ilyen nem volt, hanem az ismétlés okozta nehézségekbe. Ugyanazokat az információkat, helyzeteket írtuk le huszonketten, néha szóról szóra. Irodalmi pályázat esetén ez még érdekes is lett volna, mi azonban 18 éves diákok voltunk, meghatározott feladatokat kaptunk tanárainktól – bár több dolgozat alcíme az, hogy „teljesen egyéni beszámoló” –, tehát tanári kérdés lehetett ez is, de hát tudjuk, tehetség, pillanatnyi diszpozíció kérdése is, hogy ez mennyire sikerül. Nem terelhettük kiadványunk olvasóit ennyi ismétléssel. Maradt így is elég, mert – szerencsére – minden eseményről több, személyes megfigyelésekben gazdag írás született – néha olyan dolgozat részeként, amely különben „iskolásan” adja vissza, amit írója látott-hallott. Szerkesztési elvünkéből – hogy ti. dokumentumokat közlünk – következik, hogy sem kihagyással, sem belejavítással nem retusáltuk az összképet, még a fogalmazás ügyetlenségeit, vagy a helyesírási hibákat sem igazítottuk ki. Ezt bárki ellenőrizheti a teljes kéziratos szövegből és annak gépiratából, amelyet a Kriza János Néprajzi Társaság irattárába helyezünk el.

Visszatérve a szövegek rám gyakorolt hatására, a számtalan emléknek és az osztálytársak személyiségének felidéződése mellett, 65 év után mintha idillikus lett volna az írásainkban kirajzolódó kép. 1943-ban vagyunk, de a háborúról elég kevés szó esik, pedig mint ezt ma tudjuk, már elkezdődött a végjáték, amely háborút viselő országunknak nem sok jót ígért. Az erdélyieknek különösen nem. Többen feljegyzik ugyan a körösfőiek panaszait a háború terheiről, a beszolgáltatásról,

sőt – olvassuk – egyikük dühösen odacsapja az ajándékba kapott naptárt, amely a biztos német győzelemről ír még, de a mi részünkről nem érezhető nyugtalanság a jövőnk miatt, se aggodalom, se várakozás, se mérlegelés.

Igaz, nem szociográfiai felvételt készítettünk, a falu folklórját jöttünk tanulmányozni, az idő is rövid volt alaposabb ismerkedésre, mégis találgatom a magam akkori gondolkodásával is szembesülve, mi lehetett az oka ennek a gyanútlanságnak. Nem akarok igazságtalan lenni magunkhoz, ezért felidézem abból az időből egy még meghökkentőbb élményemet. Mi 1943 decemberében jártunk Körösfőn, egy év se telt el, 1944. október 15-én Budapesten találkoztam beszéltem meg volt osztálytársammal és jó barátommal, Egyed Jánossal (aki ott volt Körösfőn, de dolgozata nem olvasható, mert vagy elkallódott, vagy Janó egyszerűen elbliccelte a megírását). A város központjában, a Nemzetinél vártam rá, megvettem az újság rendkívüli kiadását, címlapján Horthy kiáltványával a fegyverszünetről. Az érkező Janó már hallotta a hírt a rádióban. Aggódunk, mi lesz Erdéllyel, de aztán arra is gondoltunk, vége a bombázásoknak, megszűnt az állandó életveszély. Az örömmünket az se csökkentette, hogy a közelben német katonák homokzsákokból lőállást építettek. Csodálkoztunk, mi az, ezek nem tudják, hogy vége a háborúnak? Elindultunk a nyugodt sétálókkal tele Nagykörúton, és a Royal szálló előtt ismét az előbbi, most már abszurdnak érzett kép: vége a háborúnak, de a németek itt is lőállást építenek. Sőt, már fel is állították a gépfegyvereket. Nem ez a kép volt abszurd, hanem a mi nyugalunkunk. A németek voltak a realisták, felkészültek arra, hogy esetleg támadás éri őket, és azonnal ránk szabadították az eddig talonban tartott nyilas csatlósait. A milliós város ezt ugyanolyan tétova zavartsággal tűrte, mint ahogy a számára jó hírt fogadta. Mennyire hasonlított ez a mi gyanútlanságunkhoz!

Szövegeinket olvasva az sejlik fel bennem, hogy nemcsak a fiatalság biológiai optimizmusával, hanem valami sajátos csőlátással néztük a világot. Négy éve kerültünk vissza az anyaországához, és biztosak voltunk abban, hogy ez végleges, 1940. augusztus 30-án a világ rendje állt helyre, és csak az a kérdés, mikor tűnik el végre a Dél-Erdélyt tőlünk elválasztó és Körösfőtől nem messze húzódó határ. Tartott még a viszcacsatolás utáni eufória, a Felvidék, Kárpátalja, Észak-Erdély és a Délvidék után most már Dél-Erdély következik. A németek győzelmi sorozata ugyan megtorpant, de ez nem tűnt a mi szemünkben olyan súlyosnak, hogy megkérdőjelezte volna a revízió folytatását. Arra meg kevesen gondoltak közülünk, mi lesz, ha nem a revíziót támogató szövetségesünk nyeri meg a háborút, hanem a Szövetségesek, akikről amúgy elég keveset tudtunk. Különösen kevés információ jutott el hozzánk a velünk közvetlenül is harcban álló Szovjetunióról, ha a „bolsevista rém”-ről, a gyöngye „agyaglábú óriásról” szóló újságcikkeket egyáltalán információnak nevezhetjük. A revízió annyira uralta szemléletünket, hogy ösztönösen is védekeztünk minden olyan hírről szemben, amely megkérdőjelezi, hogy Észak-Erdély Magyarország része marad a háború alakulásától függetlenül. A status quo-t természetes adottságnak vettük. Ez tükröződik a dolgozatok nyelvezetében is (ami kevés a politikával kapcsolatos), csupa általánosság hazáról, nemzetről, népről. Nem szivárgott be a szövegünkbe még a népi írók kritikai hangja sem, pedig magam is próbáltam terjesztetni műveiket az iskolában, és a '43 nyarán tartott szárszói találkozó nyoma se érezhető, – ott már a háború esélyeit is latolgatták, kiváltva ezzel a szélsőjobb és a hivatalosság támadásait.

Valamilyen védettségben éltünk az iskolában, mintegy a „béke szigetén”.

Ugyanakkor ez a védettség óvott bennünket az „ordas eszméktől” is. A gimnáziumunkról 1995-ben forgatott *Üzenet egykori iskolámba* c. dokumentum-filmemben az egy évvel fölöttünk járt Csetri Elek elmondja, hogy voltak az osztályukban, akik nem akarták, hogy zsidó osztálytársaik fényképe rákerüljön az érettségi tablóra. Mások ezzel nem értettek egyet. A vitát Gönczi László igazgató döntötte el: mindenkinek ott a helye a tablón, senki sem zárható ki! Göncziről nekem is van hasonló emlékem. 1943 őszén, nyolcadikos koromban – valószínűleg, mert én voltam az önképzőkör elnöke – hívatott az igazgatói irodába. Átadott egy magyarországi iskolából érkezett levelet azzal, hogy biztos benne, én se értek egyet felhívásukkal, hogy mi is követeljük a zsidó diákok eltávolítását a gimnáziumunkból. Egyetértettem Gönczivel, „ad acta” tette a levelet. Nem merném állítani, hogy teljesen mentesek lettünk volna az akkori közgondolkodást átítató nacionalizmustól, antiszemitizmustól, ennek a „korszellemnek” némi frázisa egyik-másik dolgozatban is előtűnik. Ezt a külső hatást nemcsak több tanárunk (Nagy Géza mellett Balázs János, Barthalis József, dr. Bíró Sándor, Imecs Márton, dr. Jancsó Elemér, Lőrinczi Ferenc, Tatár Ferenc, dr. Tulogdy János) személyes befolyása ellensúlyozta vagy tompította, de a hagyományos erdélyi tolerancia is. Megszoktuk, hogy vannak más nyelvű, más vallású, más szokások szerint élő emberek, azok gyerekei játszótársaink voltak. És büszkéek voltunk arra, hogy Európában (talán a világon is) először az erdélyi országgyűlés hozott határozatot a vallási türelemről.

Nem szociográfiai felvételt készítettünk, de a dolgozatok így is sok mindent elmondanak a kisiparból, kereskedelemről is jövedelmet szerző, eléggé polgárosult – különben a folklorjáról híres – faluról. Meglepve olvasom, hogy volt olyan család, amely a nagy kereslet miatt bér munkába adta ki a

szomszédos szegényebb román falvakba gyönyörű varrottai készítését. (Megelőzték a „globalizációt”, lásd a Távol-Keleten olcsó munkaerővel gyártott „autentikus” amerikai, európai világmárkákat.) Szép, szintén eladásra készített bútoraikhoz a lakkot – amely itthon hiánycikk volt – a közeli román határon túlról szerezték be, megfizetve a csempésznek járó felárat. Többen leírják, hogy vendéglátójuk milyen sokfelé járt árusítani, mennyi tapasztalatot szerzett. Erről az én házigazdám is mesélt, de ez az én dolgozatomból sajnos hiányzik. Egy hosszú beszélgetésünk során megmutatta nekem az 1941-es tavaszi Nemzetközi Vásár szovjet pavilonjának valamilyen okból megőrzött prospektusát. (A német-szovjet meg nem támadási egyezmény szalonképessé tette az addig soha meg nem hívott országot.) Nem emlékszem, hogy miről beszélgettünk, miért mutatta meg nekem az akkor már tiltott kiadványt. Arra se emlékszem, ebben a füzetben valamilyen árut reklámoztak-e, vagy a szovjet társadalmi berendezkedés előnyeit is propagálták. Én mindenesetre kíváncsian ízlelgettem a tiltott gyümölcsöt. Nem felejtettem el a jelenetet, nem ezért maradt ki, és nem is azért, mintha úgy éreztem volna, nem tartozik a dolgozat témájához. Az a valószínű, hogy nem akartam kellemetlenséget házigazdámnak, aki akkor az Erdélyi Párt helyi elnöke volt, tagja a megyei törvényhatóságnak, és akit könnyen érhetett volna vád, hogy „ellenséges propagandával fertőzi az ifjúságot”. (Az is lehet, hogy azok az osztálytársaim, akik említik, hogy házigazdájuk azonnal politizálásba fogott, hasonló meggondolásból nem írtak erről többet – esetleg ezeket a témákat a kirándulás céljaitól távolinak tartották.)

Az egyik dolgozatban azt olvasom, hogy én rendeztem a körösfbíeieknek ajándékba vitt betlehemes játékunkat. Meglep, nem emlékszem semmi ilyesmire. Ezek szerint tehát első

rendezői kísérletem is a Farkas utcához kötődne, – és persze Kőrösfőhöz, ahol az „ősbemutatót” tartottuk? Osztálytársaim elfogadtak volna rendezőnek? És ezt miért felejtettem el? Valószínűleg, mert mindig is gátlásos és önbizalomhiánnyal küszködő voltam. Irodalmi kísérleteimet már félig készen szét-téptem. A filmrendezést, ami itt nem részletezhető okokból a leginkább vonzott, nem tarthattam többnek ábrándnál. Filmet akkor csak Budapesten forgattak, ott meg nekem „se rokonom, se ismerősöm”, pénzem még annyi se, hogy vonatjegyet váltsak, nemhogy ott megtelepedjek. (Csak zárójelben: a véletlen és egy a pályaudvar közelében lakó osztálytársam jött a segítségemre. Összefutottunk az utcán, elmesélte – ez a román kiugrás után két héttel történt, közeledett a front –, hogy menekülteket szállító vonat indul naponta, arra bárki felülhet, ingyenes. Éltem az alkalommal.) Ezt a dolgot írásakor még nem is sejthettem, de a szövegben számomra meglepő módon mégse éreztem önbizalomhiányt, inkább magabiztosságot. Rosszul emlékeznék az akkori magamra? Nem hiszem. Annyi minden kavarg egy fiatalemberben, nincsenek vagy-vagyok, az önbizalom és a reménytelenség gyorsan válthatja egymást. A kisebbségi érzést magyarázhatják objektív okok (nálam elsősorban az, hogy faluról kerültem be az ismeretlen városi környezetbe), de sokszor hamis tudatról van szó, megmagyarázhatatlan, hibás önértékelésből fakad. Gyakran bénítóan hat, de leküzdhető, sőt ösztönző is lehet. (Én például soha nem fejezem be a filmjeimet, forgatókönyveimet – ma sem! –, csak abbahagyom a munkát a határidők lejárta miatt. Minden újraolvasás, újranézés után találok javítanivalót, tovább dolgozom a „munkadarabon”, és ez leggyakrabban használnál.)

Társaságban mindig szűkszavú voltam, mások ezt higgadt-ságnak, megfontoltságnak hitték, pedig azért voltam szófukar,

mert nem bíztam abban, hogy érdekelhet valakit, amit elmondok, ezért csak akkor szóltam meg, ha kritikusnak éreztem a helyzetet. Ebből adódott, hogy amikor '45-ben Kolozsvárt megalapítottuk a Móricz Zsigmond Kollégiumot, engem hamarosan „papának” kezdtek szólítani. Húszévesen! A „megfontoltság”, az önbizalomhiány ugyanakkor nem akadályozott meg, hogy vakmerő vállalkozásokba fogjak. Elsősorban nem a már említett 44-es elindulásra gondolok a menekültvonnattal a semmibe, vagy a katonaszökevény bujkálására a pesti ostrom alatt stb... – de nem folytatom, aki átélte ezeket az éveket, azok közül sokan kényszerültek ilyen „vállalkozásokra”. Ezeknél valószínűleg vakmerőbb vállalkozás volt olyan filmekbe belevágni, amelyek „szembementek az árral”, szembeszálltak előítéletekkel, tabukkal, társadalmi beidegződésekkel. Nem „ugrások voltak ezek a sötétbe” (bár egy filmnél soha nem lehet tudni, mi jön ki belőle), hanem az önbizalomhiány újabb és újabb legyőzései, ha úgy tetszik, megfontolt döntések. Hát ilyesmi jutott eszembe 65 év után egy gátlásos diák magabiztos dolgozatáról.

Ugyanilyen kettősséget éreztem, amikor Adorjáni Berci dolgozatát olvastam, és felidéződött bennem az iskolai magatartása. Ő az osztályban hallgató, szerény volt, figyelte a többieket, nem szólt bele a vitákba, képességeit a nagyudvaron focizás közben élte ki. Ő volt a legszemfülesebb, leggyorsabb, remek beadásaira most is emlékszem. Volt benne tehát erő, és ebből több érződik a dolgozatában, mint amennyit magatartásában akkor érzékeltünk. Ez az erő igazán csak később bontakozott ki, Berci magát nem kímélő, hallatlan munkabírási, valódi „tisztelendője” lett a református egyháznak, és segítője családjának.

Vannak dolgozatok, amelyek nem leptek meg, így a Feszt Gyurkái vagy a Vajna Palié, pontos, tárgyilagos, a humort se

nélkülöző írások. Ők jó örökséget hoztak hazulról, és elsőtől végig nemcsak a legjobb tanulók közé tartoztak, de az osztály centrumában is álltak kulturált magatartásukkal, kulturális érdeklődésükkel. Milyen kár, hogy Kerekes Medárd, aki szintén az élbolyhoz tartozott, nem jött el Körösfőre, nem olvashatjuk feltételezhetően ironikus reagálásait az ott tapasztaltakra. Különállása, amely valószínűleg a szász gimnáziumban alakult ki – onnan került ötödikben hozzánk –, csak később oldódott fel, és tűnt elő a védekezésül felvett blázirtság mögül a valódi, a barátságos, sőt érzelmes énje. Ugyanígy hiányzik Egyed Janó furcsa, gátlásos, néha morcos, néha ironikus hangja, amely bizonyára írását is jellemezhetette, ha megírta. Bár ez se biztos, mert például Kali Sándor remek humorú, szellemes, mindenkiel barátkozó társunk volt, és az is maradt korai haláláig, de dolgozatában ennek nyoma sincs. Simonfy Sándor is utolsó este körmölhette le „iskolásra” sikeredett dolgozatát, pedig ő a Monostori útról bejárók, a „külvárosi srácok” vagányságával, jó kedélyével a szabálytalanság érdekes színeit hozta közénk. ’44 januárjában, amikor egy hetet együtt töltöttünk Budapesten az említett ifjúsági konferencián, jól megismertem a képességeit, és nagyon megkedveltem. ’89 után – a kolozsváriak kérésére – ketten alapítottuk meg Sanyi lakásán gimnáziumunk Budapesten élő öregdiákjainak egyesületét.

Nagy Pali dolgozata azért lepett meg kellemesen, mert őt nem nagyon ismertem. Ez a dolgozat összefogottságában, a leglényegesebb mozzanatokra szorítkozva élvezetes olvasmány. Sajnálom, hogy későbbi életéről semmit se tudok, mert az írás komoly kvalitásokat sejtet. Így vagyok Somodi Jakab dolgozatával is, őszinte, tömör beszéd. Őt sem ismertem eléggé, Dél-Erdélyből menekült át, keveset járt velünk, de ebből a néhány oldalból tökéletesen felidéződik rokonszenves alakja.

Ezek a dolgozatok pillanatfelvételek, legtöbb írójuknak csak egy-egy vonását villantják fel. Bennem azonban az egy-egy szó vagy félmondat felidézte emlékek teljessé teszik az arcokat. Ugyanakkor sajnálom, hogy többeknek csak ismerőse, nem ismerője voltam, és fáj, hogy ezt a hiányt már nem pótolhatom. Vigasztal, hogy vagyunk még néhányan az osztályból, akik közel állunk egymáshoz, fel tudjuk idézni, tovább tudjuk adni társaink, tanáraink, iskolánk emlékét és ennek a két körösfői napnak az élményét.

Budapest, 2008. szeptember 18.

Kovács András

JEGYZETEK

1) A Nagy Géza tanár úr hagyatékából Benkő Samu történész-kutató barátunk által hozzánk juttatott – a 43/44-es téli vakációban írt – dolgozatokat osztályunk 65. éves érettségi találkozója alkalmából tesszük közzé könyv alakban kiadványunk lapjain.

2) *Bevezetés helyett*: az idézett szöveg az *Évkönyv* 33. lapján található.

3) Az *Előszó* írója, Péntek János a Babeş-Bolyai Tudományegyetem nyelvész professzora, a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja, a Kolozsvári Akadémiai Bizottság elnöke.

4) Benkő Samu, a *Nagy Géza tanulmány* írója, a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja, 1994–2002 között az Erdélyi Múzeum-Egyesület elnöke. *Nagy Géza, a literátor és művelődésünk mindenese* című dolgozata az Erdélyi Tudományos Füzetek 209. számaként (32 oldal), az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadásában, Kolozsvárt jelent meg 1991-ben, második kiadása 2007-ben.

5) *A diákok beszámoló dolgozatai*: egyrészt a tanulók kirándulási élményeiről szólnak, másrészt a gyűjtött népköltészeti-néprajzi anyagot ölelik fel. Az előbbi szövegállomány a dolgozatok gépiratának összesen 267 lapjára rúg, az utóbbi terjedelme 107 lap. Kötetünk ezen fő fejezete névsorba szedve sorakoztatja fel 22 diák eseménybeszámolóját; a le-

jegyzett népköltészeti anyagból a következő fejezet ad kis válogatást. A beszámolóik anyagának bő fele része – összesen közel 140 lap gépirásos szöveg – került be kötetünkbe, következetesen jelölve a kihagyások helyét. Amint az *Utószó* hangsúlyozza, a szerkesztők a szükséges rövidítés mellett nem változtattak a dolgozatok szövegén; megmaradtak szerkesztési következetlenségek, egyesek kifogásolható szóhasználat, kifejezései.

6) *A dolgozatok szerzői*: Kányádi Zoltán és Nagy Pál 1944–45 telén műegyetemi hallgatókként elestek a budai harcokban.

Az anyaországi származású Borcsiczky Béla szintén a háborúban esett el, Dabóczy Ödön pedig utána hunyt el.

A többi osztálytárs életpályája: Adorjáni Albert – református lelkipásztor; Bartha Jenő – építészmérnök, műegyetemi tanár; Feszt György – orvos, tanszékvezető egyetemi tanár; Gödri János – orvos, röntgenológus; Gyura András – TEFU-gépkocsivezető; Kali Sándor – vegyész, könyvrestaurátor; Kovács András – Kossuth-díjas filmrendező; Papp Endre – orvos, röntgenológus; Pinczés Gyula – közgazdász, műegyetemi tanár; Simonfy Sándor – református lelkipásztor; Somodi Jakab – erdőmérnök; Szabó Zoltán – orvos, belgyógyász; Szakács Márton – városi tisztviselő; Szócs József – közgazdász, főiskolai tanár; Vajda Ferenc – orvos, patológus; Vajna Pál – híradástechnikai mérnök, tudományos osztályvezető; Vásárhelyi Boldizsár – műszaki tisztviselő.

Az aláírás nélkül maradt dolgozat valószínűleg a Dél-Erdélyből menekült diák, Márialaky Károly (orvos, közegészségtanász) munkája. Feltehetően neve a dolgozat borítólapján volt feltüntetve, s az elrongyolódott, elveszett.

A beszámolókból név szerint említett, a kiránduláson részt vevő osztálytársak közül Egyed János, Páll Árpád, Simonffy Jenő dolgozatai nem maradtak fenn.

7) *Válogatás a gyűjtött népköltészeti anyagból*: rövid, hozzátéveleg egytized része (10 lap) a dolgozatokban lejegyzett szövegeknek. A kötet terjedelméhez szabott válogatást Keszeg Vilmos professzor úrnak, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem néprajzos tanárának köszönjük, hálával a figyelmes hozzájárulásáért.

8) A dolgozatok, azok gépirata és a gyűjtés teljes anyaga – népköltészeti, tárgyi-néprajzi és helyrajzi adataival – Kolozsvárt a Kriza János Néprajzi Társaság irattárában található.

TARTALOM

Előszó	5
Bevezetés helyett	10
Benkő Samu: Nagy Géza a literátor és művelődésünk mindenese (Részletek)	12
A diákok beszámoló dolgozatai	19
Aláírás nélkül	19
Adorjáni Albert	29
Bartha Jenő	37
Borcsiczky Béla	40
Dabóczy Ödön	43
Feszt György	50
Gödri János	65
Gyura András	71
Kali Sándor	76
Kányádi Zoltán	80
Kovács András	83
Nagy Pál	95
Papp Endre	103
Pinczés Gyula	108
Simonfy Sándor	112
Somodi Jakab	114
Szabó Zoltán	120
Szakács Márton	124
Szőcs József	128
Vajda Ferenc	132
Vajna Pál	135
Vásárhelyi Boldizsár	146
Válogatás a gyűjtött népköltészeti anyagból	154
Utószó	163
Jegyzetek	173

Mentor Kiadó

540551 Marosvásárhely, Transilvania u. 1/2.

Tel/Fax: +40-265-258 001

E-mail: office@mentorkiado.ro

Honlap: www.mentorkiado.ro

Adminisztráció

540520 Marosvásárhely, Păltiniș u. 4.

Tel/Fax: +40-265-256 975

**A szöveget gondozta Szőcs Katalin
Számítógépes tördelés Király István Attila
A kiadásért felel Káli Király István, ügyvezető
Készült a Mentor Kiadó nyomdájában,
Marosvásárhelyt
Megjelent 11,12 nyomdai ív terjedelemben**

ISBN – 978-973-599-373-3

[Erdélyi Magyar Adatbank]

ISBN 978-973-599-373-3

9 789735 993733